

UNIVERZITET U NIŠU
FILOZOFSKI FAKULTET

Tamara S. Đorđević

**MOTIVACIONI SHE MODEL NEVERSTVA
U PARTNERSKIM VEZAMA**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Niš, 2022.

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF PHILOSOPHY

Tamara S. Đorđević

**MOTIVATIONAL SHE MODEL OF
INFIDELITY IN ROMANTIC
RELATIONSHIPS**

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2022.

Podaci o doktorskoj disertaciji

Mentor: Dr Tatjana Stefanović- Stanojević, redovni profesor, Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet

Naslov: Motivacioni SHE model neverstva u partnerskim vezama

Rezime: Cilj rada bio je ispitivanje Motivacionog SHE modela neverstva u partnerskim odnosima. Teorijsku osnovu istraživanja čine: Teorija privrženosti, koja podrazumeva dimenzije anksioznosti i izbegavanja; model samopuširenja motivacije i kognicije u intimnim odnosima, koji razlikuje motivaciju za samopuširenjem i uključivanje drugih u self; model deficita, koji se odnosi na osnovne potrebe koje se zadovoljavaju u intimnim vezama (emocionalne, seksualne i komunikacione); TriP teorija ljubavi, koja podrazumeva tri komponente: privlačnost, požudu i privrženost. U istraživanju je učestvovalo 411 osoba ženskog pola i 110 osoba muškog pola, koji su razvrstani u tri starosne kategorije- X, Y, Z generacija. Učesnici su popunjavali upitnik online, a korišćene su skale: Modifikacija Brenanovog inventara u bliskim vezama, Upitnik samopuširenja, Uključivanje drugih u self, Skala socijalne i emocionalne usamljenosti, Nova skala seksualnog zadovoljstva, Skala kvalitete bračne komunikacije, Skala ljubavi i Skala za ispitivanje motiva neverstva u ljubavnim vezama. Za proveru mogućnosti predviđanja kriterijumskih varijabli, na osnovu prediktorskih varijabli, korišćen je postupak regresione analize. Za utvrđivanje medijatorskih relacija i testiranje modela, korišćen je postupak SEM analize (strukturalno modeliranje). Rezultati pokazuju da se na osnovu privrženosti može predvideti motivacija za neverstvom. Utvrđeno je da se na osnovu privrženosti mogu predvideti S,H,E komponente modela, kao i da se na osnovu S, H i E komponente može predvideti motivacija za neverstvom. Takođe, nalazi ukazuju na različit kvalitet motivacije za neverstvom kod muškaraca i žena. Značajni su nalazi koji ukazuju na postojanje medijacije delova komponenti S i H, na muškom uzorku, dok kod žena postoji medijacija E komponente na relaciji privrženosti i motivacije za neverstvom. Osnovna hipoteza je potvrđena i dobijeni modeli odgovaraju podacima. Predložena je Motivaciona SHE teorija neverstva u partnerskim odnosima, koja se razvila na osnovu Motivacionog SHE modela neverstva u partnerskim vezama i prikupljenog materijala o dosadašnjim istraživanjima.

Ključne reči: Neverstvo, privrženost, partnerski odnosi, SHE model, model deficita, samopuširenje, motivacija za neverstvom, emocionalno neverstvo, seksualno neverstvo.

Naučna oblast: Psihologija

Naučna
disciplina:

Psihologija

UDK:

159.942:159.947.5

CERIF
klasifikacija:

S 260 Psihologija

Tip licence
Kreativne
zajednice:

CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

Dr Tatjana Stefanović Stanojević, Professor, University of Niš, Faculty of
Philosophy

Title:

Motivational SHE model of Infidelity in Romantic Relationships

Abstract:

The paper aimed to examine the Motivational SHE model of infidelity in romantic relationships. The theoretical basis of the research comprises the theory of attachment, which includes the anxiety and avoidance dimensions, the self-expansion model of motivation and cognition in close relationships, which distinguishes self-expansion motivation and inclusion of other in the self, the deficit model, which refers to the basic needs that are met in close relationships (emotional, sexual and communication); the TriP theory of love, which includes three components: intimacy, passion, and commitment. The study involved 411 females and 110 males, classified into three age categories - X, Y, Z generations. The participants completed the online questionnaire, and the following scales were used: Modified Brennan's Close Relationships Inventory, Self-Expansion Questionnaire, Inclusion of Other in the Self, Social and Emotional Loneliness Scale, New Sexual Satisfaction Scale, Marital Communication Quality Scale, Love Scale, and Romantic Relationships Infidelity Motivation Scale. The regression analysis procedure was used to check the possibility of predicting criterion variables based on predictor variables. The SEM analysis (structural equation modeling) procedure was used to determine mediator relations and test the model. The results show that motivation for infidelity can be predicted based on attachment. The S, H, E components of the model were found to be predictable from attachment. Moreover, the motivation for infidelity was found to be predictable from S, H, and E components. Also, the findings indicate a

different quality of motivation for infidelity in men and women. Significant findings indicate the existence of mediation of parts of S and H components in the male sample. At the same time, there is a mediation of the E component between attachment and motivation for infidelity in women. The basic hypothesis was confirmed, and the obtained models correspond to the data. The Motivational SHE Theory of Infidelity in Romantic Relationships was proposed, built upon the Motivational SHE Model of Infidelity in Romantic Relationships and obtained material from previous research.

Scientific
Field:

Psychology

Scientific
Discipline:

Psychology

Key Words:

Infidelity, attachment, romantic relationships, SHE model, the deficit model, self-expansion, motivation for infidelity, emotional infidelity, sexual infidelity

UDC:

159.942:159.947.5

CERIF
Classification:

S260 Psychology

Creative
Commons
License Type:

CC BY-NC-ND

Izjava zahvalnosti

Na vođenju izrade doktorske disertacije, zahvaljujem se svojoj mentorki, profesorki Tatjani Stefanović Stanojević, koja me je svojim kreativnim radom inspirisala i motivisala da razvijam ideje, oslanjajući se na čvrste temelje znanja. Hvala na podršci i poverenju!

Zahvaljujem se profesorki Milici Tošić Radev koja je aktivno učestvovala u celom procesu izrade disertacije i svojim sugestijama poboljšala kvalitet metodološkog dela rada, ali i kvalitet rada u celini.

Zahvaljujem se profesoru Vladimiru Hedrihu na statističkoj podršci i trudu da dodatno senzibiliše moju naučnu objektivnost.

Zahvaljujem se profesorki Jeleni Šakotić Kurbalija iz čijih sam radova dolazila do neophodnih znanja.

Veliku zahvalnost dugujem Dragoljubu Draži Petroviću, glavnom uredniku dnevnog lista Danas i Biljani Čulafić, psihoterapeutkinji, koji su učestvovali u distribuciji upitnika i time znatno skratili moj put dolaska do učesnika u istraživanju.

Zahvaljujem se porodici i prijateljima, pripadnicima različitih obrazaca privrženosti, koji su me razumeli i podržali. Najveću zahvalnost dugujem obrascima privrženosti koji su me formirali, te im ovaj rad i posvećujem.

*Svojim roditeljima,
Jasmini i Slavku*

SADRŽAJ

SADRŽAJ	7
UVOD	1
1. TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU	4
1.1. FENOMEN NEVERSTVA	4
1.1.1. Definisanje pojma neverstva	4
1.1.2. Klasifikacija neverstva.....	6
1.1.3. Različite perspektive fenomena neverstva.....	6
1.2. TEORIJA PRIVRŽENOSTI.....	19
1.2.1. Definisanje pojma privrženosti i istorijski pregled	19
1.2.2. Hijerarhija figura privrženosti.....	20
1.2.3. Privrženost u partnerskim odnosima	20
1.2.4. Klasifikacija partnerske privrženosti.....	21
1.2.5. Teorija privrženosti i fenomen neverstva.....	23
1.2.6. Kritički osvrt na teoriju privrženosti	24
1.3. MODEL SAMOPROŠIRENJA MOTIVACIJE I KOGNICIJE U INTIMNIM ODNOSIMA	26
1.3.1. Motivacija za samoproširenjem	27
1.3.2. Uključivanje drugih u self	29
1.3.3. Uključivanje resursa, perspektiva i identiteta	30
1.3.4. Kognitivni, fizički i fiziološki efekti uključivanja drugih u self	31
1.3.5. Model samoproširenja motivacije i kognicije u intimnim odnosima i fenomen neverstva ³²	
1.4. MODEL DEFICITA.....	34
1.4.1. Emotivne potrebe.....	34
1.4.2. Seksualne potrebe.....	35
1.4.3. Komunikacione potrebe	37
1.4.4. Model deficita i fenomen neverstva	38
1.5. FENOMEN LJUBAVI	39
1.5.1. Doživljaj ljubavi	39
1.5.2. Ljubavni tipovi i fenomen neverstva.....	40
1.6. MOTIVACIONI SHE MODEL NEVERSTVA U PARTNERSKIM VEZAMA ...	42
1.6.1. Motivacioni SHE model prikazan iz perspektive obrazaca privrženosti	43
1.7. MOTIVACIONA SHE TEORIJA NEVERSTVA	49
1.7.1. Intrapersonalni nivo motivacije.....	50

1.7.2.	Interpersonalni nivo motivacije.....	50
1.7.3.	Dubinski nivo motivacije.....	52
1.7.4.	Kontekstualni nivo motivacije	53
1.7.5.	Zdrava i patološka motivacija za neverstvom	54
1.7.6.	Psihoterapijski tretman neverstva	56
1.7.7.	Neverstvo kao potreba	56
1.7.8.	Neverstvo i predstava o ljubavi	57
1.7.9.	Serijska monogamija, neverstvo ili konsenzualna nemonogamija?.....	58
1.7.10.	Moralni aspekti neverstva	59
1.7.11.	Neverstvo kao <i>Senka</i>	62
2.	EMPIRIJSKI PRISTUP PROBLEMU	65
2.1.	Predmet i problem istraživanja	65
2.2.	Ciljevi istraživanja	65
2.3.	Varijable istraživanja	66
2.4.	Instrumenti istraživanja.....	68
2.5.	Pouzdanost korišćenih instrumenata	71
2.6.	Hipoteze istraživanja	72
2.7.	Uzorak i postupak istraživanja.....	74
2.8.	Plan obrade podataka	77
3.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	78
3.1.	Rezultati deskriptivne analize podataka.....	78
3.2.	Rezultati izraženosti varijabli s obzirom na uzrast i pol.....	80
3.3.	Rezultati izraženosti varijabli s obzirom na uzrast	82
3.4.	Povezanost između motivacije za neverstvom, privrženosti, samoproširenja, delimične zadovoljenosti potreba i emocija	87
3.5.	Dimenzije privrženosti kao prediktori motivacije za neverstvom	94
3.6.	S komponenta modela kao prediktor motivacije za neverstvom	96
3.7.	H komponenta modela kao prediktor motivacije za neverstvom	97
3.8.	E komponenta modela kao prediktor motivacije za neverstvom	99
3.9.	Dimenzije privrženosti kao prediktori S, H, E komponente.....	101
3.10.	Empirijska provera inicijalnih modela- SEM analiza	107
3.11.	Analiza medijacije	115
3.12.	Povezanost sociodemografskih varijabli sa osnovnim varijablama u istraživanju	118
3.13.	Individualna analiza profila.....	123

4. DISKUSIJA	127
4.1. Deskriptivni pokazatelji korišćenih instrumenata	127
4.2. Razlike s obzirom na pol i uzrast	129
4.3. Interkorelacije ispitivanih varijabli	132
4.4. S,H,E komponente kao medijatori odnosa privrženosti i motivacije za neverstvom	138
4.5. Odnos sociodemografskih varijabli sa osnovnim varijablama u istraživanju	141
4.6. Ograničenja i preporuke za buduća istraživanja	144
4.7. Teorijske i praktične implikacije studije	145
LITERATURA	146
Prilozi	161
Biografija.....	167

Razumni ljudi prilagođavaju se svetu. Nerazumni ljudi svet prilagođavaju sebi. Upravo zato celokupan napredak zavisi od nerazumnih ljudi.

Džordž Bernard Šo

UVOD

Fenomen neverstva dugi niz godina zaokuplja pažnju istraživača i brojni pristupi pokušavaju da ga objasne i predvide. U psihologiji, fenomen se pokušava objasniti sklopom ličnosti, uz pomoć teorije privrženosti, kao i brojnim situacionim faktorima. Sve je veći broj istraživanja koji pokušavaju da priđu problemu s integrativnog stanovišta, jer je iskustvo pokazalo da je fenomen neverstva toliko složen i da brojni faktori utiču na njega da se jedino integracijom različitih pravaca istraživanja može doći do boljeg razumevanja. Objavljenih studija i teorija koje se bave motivacijom za neverstvom u trenutku pisanja ovog rada nema mnogo, barem ne na jezicima kojima se služi istraživač.

Počinjeno neverstvo u partnerskoj vezi može imati značajne posledice po parove. Psihološki efekti neverstva su prisutni kod osobe koja je počinila prevaru, ali i kod osobe koja je prevarena. Od negativnih osećanja prisutno je osećanje ljutnje, stid, nelagodnost, ali se posledice neverstva mogu odraziti i na fizičko zdravlje. Kao posledica neverstva može biti prisutan hronični stres, uznemirenost i iscrpljenost, koji mogu dovesti do ozbiljnih zdravstvenih problema. Uz to, prisutna je potencijalna opasnost da je partner pri seksualnom aktu sa drugom osobom zadobio prenosivu bolest i ugrozio zdravlje primarnog partnera (Hertlein, Piercy i Wetchler, 2005).

Međutim, pored negativnih efekata neverstva, treba spomenuti i pozitivne. Neverstvo se može sagledati iz ugla modela samoproširenja, gde se može shvatiti kao način za proširenje selfa, ukoliko primarna veza ne pruža dovoljno mogućnosti za tim, ili ukoliko osoba ima preveliku potrebu za samoproširenjem. Takođe, neverstvo može imati pozitivnu komunikativnu funkciju u primarnom odnosu, gde predstavlja pokušaj privlačenja pažnje primarnog partnera, kao i sredstvo za ukazivanje nezadovoljstva primarnim odnosom i poziv za rešavanje problema.

Dosadašnja brojna istraživanja su se uglavnom bavila negativnim posledicama neverstva, dok postoji mali broj studija koje se bave pozitivnim efektima neverstva. Ovoj studiji nije cilj da se bavi posledicama neverstva, već da utvrdi razloge zbog čega do njega dolazi. Uzimajući u obzir značaj negativnih i pozitivnih efekata koji prate fenomen neverstva, formulisana je motivacioni *SHE* model koji iz ugla teorije privrženosti pokušava da objasni motivaciju za neverstvom. Nastoji se da se pozitivna motivacija za neverstvom objasni uz pomoć sigurnog obrasca, odnosno, nisko izraženih dimenzija anksioznosti i izbegavanja, a

negativna uz pomoć nesigurnih obrazaca privrženosti, odnosno, u većem stepenu izraženih dimenzija anksioznosti i izbegavanja. Model je nastao integracijom Modela samoproširenja, Modela deficita i TriP teorije ljubavi.

Pored toga, usled uviđanja nepostojanja adekvatne teorijske osnove, predložena je i Motivaciona SHE teorija neverstva koja se oslanja na pomenuti model, ali uključuje i mnoge druge pristupe kao što su Teorija optimalne distinkcije, Maslovljeva hijerarhija potreba, Levinova teorija polja. Motivaciona SHE teorija uzima u obzir dosadašnja saznanja o ispitivanom fenomenu i pokušava da ih sistematizuje u jednu koherentnu celinu. U njoj se razmatraju pitanja zdrave i patološke motivacije za neverstvom, predlaže se definicija ljubavi i neverstvo se posmatra na netradicionalan način. U skladu sa tim, predlaže se i specifičan tretman neverstva. Polazi se od pretpostavke da je motivacija za neverstvom slojevita i da se manifestuje na dubinskom i intrapersonalnom nivou koji sačinjavaju intrinzičke faktore i interpersonalnom i kontekstualnom nivou, koji sačinjavaju ekstrinzičke faktore. Intrinzički faktori su u dubljim slojevima nesvesnog, dok su ekstrinzički faktori bliži svesti.

Da bismo problem rešili, moramo da prestanemo da mislimo tako kako smo mislili kad je problem nastao.
Albert Ajnštajn

1. TEORIJSKI PRISTUP PROBLEMU

1.1. FENOMEN NEVERSTVA

Istraživanja neverstva u oblasti psihologije imaju dugu tradiciju. Među prvim publikacijama koje su imale veliki uticaj na razumevanje fenomena neverstva, bila je studija o seksualnom ponašanju muškaraca i žena (Kinsey i dr. 1948; Kinsey i dr., 1953). Četrdesetih godina prošlog veka, autori su intervjuisali hiljade žena i muškaraca iz različitih društvenih slojeva o njihovom seksualnom ponašanju. Navedena studija je otvorila naučni diskurs o temi seksualnosti i demistifikovala brojne mitove. Između ostalog, autori su obradili temu neverstva i otkrili da je 50% žena imalo izvanbračni seksualni odnos, barem jednom. Pronađena je veza između neverstva i godina starosti, dužine braka, religioznosti i nivoa obrazovanja (Kinsey i dr. 1948). U tom trenutku je bilo suviše rano za utvrđivanje uzroka nevernog ponašanja. Kasnije, brojni pristupi su pokušavali da objasne ovaj fenomen. Biološki pristup se fokusirao na istraživanje genetičkih, neuroloških i hormonalnih faktora; evolutivni pristup objašnjava žensko neverstvo potrebom za obezbeđivanjem genetsog kvaliteta potencijalnog potomstva, dok muško neverstvo se objašnjava potrebom za obezbeđivanjem što više potomaka.

Sprovedeno je i objavljeno mnoštvo empirijskih studija, ali i narativne literature (Blow i Hartnett, 2005; Glass i Wright, 1988; Thompson, 1983), koje su zadovoljavajućeg kvaliteta i koje pokušavaju da sortiraju korelate neverstva uz kratko spominjanje postojećih objašnjenja modela ili uz njihovo potpuno izostajanje. Međutim, osnovni nedostatak u istraživanju fenomena neverstva leži u nedostatku adekvatne teorijske osnove. Zato, Parker naglašava da su istraživanja o neverstvu nesistematična i ne pružaju koherentnost u teorijskom razumevanju neverstva (Parker, 1997).

1.1.1. Definisanje pojma neverstva

Autori nisu saglasni u definisanju pojma neverstva u partnerskim vezama i to može predstavljati metodološki problem u istraživanju ovog fenomena. Među brojnim definicijama neverstva, ovde će biti navedene najznačajnije. Neverstvo u užem smislu se odnosi samo na seksualni čin kao vid prevare gde se pod prevarom podrazumeva učestvovanje u seksualnom odnosu sa drugom osobom koja nije primarni partner (Brineman i McAnulty, 2007). Autori smatraju da postoji nekoliko razloga zbog čega je ovakav način definisanja neverstva kritičan.

Pre svega, ovakvom definicijom se ne predviđa širi opseg ponašanja koji se najčešće smatra neverstvom, a zatim se smatra da su drugi oblici neverstva zastupljeniji i da su uže definicije neverstva sklone zanemarivanju razmera ovog fenomena (Brineman i McAnulty, 2007).

Iz istorijske perspektive, neverstvo se najčešće odnosi na prekršaj ugovora o seksualnoj ekskluzivnosti između partnera koji su u intimnoj vezi ili odnosu (prema Stojkić i Solaković, 2017). Između ostalog, kao osnovni nedostatak ove definicije navodi se da nije obuhvaćen širi opseg ponašanja koja se određuju kao neverstvo, te da se u definiciju treba uključiti znatno širi spektar ponašanja. Stoga, pojedini autori smatraju da definicija neverstva treba da obuhvati učešće u seksualnom odnosu sa drugom osobom koja nije primarni partner, dok drugi pod neverstvom podrazumevaju različite vidove ponašanja, poput gledanja pornografskih sadržaja, različitih nivoa emocionalne bliskosti sa drugim osobama na štetu primarne veze, praktikovanje sajber seksa (Hertlein i dr., 2009). Sajber seks se odvija u sajberspejsu (eng. syberspace), koji se pored fizičkog prostora, opipljive stvarnosti u kojoj čovek živi, odnosi na oblast virtuelne stvarnosti, gde se ljudi čulno-perceptivno, kognitivno-racionalno i emocionalno-afektivno izmeštaju koristeći kompjuter ili kompjutersku mrežu (Miletić i Miletić, 2021). Prema tome, sajber seks predstavlja istovremenu masturbaciju osoba koje ne dele fizički prostor, već se posredstvom internet mreže izmeštaju čulno-perceptivno, kognitivno-racionalno i emocionalno-afektivno u virtuelni prostor.

Suprotno od uskih definicija neverstva, široke definicije određuju fenomen neverstva kao svako ponašanje kojim se ne poštuje dogovor koji je postignut između dve osobe (Lusterman, 1998; prema Hertlein i dr., 2009). Ovako definisan fenomen neverstva, implicira da osobe u partnerskom odnosu mogu imati različite pretpostavke o tome šta predstavlja neverstvo i prinuđeni su da svoj prvobitni dogovor iznova utvrđuju i preispituju (Hertlein i dr., 2009). Autori su u svom radu predložili definiciju neverstva u kojoj se pod neverstvom podrazumeva emocionalni ili seksualni akt od strane jedne osobe koja se nalazi u ozbiljnoj vezi, gde se taj akt odigrava van primarnog odnosa i predstavlja kršenje poverenja ili kršenje uspostavljenih pravila dogovorenih između dve osobe u ljubavnoj vezi koja se odnose na romantičnu/emocionalnu ili seksualnu ekskluzivnost (Blow i Hartnett, 2005, prema Brineman i McAnulty, 2007). Takođe, slično definisanje neverstva se može videti i kod drugih autora gde neverstvo ili prevara predstavljaju partnerovo nepoštovanje normi koje se odnose na regulisanje stepena emocionalne ili fizičke bliskosti sa osobama van intimne veze (Barta i Drigotas, 2001).

Sklonost se može definisati kao jaka tendencija ka ponašanju ili akciji (APA, 2015), a u literaturi se obično sklonost ka neverstvu odnosi na prisustvo različitih indikatora koji dovode

do prevara u partnerskom odnosu, a mogu se odnositi na pol osobe, različita kulturna obeležja, kao i na neke druge faktore (Munsch, 2012). Na osnovu pregleda dosadašnje literature, motivacija za neverstvom nije definisana, pa će se koristiti definicija sklonosti ka neverstvu u partnerskim odnosima, koja neverstvo određuje kao tendenciju ka seksualnom i emocionalnom aktu sa drugom osobom ili više njih, koje nisu primarni partneri. Termin *primarni partner* u ovom radu se odnosi na partnere koji imaju implicitan ili eksplicitan dogovor o seksualnoj i/ili emocionalnoj ekskluzivnosti ili neekskluzivnosti u svojoj intimnoj vezi ili braku. Primarni partner je obično supružnik, osoba sa kojom se živi u vanbračnoj zajednici ili osoba sa kojom je doneta odluka da se bude u inimnoj (partnerskoj) vezi. Stoga, *primarni odnos* ili *primarna intimna veza* podrazumeva odluku dvoje ljudi da stupe u emocionalne i seksualne odnose i razvijaju taj odnos. S druge strane, u ovom radu se sintagma *alternativni partner* odnosi na drugu osobu sa kojom se stupa u emotivni i/ili seksualni akt, iako je razvijen primarni odnos sa primarnim partnerom.

1.1.2. Klasifikacija neverstva

Za potrebe ovog rada oslonićemo se na klasifikaciju neverstva koju predlaže Entoni Tompson (Tompson, 1983) u svom članku, koji uzima u obzir mnoge raznovrsne uzroke koji su relevantni za neverstvo. Pošto ni jedno neverstvo nije identično, tako nisu ni posledice koje su uzrokovane neverstvom. Klasifikacija se sastoji iz tri nivoa: emocionalno neverstvo, seksualno neverstvo i kombinovano neverstvo koje obuhvata i emocionalno i seksualno.

1.1.3. Različite perspektive fenomena neverstva

Ateorijski pristup

Rani ciljevi velikih projekata koja su se bavila istraživanjem seksualnog ponašanja, bili su opisivanje ljudske seksualnosti na objektivnan način, a ne objašnjavanje zašto dolazi do određenog ponašanja i zašto postoje velike interpersonalne razlike u seksualnom ponašanju (Blumstein i Schwartz, 1983; Janus i Janus, 1993; Kinsey i dr., 1948). Taj inicijalni pristup ljudskoj seksualnosti, zasnivao se, uglavnom, na deskriptivnoj statistici. Njegov značaj se ogleda u tome, što je otvorio put ka razumevanju razloga koji stoje iza seksualnog neverstva.

Biološki pristup

U okviru biološkog pristupa, neverstvo se tumači na nekoliko načina. Većina istraživanja je usredsređena na genetske faktore i hormonalne uticaje, kao i njihovu kombinaciju. Biološki orijentisana istraživanja seksualnog neverstva sugerišu da hormoni kao što su testosteron, estradiol, vazopresin, oksitocin, kao i neurotransmiteri, poput dopamina, imaju prediktivnu vrednost u objašnjenju nevernog ponašanja. Međutim, iako postoji ogroman značaj bioloških istraživanja ovog fenomena, neverstvo se ne može objasniti isključivo iz biološke perspektive.

Genetski faktori

Istraživači su, analizirajući monozigotne i heterozigotne blizance koji pripadaju različitim starosnim grupama, dali procenu od 41% naslednog faktora za seksualno neverstvo. Novije analize podržavaju ovu procenu i navode da je nasledni faktor kod žena 40%, a kod muškaraca 63% (Zietsch i dr., 2015).

Arginin-vazopresin 1A (AVPR1A) je jedan od tri glavna tipa receptora za arginin vazopresin i može se naći u celom mozgu, kao i u nekim perifernim organima (Caldwell i dr., 2008). Vazopresin je hormon hipofize i može se naći kod većine sisara i njegova osnovna funkcija je sužavanje krvnih sudova i zadržavanje vode u telu (Marieb i Hoehn, 2015). Istraživači su otkrili da postoje određene specifičnosti na genu AVPR1A receptora i povezali ih sa ponašanjem muškaraca u procesu emotivnog vezivanja za partnerku (Walum i dr. 2008). Te specifičnosti su korelirale sa vezivanjem muškarca za partnerku, kao i kvalitetom braka, ali naučnici nisu analizirali seksualno neverstvo i njihovi rezultati se odnose isključivo na muškarce.

Pored arginin-vazopresina 1A, neke studije ističu ulogu dopamina u modulaciji seksualnog ponašanja. Naime, muškarci koji su imali specifični polimorfizam na genu dopaminskog receptora (D4), izveštavali su o većem broju izvanpartnerskih seksualnih kontakata, za razliku od muškaraca koji nisu imali ovaj polimorfizam (Garcia i dr., 2010).

Genetska sličnost između dve reproduktivne jedinice je povezana sa većim rizicima za mutacije, bolesti i rane smrti potomstva. Neka istraživanja pokazuju da ljudi identifikuju količinu genetske sličnosti putem mirisa i da čulo mirisa ima veliku ulogu u odabiru partnera. Sprovedena je studija pod nazivom „eksperiment sa znojnim majicama“ u kome su učestvovala dve žene i četiri muškarca, čiji je zadatak bio da dve noći spavaju u istim majicama, a ostali učesnici su imali zadatak da ocene priyatnost mirisa nošenih majica. Svi

učesnici su kategorisani na osnovu glavnog kompleksa histokompatibilnosti MHC, koji predstavlja promenljiv region u mozgu, zadužen za imunološki odgovor i uspešnu reprodukciju. Nađeno je da žene i muškarci više preferiraju mirise pojedinaca koji su im genetski različiti u MHC regionu (Wedekind i Füre, 1997).

Hormonalni faktori

Dopaminergički sistem ima svoju ulogu u objašnjenju seksualnog neverstva. Nivoi oksitocina su povezani sa prosocijalnim ponašanjem i ovaj hormon se često naziva „ljubavnim hormonom“, jer se oslobađa najčešće tokom orgazma, dojenja i tokom prvih faza ljubavne veze (Bartels i Zeki, 2004; Lee i dr., 2009; Sanchez i dr., 2009).

Nivo testosterona kod muškaraca i nivo estradiola kod žena, takođe igraju ulogu u seksualnom neverstvu. Nivo testosterona opada kada se muškarci obavežu na stabilnu partnersku vezu (Gray i Campbell, 2009). Kao razlog se navodi priprema za očinstvo i dati su longitudinalni empirijski dokazi da očinstvo smanjuje nivo testosterona kod muškaraca (Gettler i dr., 2011). Kod žena je nivo estradiola povezan sa fizičkom privlačnošću, ali i većom spremnošću za upuštanje u seksualne odnose sa alternativnim partnerima ili flertovanje (Durante i Li, 2009).

Tendencija mužjaka sisara da gube seksualnu želju kada je na raspolaganju samo jedna seksualna partnerka, dok se pri uvođenju nove seksualne partnerke, iako prethodno zadovoljena seksualna želja, ponovo pojavljuje, kao i spremnost na kopulaciju, naziva se Kulidžov efekat (Wilson, Kuehn i Beach, 1963). Prvo je efekat dokazan na pacovima, a kasnije i kod drugih sisara (Beach i Jordan, 1956). Efekat se javlja i kod ženki, ali u manjoj meri i pretpostavlja se da su dinamičke promene dopamina odgovorne za njegovu pojavu (Fiorino i dr., 1997).

Evolutivni pristup

Za razliku od biološkog pristupa, koji pokušava da objasni seksualno neverstvo, evolutivni pristup problemu prilazi kroz šire sagledavanje i pokušava da objasni seksualno, ali i emocionalno neverstvo. Međutim, psihološkim i kulturološkim faktorima se uopšte ne bavi. Sa stanovišta evolutivne psihologije ne mogu se utvrditi individualne razlike, tj. zašto su određeni pojedinci neverni ili verni (Hergert, 2016). Gledišta ovog pristupa se često odbacuju kao nenaučna, ali se često navode u stručnoj literaturi, pa ih je važno poznavati (Obradović-Čudina, Obradović, 2006).

Evolutivni pristup je zasnovan na neodarvinizmu i osnovna pretpostavka je da je ponašanje današnjeg čoveka posledica evolucijskog razvoja, to jest, da su u modernog čoveka ugrađeni mehanizmi koji su bili svrshodni njegovim precima, a prenoseći se s generacije na generaciju postali su deo genetskog sistema modernog čoveka. Zato, sa stanovišta evolucije, muškarci su skloniji od žena neverstvu, jer je njihova uloga u reprodukciji drugačija i mnogo lakša nego uloga žene. Nakon oplodnje uloga muškarca je minimalna, a od trenutka kada žena zatrudni, počne da se investira u dete i biološki i psihološki, dok je potreba za što većom reprodukcijom sopstvenih gena zadovoljena, upravo pružanjem brige i zaštite gena u detetu koje se razvija. Ženi je od partnera potrebna sigurnost i zaštita za sebe i dete, stoga je za njega snažnije vezana i manje sklona neverstvu. Evolucijsko stanovište polazi od pretpostavke da će žena biti sklona neverstvu pod uslovom da je njen partner relativno niskog statusa i ne uspeva da pruži adekvatnu sigurnost i zaštitu njoj i detetu (Baker, 1996). Za razliku od žena, muškarci su oslobođeni svega toga, a istovremeno im je, kao i ženama, biološki zadatak reprodukcija gena. Da bi ispunili svoj biološki zadatak, stupaju u odnos sa više partnerki i skloniji su neverstvu. Međutim, iako su skloniji neverstvu, posesivno se ponašaju prema ženama kako bi zaštitili očinstvo i provode više vremena sa partnerkom, braneći joj potencijalni kontakt sa drugim muškarcima, ljubomorom i pretnjama. Iz tog razloga, iz perspektive evolutivnog pristupa su vremenom nastali dvostruki standardi seksualnog ponašanja žena i muškaraca (Obradović-Čudina, Obradović, 2006).

Filozofski pristup

Filozofski pristup pokušava da fenomen neverstva analizira sa moralnog aspekta. Brojni filozofi iskazuju tradicionalne i restriktivne poglede na fenomen bračnog neverstva i po njihovom mišljenju, brak je poželjna institucija u kojoj je seksualna ekskluzivnost od velikog značaja (Gert, 1988; Wasserstrom, 2003; Wreen, 1986). Međutim, uz pomoć teorije moralnog partikularizma, koja će biti razmatrana kasnije, Mihalović (Mihalović, 2017) pokušava da relativizuje fenomen neverstva i moralnu osudu koja ga prati.

Kulturološki pristup

Istorijski gledano, fenomen neverstva je postojao u raznim društvima i najčešća reakcija društva jeste osuđivalačka. Npr. Bel i saradnici iznose tvrdnju da se neverstvo ranije osuđivalo kao zločin za koji ne postoji opravdanje ili kao izraz bolesti ili poremećaja preljubnika (Bell i dr., 1975). Mnoga društva, kako bi zaštitila moralne norme i ukazala na

opasnost neverstva, zadržavala uvreženo verovanje da preljubnikov pogled ili dodir mogu doneti bolesti deci i susedima (Douglas, 2004).

U afričkom plemenu Lele, postoje striktna pravila očinstva, kojima se osigurava „čistoća krvi plemena“, a odnosi se na žene. Prisutna su dvostruka merila za muško i žensko neverstvo, gde žensko neverstvo treba oštro osuditi i smatra se opasnim, a muško neverstvo nema veliki značaj. Po pravilima Nuera, neverstvo se kažnjava strogo i muž ima pravo da probode kopljem suparnika, ukoliko uhvati neverstvo na delu, a ako načuje glasine o ženinom neverstvu, ima pravo da zahteva dva grla, od kojih jedno ritualno žrtvuje. Beduini smatraju da je neverstvo sramota za prevarenog muža i on ne može da podigne pogled, dok preljubnica ne bude pogubljena. Društva koja su cenila materijalne vrednosti, naplaćivala su neverstvo globom. U plemenu Yurok, neverstvo, kao i incest su se plaćali u perima i školjkama, pa bi preljubnici ubrzo postali siromašni. S druge strane, u plemenu Bembe postoji implicitni oprostaj neverstva, kroz ritual pročišćenja u paru, gde preljubnik na taj način moli svoju ženu za oprostaj (Douglas, 2004), dok Kapelenus navodi da se u aristokratskim društvima u dvanaestom veku smatralo da je neverstvo viši oblik ljubavi i da sa supružnikom nije moguće ostvariti pravu ljubav (Capellanus, 1990).

Sociološki pristup

U Americi i Evropi prisutan je proces seksualne i natalitetske dekompozicije braka, što uzrokuje mnogostrukost bračnih formi i odnosa (Milić, 2007). Pod terminom *partnerstvo* podrazumevaju se raznovrsni, dobrovoljni i relativno trajni odnosi (života u dvoje). U samoj suštini tih odnosa nalazi se afektivna povezanost partnera (uzajamno osećanje ljubavi, sreće i zadovoljstva partnerskim odnosom) (Milić, 2007). U literaturi se pojam partnerstva češće povezuje sa izvanbračnim odnosima, a sam kvalitet relacionih veza ne mora imati bilo kakvih veza sa formalnom legitimacijom. U tom kontekstu, pojam partnerstva predstavlja "čist odnos" (Giddens, 1992).

Na kraju dvadesetog veka, monogamija se definiše kao praksa gde osoba ima samo jednog bračnog partnera u određenom vremenu i ovakav oblik zajednice se uglavnom poštuje u Evropi, Australiji, Americi i delovima Azije, ali postoje i društva u kojima žena ima više muževa (poliandrija), a muškarac više žena (poliginija) (Abercrombie i dr., 1994).

S druge strane, još uvek prisutan način organizovanja partnerskih odnosa jesu ugovoreni brakovi, koji se praktikuju u više od pedeset zemalja u svetu (Indija, Pakistan, Jemen, Etiopija, Avganistan, Irak...). Procenjuje se da je oko petnaest miliona devojčica koje nisu punoletne u ugovorenim brakovima. Razlozi su obično finansijske prirode i poštovanje

drevnih kulturnih običaja (Mršević i Spasić, 2015). U Srbiji, postoji napredak s obzirom na tradiciju ugovorenih brakova, koji su najzastupljeniji u romskoj kulturi (Bobić, 2010).

U razvijenijim zemljama je sve više zastupljena praksa parova da žive u izvanbračnom partnerstvu, a u stručnoj literaturi ovaj oblik zajedništva naziva se *kohabitacija*, koja se određuje kao zajednica u kojoj dve osobe suprotnog pola žive zajedno, a da pri tome nisu u formalnom braku (Avramov, 1993). Postoje različite definicije kohabitacije, ali se sve svode na zajednički intimni život partnera, koji nisu pristupili bračnoj zajednici. Ovakav životni stil praktikuju najčešće mlađe generacije, ali se može naći i među sredovečnim i starijim ljudima.

Osim kohabitacija, u razvijenijim državama Evrope i Severne Amerike rašireni su i životni aranžmani u formi *LAT (Living apart together)*. Navedena forma podrazumeva „mladalačko zabavljanje“ i karakteriše je eksperimentisanje sa različitim partnerima da bi se steklo odgovarajuće predbračno iskustvo. Osobe se povezuju na osnovu intimnosti (ljubavi, seksualne privlačnosti), ali izostaju značajne dimenzije "čvršće" unije, kao što su zajedničko stanovanje, domaćinstvo i reprodukcija (Klijzing i Macura, 1997). U savremenom društvu postoji i jedna manja kategorija stanovništva koja se naziva *DINKS (double-income-kids)*, koja se trajno odriče roditeljstva, ali ne i života u paru. Ovi parovi su unapred postigli dogovor da neće imati dece, što se u literaturi naziva *sociološki sterilitet*. Osnovne karakteristike ovih parova su: mladi, zdravi, visokoobrazovani, visoko vrednuju uzajamnu bliskost, ali ističu i ličnu autonomiju (Avramov, 1993).

Takođe, u savremenom američkom društvu pojavljuje se novi oblik bračnih ili partnerskih veza, koji je usko povezan sa pojmom neverstva, a naziva se *konsenzualna nemonogamija*, koja se definiše kao partnerstvo u kojem je postignut sporazum partnera o dozvoljenim seksualnim odnosima sa osobama koje nisu primarni partneri (Conley i dr., 2013; Moors i dr., 2012). Razlikuju se tri oblika konsenzualne nemonogamije, a to su *svingerstvo*, koje podrazumeva upuštanje u seksualne odnose para sa drugim parovima, *poliamorija* u kojoj partneri mogu biti u romantičnim vezama sa više osoba i *otvorene veze*, koje podrazumevaju seksualne odnose para sa drugim ljudima, nezavisno (Conley i dr., 2018).

U poređenju sa razvijenim evropskim zemljama, Republika Srbija se svrstava u društva sa nepotpunom modernizacijom i izdvaja se po otporu prihvatanja zapadne razvojne paradigme, tokom 1990-ih (Thornton i Philipov, 2009), kao i po značajno dužem periodu ekonomskog nazadovanja i stagnacije. Takođe, Srbija je, kao i većina zemalja bivše Jugoslavije koje su bile zahvaćene ratnim događanjima, specifična i po visokoj univerzalnosti braka, relativnom retkim razvodima, značajnom učešću proširenih porodica, izuzetno retkim kohabitacijama (Kuhar i Reiter, 2010).

Dok kulture zapadne Evrope i Severne Amerike razvijaju individualističke tendencije, u ostalim delovima Evrope, pa i u našoj kulturi, dominantne su vrednosti i individualističke i kolektivističke kulture, koje se istovremeno promovišu, iako su suprotstavljene. Sa jedne strane, prisutno je potenciranje rodne ravnopravnosti i ekonomske nezavisnosti žena, a sa druge, snažan socijalni pritisak na bračne parove, naročito na žene, da npr. ne odlažu trudnoću. Problem se usložnjava kada partneri ne uspevaju prirodnim putem da ostvare začecje, pa se nameću pitanja veštačke oplodnje. Najveći socijalni pritisak se vrši na parove koji se odlučuju za socijalni sterilitet, tj. parove koji su se usudili da preispituju svoje želje i potrebe za reprodukcijom, što društvo tumači kao neprihvatljivo i nemoralno (Šakotić-Kurbalija, 2020).

S obzirom na brojne sociološke i razvojne promene, kroz koje prolazi svako društvo, a za potrebe ovog istraživanja, korišćiće se generacijska podela na tri starosne kategorije, kako bi se utvrdile generacijske razlike na osnovnim varijablama istraživanja. Smatra se da svaka generacija ima vlastite karakteristike, koje se u potpunosti razlikuju od drugih generacija. Iako se u literaturi u zavisnosti od autora razlikuje pripadnost određenoj generaciji, brojni autori, mahom iz SAD-a, se slažu da postoje sledeće osnovne generacijske kategorije (Sharabi, 2016):

- 1) Tiha generacija (generacija veterana)- osobe rođene od 1925-1943/6,
- 2) Babyboom generacija – osobe rođene posle 2. svetskog rata, od 1943/6 do 1959/64 godine,
- 3) Generacija X – osobe rođene između 1961/5 i 1979/80. godine,
- 4) Generacija Y – osobe rođene nakon 1980,
- 5) Generacija Z – osobe rođene nakon 1991. godine, (Smola i Sutton, 2002).

Autor smatra da su navedeni rasponi rođenja zasnovani na istoriji SAD-a i da bi svaka zemlja trebalo da razvije sopstvenu relevantnu generacijsku istoriju koja će biti u skladu sa svojim kulturnim, ekonomskim, društvenim prekretnicama (Sharabi, 2016). U našem društvenom kontekstu, ekvivalent prethodno navedenim generacijama je predstavljen u sociološkoj studiji (Bešić, 2014):

- 1) Predratna generacija- osobe rođene pre 1940,
- 2) Ratna generacija- osobe rođene od 1941. do 1960,
- 3) Socijalistička generacija- osobe rođene od 1961. do 1980.
- 4) Tranziciona generacija- osobe rođene nakon 1980. godine.

Navedena studija nije obuhvatila i definisala generaciju koja dolazi nakon tranzitorne, ali ovom studijom će biti obuhvaćena generacija koja je po uzoru na američku klasifikaciju,

nazvana Z generacijom, a čine je osobe rođene između 1991. i 2004. godine (starosna granica za učešće u aktuelnom istraživanju). Istraživanja su pokazala da generacija Bejbibumersa slabo koristi savremene tehnologije i internet (Norris, 2001) i iz tog razloga je isključena iz analize.

U fokusu ove studije su generacije X, Y, Z, pa će njihove specifičnosti biti predstavljene detaljnije kroz društveno istorijski kontekst našeg društva. Termini *generacija X* i *Y* se odnose na socijalističku i tranzitornu generaciju. Generacijska hipoteza je izvorno Manhajmova ideja u kojoj pretpostavlja da se osoba formira u određenom životnom periodu u konkretnim društvenim uslovima, te da nakon tog perioda, tako formirane karakteristike, postanu trajne i nezavisne od promena u društvu. Manhajm generacije vidi kao „nezamenljiv vodič za razumevanje strukture društvenih i intelektualnih pokreta“ (Mannheim, 1952, 286). Prema tome, generacije se oblikuju ekonomskim, političkim, kulturnim i socijalnim dešavanjima. Pretpostavlja se da ako su pripadnici neke generacije izloženi ekonomskoj krizi, ratovima, nacionalnim katastrofama, to će oblikovati njihov vrednosni sistem. Generacijski jaz će biti izraženiji, ukoliko su društveni uslovi u kojima su generacije odrastale, drugačiji (Bešić, 2014).

Dakle, domaća X generacija je formirana za vreme socijalističkog blagostanja, dok je generacija Y formirana za vreme raspada SFRJ i tranzicionih promena (Bešić, 2014). Posebno je interesantna studija koja se bavila pitanjima moralnih normi, gde su se analizirali građanski moral, lični moral i moralni relativizam, nasuprot moralnom apsolutizmu. Rezultati su ukazali da generacija Y u čitavoj Evropi u manjoj meri podržava građanski moral, a u većoj meri podržava lični moral (permisivnost), kao i moralni relativizam, u poređenju sa starijim generacijama. Ovaj nalaz je relevantan za zemlje zapadne Evrope, ali i za istočnoevropska društva, kao i za bivše zemlje SFRJ. S obzirom na to da generacija Y iskazuje identične i linearne trendove u merenju moralnosti na svim uzorcima, hipoteza o generacijskim promenama je odbačena, a rezultat se diskutuje u kontekstu hipoteze životnog ciklusa ili modernizacije (Bešić, 2014).

Istraživanja na našim prostorima koja diskutuju o generacijskim razlikama, uglavnom se odnose na oblast poslovanja i medija (Rejec, 2012; Juras, 2015; Škof, 2019; Pećanić i Miljković Krečar, 2021), dok gotovo da nema istraživanja koje diskutuju o generacijskim razlikama u oblasti intimnih veza čiji se kvalitet značajno menja sa dolaskom narednih generacija (Štulhofer i Miladinov, 2004).

U američkoj kulturi generaciju X karakteriše samostalno odrastanje u jednoroditeljskim porodicama, jer se broj razvoda brakova povećavao. Za razliku od

prethodne generacije, pripadnici generacije X su introvertniji, odaniji svom poslu, a ne kolektivu. Preferiraju komunikaciju uživo sa drugim ljudima, ispunjavanje obaveza im je na prvom mestu, uglavnom poseduju svoj lični računar i razumeju mogućnosti i prednosti povezivanja sveta. Pragmatični su i informisani putem svih dostupnih medija interesuju ih informacije iz zemlje, ali i sveta, i tehnološki su pismeniji od prethodne generacije. Oslanjaju se isključivo na sebe, a ne na tim i kolektiv (Kindrick i Patterson, 2007). Američka generacija X je prva generacija koja je razvila globalni pogled na svet i može se reći da je ova generacija prva koja je iskusila sve prednosti međusobno povezanog sveta i prvi su smatrali da je svaki kutak na Zemlji dostupan. Shvatili su da mogu putovati, zapošljavati se i započeti novi život na drugom kraju sveta. Kao dokaz njihovog globalnog načina razmišljanja uzima se njihova težnja da rade u međunarodnim kompanijama ili u gradovima u kojima nisu odrasli. Generacija X više preferira da šalje elektronsku poštu, nego da piše dopise i pisma (Zemke, Raines, Filipczak, 2000). Nakon generacije X, dolazi generacija Y, koju u američkoj kulturi nazivaju Milenijalcima, Narednom generacijom, Ja generacijom (Sharabi, 2016). Milenijalci su vaspitavani tako da su uvereni da imaju pravo na različita dobra, više nego ijedna generacija do sada (Rourke, 2011). Jedno arhivsko istraživanje koje se bavi generacijskim promenama je utvrdilo da milenijalci imaju specifična obeležja: smanjena potreba za socijalnim odobravanjem, veći stepen samopouzdanja i narcizma, nedostatak odgovornosti za postignute neuspehe ili uspehe, veći stepen anksioznosti i depresivnosti, ali i veći stepen asertivnosti kod osoba ženskog pola (Twenge i Cambell, 2008). Takođe, smatra se da je ova generacija nelojalna i samozadovoljna (Howe i Strauss, 2007). Generacija Z dolazi nakon generacije Y i nazivaju se postmilenijalcima, zomersima, face-generacijom ili iPhone generacijom (Dolot, 2018). Ova generacija je odrasla na mobilnim uređajima, tabletima, lap topovima. Globalna povezanost nikad nije bila snažnija, a tehnološka pismenost na najvišem nivou. Komunikaciju održavaju putem društvenih mreža i žive u virtuelnoj stvarnosti. Generacija Z očekuje da ima informaciju koja je dostupna u bilo kojem trenutku (Parks, 2013). Takođe i ovu generaciju karakteriše multitasking tj. istovremeno obavljanje dva i više poslova na zavidnom nivou (Enyon i Helsper, 2009). Zbog stila života koji vode, pripadnici ove generacije su introvertniji, konzervativniji i usled izgubljenih vrednosti teže za povratkom na stari sistem promišljanja, pa su stoga manje socijalno osetljiviji (Prensky, 2001). Iako je generacija Z svega nekoliko godina udaljena od generacije Y, naučnici su uspeli da pronađu značajne psihološke razlike. Generacija Z je manje društvena u realnom životu, a samim tim, kasnije se upušta u seksualne i intimne odnose. Stav mladih prema predbračnom seksu je popustljiviji, ali nisu pod pritiskom da taj stav potvrde svojim ponašanjem. Takođe, njihovi

izlasci sa potencijalnim partnerima se razlikuju od prethodnih generacija. Upoznaju se i komuniciraju preko društvenih mreža i na taj način razmenjuju informacije o sebi i tek kada utvrde da imaju slična interesovanja, dogovaraju izlazak u realnosti (Twenge, 2018).

Psihološki pristup

U okviru psihološkog pristupa fenomen neverstva nastoji da se razume i objasni pomoću crta ličnosti, motiva, različitih socio-kulturnih faktora. U nastavku će biti izložen sažet pregled i dostignuća u razumevanju fenomena neverstva iz različitih psiholoških perspektiva, a posebnim poglavljima će biti izdvojeni koncepti koji su od suštinskog značaja za razumevanje predloženog modela neverstva.

Dispozicioni ili individualni pristup

U okviru dispozicionog pristupa, ključni faktor u objašnjavanju nevernog ponašanja su crte ličnosti, stavovi i motivi (Hergert, 2016). Empirijske studije koje dokazuju povezanost između određenih crta ličnosti i neverstva u partnerskim vezama nisu usaglašene. Pronađena je niska pozitivna korelacija između vernosti i ekstreverzije, kod muškaraca i negativna korelacija između saradljivosti i savesnosti kod žena (Schmitt i Buss, 2000). U velikom projektu u kojem je učestvovalo 16000 ispitanika, rezultati su pokazali da postoji negativna veza između dimenzije saradljivosti i neverstva kod muškaraca i žena, kao i savesnosti (Schmitt, 2004; Schmitt i Shackelford, 2008). Takođe, drugi autori potvrđuju niske, ali značajne korelacije između nevernog ponašanja i saradljivosti, gde je pronađena negativna veza (Egan i Angus, 2004; Barta i Kiene, 2005), ali i manje savesnosti i većeg stepena neuroticizma, kod nevernih studenata (Whisman i dr., 2007). Upoređujući verne i neverne diplomce, rezultati su pokazali veći stepen ekstroverzije, otvorenosti i manje savesnosti, kod nevernih diplomaca (Orzeck i Lung, 2005).

Pored dimenzija Big Five i HEXACO modela, u literaturi se mogu pronaći i pokušaji objašnjenja neverstva pomoću Mračne Trijade ličnosti. Mračna trijada je konstrukt patoloških crta ličnosti i sastoji se iz tri komponente: makijavelizam, subklinički narcizam i subklinička psihopatija. Autori konstrukta su saželi literaturu koja se odnosi na socijalno averzivne karakteristike, ali ipak u domenu normalnog funkcionisanja ličnosti i konstruisali Mračnu trijadu (Paulhus i Williams, 2002). Pronađena je pozitivna, niska veza između dimenzije subkliničke psihopatije i neverstva, kod oba pola (Adams i dr., 2014; Egan i Angus, 2004). Takođe, postoje pozitivni efekti dimenzije makijavelizma, na neverstvo kod žena (Jones i

Weiser, 2014), ali i kod muškaraca (McHoskey, 2001), dok veza sa subkliničkim narcizmom nije pronađena (Atkins i dr., 2005; Jones i Weiser, 2014; McNulty i Widman, 2014).

Utvrđeno je da visoki skorovi na skali traženja senzacija imaju povezanost sa nevernim ponašanjem. Osobe koje postižu visoke skorove na skali traženja senzacija su podložniji ranije spomenutom Kulidžovom efektu (Hergert, 2016). Postoji povezanost između traženja za senzacijama i rizičnim seksualnim ponašanjem, kao što su nezaštićen seksualni odnos i veliki broj seksualnih partnera (Mashegoane i dr, 2002; Zuckerman i Kuhlman, 2000).

Uloga motivacije za nevernim ponašanjem do sada nije mnogo istraživana, ali postoji jedna studija koja je povezala neverstvo i doživljaj moći na radnom mestu i rezultati su utvrdili pozitivan efekat (Lammers i dr., 2011). Takođe, utvrđeno je da ukoliko postoji asimetrična posvećenost- ako osoba manje voli, to joj daje veću moć u partnerskom odnosu i samim tim veću verovatnoću da osoba stupi u izvanpartnerske odnose sa drugima (Blumstein i Schwartz, 1983).

Situacioni pristup

Situacioni pristup pokušava da utvrdi faktore koji su nezavisni od primarne partnerske veze, ali i barem delimično nezavisni od samih partnera (Allen i dr., 2005). Ovi faktori se nazivaju spoljnim ili kontekstualnim faktorima, ili jednostavnije rečeno prilikama ili šansama (Blow i Hartnett, 2005). Značajno je napraviti razliku između percipirane i stvarne prilike, kao i razdvojiti subjektivne od objektivnih prilika. Subjektivne prilike su jednake percipiranim prilikama i one mogu ali ne moraju biti stvarne prilike. Objektivne prilike obuhvataju sve situacije koje povećavaju verovatnoću susreta sa potencijalnim seksualnim partnerima. S druge strane, objektivne prilike mogu, ali ne moraju biti stvarne ili percipirane prilike (Blow i Hartnett, 2005).

Istraživači prilike za neverstvo pronalaze u radnom kontekstu, u broju dodatnih radnih sati ili poslovnim susretima i putovanjima (Plack, 2010, prema Hergert, 2016). Istraživanje sprovedeno na parovima je pokazalo da je 62% muškaraca neverno i da imaju aferu na poslu, dok je procenat žena koje su alternativnog partnera pronašle na poslu, nešto niži i iznosi 38% (Glass, 2004). Pored toga prilike mogu biti određene kao neki sociodemografski faktori, kao što su prihodi, status zaposlenja i život u urbanom okruženju (Treas i Giesen, 2000; Wiederman, 1997).

Socio-kulturni pristup

Socio-kulturni pristup nastoji da objasni fenomen neverstva pomoću raznih sociodemografskih varijabli kao što su specifičnosti partnerske veze, religioznost, politička orijentacija, itd... Kao najznačajnija demografska varijabla izdvaja se pol, gde su pojedina istraživanja pokazala da su, češće od žena, muškarci raspoloženi da se upuste u seksualne odnose sa alternativnim partnerima (Atkins i Kessel, 2008; Gangestad i Thornhill, 1997), ali ima i istraživanja koja nisu pronašla razlike između muškaraca i žena kada je u pitanju sklonost ka neverstvu (Previti i Amato, 2004). Jedna metaanaliza, koja je sadržala čak 834 uzoraka, pronašla je male, ali značajne razlike u izveštaju o seksualnim odnosima van primarnih veza, gde su muškarci, češće od žena, stupali u seksualne odnose sa alternativnim partnerkama (Petersen i Hyde, 2010).

Starost ispitanika se uzima kao još jedna značajna sociodemografska varijabla, gde istraživanja pokazuju da su žene oko svoje 40-te godine izjašnjavale da su imale izvanbračni seksualni odnos. Između muškaraca i žena mlađih od 45. godina, nisu evidentirane razlike u pogledu priznavanja izvanbračnih seksualnih odnosa. Interesantno je da muškarci u najvećoj meri stupaju u izvanbračne seksualne odnose oko svoje 60. godine (Atkins i dr. 2001). U poređenju sa muškarcima, žene u većoj meri osuđuju neverstvo, ali su i spremnije da neverstvo oprostite. Žensko neverstvo se obično dovodi u vezu sa izraženijom potrebom za nežnošću i komunikacijom, dok se muško neverstvo dovodi u vezu sa seksualnim nezadovoljstvom (Rada, 2012).

U mnogim studijama varijable socioekonomski status i obrazovanje ispitanika, nisu u značajnoj vezi sa neverstvom (Leigh i dr., 1993), dok kuriozitet predstavljaju dve studije koje izveštavaju o postojanju negativne veze između obrazovanja i neverstva (Liu, 2000; Smith, 1991). S druge strane, postoje studije koje su potvrdile pozitivnu vezu između neverstva i obrazovnog nivoa (Atkins i dr., 2001). Veća je verovatnoća da će udata žena biti neverna, ukoliko je obrazovanija od svog primarnog partnera (Forste i Tanfer, 1996)

Takođe, rezultati su nekonzistentni kada se kao varijabla uvodi dužina partnerske veze. Pojedina istraživanja su utvrdila pozitivne korelacije (Treas i Giesen, 2000), dok su druga utvrdila negativne (DeMaris, 2009), a postoje i istraživanja koja nisu utvrdila efekte dužine intimne veze na neverstvo (Lewandowski i Ackerman, 2006). Važno je naglasiti da među autorima vlada mišljenje da nema mnogo svrhe povezivati dužinu partnerske veze kao takve sa neverstvom, već psihološke procese koji stoje iza te varijable, kao što su dosada, prisustvo Kulidžovog efekta, nezadovoljstvo seksualnim i emocionalnim životom... (Liu, 2000).

Kada je proveravana varijabla religioznosti, na američkim reprezentativnim uzorcima, rezultati su pokazali da je religioznost u negativnoj relaciji sa seksualnim neverstvom (Atkins i Kessel, 2008; Burdette i dr., 2007; Cochran i dr., 2004; DeMaris, 2009), dok rezultati drugih studija nisu utvrdili ovakvu relaciju (Allen i dr., 2008; Choi, Catania i Dolcini, 1994; Mark i dr., 2011).

Integrativni pristup- (B)ODD model seksualnog neverstva

(B)ODD model seksualnog neverstva ((B)iological-Opportunity-Disposition-Deficit model, Hergert, 2016) pokušava da integriše različite psihološke pristupe i pristupi fenomenu sveobuhvatno. Biološki faktori su označeni slovom „B“, a u zagradi je zato što je u fokusu prvenstveno psihološka perspektiva. Slovo „O“ označava šansu ili priliku za neverstvo, što predstavlja situacione faktore. Prvo „D“ označava dispozicione faktore, a drugo „D“ označava model deficita. Predloženi model je delimično potvrđen, a najviše efekta na neverstvo ima kvalitet partnerske veze i subjektivna prilika (Hergert, 2016).

Motivacioni pristup- Motivacioni SHE model neverstva u partnerskim vezama

Na mikronivou posmatrano, Motivacioni SHE model neverstva se razvio u okviru psihološkog pristupa. Međutim, na makronivou, u okviru teorije koja proizilazi iz modela može se smatrati da predložena Motivaciona SHE teorija ima interdisciplinarni karakter. Fenomen neverstva je kompleksan i univerzalan i za njegovo dubinsko razumevanje, neophodno je konsultovati i druge nauke koje se njime bave. Osim doprinosa psihološkom razumevanju fenomena, predložena teorija integriše i znanja iz sociologije i filozofije. Kada je u pitanju psihološki pristup, za razumevanje modela, neophodno je detaljno izložiti i objasniti pojmove koji čine njegovu konstrukciju- Teorija privrženosti, Model samoproširenja, Model deficita i Trip teorija ljubavi.

1.2. TEORIJA PRIVRŽENOSTI

1.2.1. Definisanje pojma privrženosti i istorijski pregled

Privrženost, afektivno vezivanje, emocionalno vezivanje i *attachment* su termini koji se često sreću u domaćoj literaturi i predstavljaju izvor nesuglasica oko izbora najadekvatnijeg termina. U poslednje vreme, najčešće se koristi termin „privrženost“, koji će biti upotrebljen i u ovom radu. U domaćim naučnim krugovima, teorija privrženosti je predstavljena kroz delo Rene Zazoa, pod nazivom: „Poreklo čovekove osećajnosti“ (Zazo, 1980), a razvoju teorije su doprineli brojni domaći autori (Stefanović-Stanojević, 2000; Polovina, 2005). Međutim, engleski psihoanalitičar Džon Bolbi je prvi uveo pojam privrženosti u nauku i definisao ga kao specifičan, nesimetričan odnos, koji se formira između deteta i majke i traje tokom čitavog života (Bowlby, 1972). Privrženost se formira između majke i deteta u prvoj godini života i prisutna je kroz čitavo detinjstvo i odrastanje i utiče na formiranje kasnijih relacija sa drugim ljudima. Poverenje u dostupnost i podršku osobe za koju smo vezani, predstavlja veoma važan uslov sigurnog funkcionisanja u toku čitavog životnog veka osobe (Bowlby, 1969, prema Stefanović-Stanojević, 2012).

Centralnim pojmom teorije privrženosti smatra se postojanje specifične kognitivno-afektivne strukture, koja se naziva unutrašnjim radnim modelom i nalazi se u osnovi privrženosti. Unutrašnje radne modele, dete formira na osnovu svakodnevnih iskustava sa majkom ili osobom koja je najviše u kontaktu sa njim (Bowlby 1969, prema Stefanović-Stanojević, 2012). Formiraju se u prvim mesecima života i razlikuju se dva unutrašnja radna modela- model sebe i model značajnih drugih. Model sebe se odnosi na skup očekivanja deteta o samom sebi, a njih formira na osnovu kvaliteta relacija sa roditeljima, dok se model drugih odnosi na skup očekivanja i verovanja deteta prema drugima, a formira se, takođe, na osnovu kvaliteta relacija sa roditeljima. Unutrašnji modeli su međusobno komplementarni i na osnovu njih se baziraju pretpostavke o dostupnosti drugih kada nam je potrebna podrška (Bowlby, 1973, prema Stefanović- Stanojević, 2004). Rano formirani i učvršćeni u detinjstvu, radni modeli se kasnije preslikavaju na prijateljske i ljubavne veze, kao i na sopstvenu decu i tada se govori o njihovom transgeneracijskom prenosu, što je potvrđeno velikim brojem istraživanja (Main i dr.,1985; Main i Goldwyn, 1994; Rosenstein i Horowitz, 1996; Benoit i Parker, 1994; Stefanović- Stanojević, 2000). Takođe, univerzalnost radnih modela je

potvrđena u različitim kulturama i smatra se da je sigurni obrazac norma, a da ostali obrasci odstupaju od te norme (Ijzendoorn i Sagi, 1999).

U saradnji sa Ejnsvortovom, Bolbi je obogatio svoju teoriju novim pojmovima, kao što su uloga majke kao sigurne baze, faza tugovanja...(Bowlby, 1980). Razvoju teorije su doprinela brojna istraživanja koja su usledila i prvobitna potreba za održavanjem blizine, transformisala se do potrebe za postizanjem sigurnosti u odnosima, koja je karakteristična za adolescentski period i odraslo doba. Savremena istraživanja naglašavaju evolucionu osnovu vezanosti (Simpson i Belsky, 2008), kao i njenu biološku i neurofiziološku osnovu (Coan, 2008).

1.2.2. Hijerarhija figura privrženosti

Odrasli tokom života formiraju nekoliko vrsta privrženosti- osim sa majkom, formira se privrženost i sa ocem, braćom i sestrama, kao i sa sopstvenom decom (Ainsworth, 1991). U svojoj prvoj godini života, deca će najčešće, pored majke, biti vezana za druge osobe iz porodice i to se naziva hijerarhijom figura privrženosti (Ainsworth, 1989; Bretherton, 1987). Na starijem uzrastu, figure privrženosti mogu postati vršnjaci, ali i partneri, a strukturu hijerarhije određuju faktori kao što su (Loewenton, 2005):

- Vreme provođenja deteta sa drugom osobom,
- Kvalitet brige koju dete dobija (spremnost za interakciju, responzivnost),
- Emocionalno ulaganje u dete,
- Socijalne uloge,
- Dosledna prisutnost figure u životu deteta, adolescenta ili odraslog.

Kada dete pođe u jaslice i u vrtić, dobija mogućnost da poveća broj figura kojima će biti privrženo, ali postoji i mogućnost promene modela sebe i značajnih drugih (Main, 1999). Vaspitač postaje figura za koju se dete vezuje i ono dobija sigurnu bazu iz koje istražuje. Jedna longitudinalna studija pokazuje da na kvalitet relacije između vaspitača i deteta, utiče konstantnost u vremenu, tj. kada se vaspitači nisu menjivali često. Kada je dolazilo do promena vaspitača, menjao se i kvalitet privrženosti (Howes i Hamilton, 1992).

1.2.3. Privrženost u partnerskim odnosima

Uvidevši postojanje veze između loših odnosa u ljubavnim vezama i neadekvatnih odnosa sa figurom privrženosti u detinjstvu, istraživači počinju da objašnjavaju različito ponašanje ljudi u partnerskim vezama, oslanjajući se na ideje iz teorije privrženosti.

Najzaslužniji za razvoj ove oblasti su kalifornijski istraživači, koji svoj stav potkrepljuju sledećim argumentima (Hazan i Shaver, 1987):

- Identičan bihevioralni sistem upravlja emocionalnom dinamikom rane i partnerske privrženosti;
- Individualne razlike u privrženosti odraslih nastaju kao posledice očekivanja i verovanja koje su ljudi stvorili o sebi i bliskim vezama na osnovu svojih veza privrženosti iz prošlosti;
- Partnerska ljubav podrazumeva međuodnos privrženosti, brižnosti i seksa;
- Individualne razlike koje su primećene u odnosima između deteta i majke, slične su individualnim razlikama identifikovanim u partnerskim odnosima.

Devedesetih godina je formulisan četvorokategorijalni model privrženosti adolescenata i odraslih. Model se zasniva na Bolbijeveim teorijskim pretpostavkama o unutrašnjim modelima, gde se svaki od modela može predstaviti kao dihotomna varijabla – pozitivan ili negativan. U osnovi ovog modela nalaze se dimenzija izbegavanja i dimenzija anksioznosti. Njihovim ukrštanjem sa unutrašnjim radnim modelima dobijaju se četiri glavna stila privrženosti: sigurni ili tri nesigurna: preokupirani, izbegavajući i dezorganizovani stil privrženosti. Za svaki od stilova su karakteristični različiti pristupi partnerskim odnosima, ali i različite strategije emocionalne regulacije i interpersonalnog ponašanja (Bartholomew, 1990).

1.2.4. Klasifikacija partnerske privrženosti

Kvalitet privrženosti koja se razvila u formi unutrašnjeg radnog modela tokom detinjstva, zadržava se i odražava na kvalitet partnerskih odnosa. U ranom detinjstvu, moguće je formirati jedan od četiri obrasca ili stila privrženosti: sigurni, izbegavajući, ambivalentni i dezorganizovani. Kada se govori o privrženosti odraslih, stilovi se klasifikuju na sličan način: sigurni, odbacujući, preokupirani i dezorganizovani (Stefanović- Stanojević, 2020).

Sigurni stil partnerske privrženosti

Smatra se da osobe koje pripadaju sigurnom obrascu privrženosti, grade partnerske relacije na temelju poverenja i razumevanja. Svet percipiraju kao udobno mesto sa generalnim poverenjem u ljude i partnere. Odlikuje ih visoko samopoštovanje i samopouzdanje i svesnost o sopstvenoj vrednosti. U literaturi se sigurni obrazac favorizuje i predstavlja merilo normalnosti (Ijzendoorn i Sagi, 1999; Stefanović- Stanojević, 2020). Kapital za ovakav stav prema svetu i sebi, potiče iz ranog detinjstva, gde je i formiran stil sigurne privrženosti. S obzirom na činjenicu da se bebe rađaju fizički bespomoćne i da bi realizovale svoju bazičnu

potrebu za dodirrom, one su opremljene socijalnim moćima, kao što su plač, gukanje, osmehivanje. Ukoliko majka respozno odgovara na ove signale i uspešno protumači i zadovolji potrebe deteta, ono će sticati poverenje u taj odnos i formirati sigurni stil privrženosti. Međutim, ukoliko majka ne odgovara adekvatno na detetove potrebe ili ne ume da ih prepozna i zadovolji, neće doći do formiranja osnovnog poverenja i dete će formirati jedan od stilova nesigurne privrženosti (Stefanović- Stanojević, 2020).

Odbacujući stil partnerske privrženosti

Osnovna karakteristika odbacujućeg stila partnerske privrženosti jeste ambicija i investiranje u sebe. Naglašen egoizam, neprepoznavanje sopstvenih i tuđih emocija i nedostatak empatije. Nema generalnog poverenja u druge, pa ulaže u sebe, razvija samostalnost i ceni materijalne vrednosti. Traži sebi slične partnere, koji su ambiciozni, karijeristi i sebi dovoljni. Pomaže drugima, ali ne iz altruističkih razloga, već je osnovni motiv osećanje superiornosti. Odrasli u partnerskim relacijama koji pripadaju odbacujućem stilu privrženosti, bili su deca koja su sa svojim majkama formirala izbegavajući stil privrženosti. Majke ove dece zanemarivale su potrebe deteta i rukovodile se univerzalnim pravilima, koja nisu bila prilagođena detetovim potrebama. Dete usled neodgovaranja na potrebe prolazi kroz tri faze: protest, očaj i na kraju poricanje potrebe za drugima. Pokušava da razvije samostalnost, kako bi obezbedilo prihvatanje od strane roditelja. Drugima ne veruje, jer su ga izdali, preostaje mu da se osloni samo na sopstvene kapacitete (Stefanović- Stanojević, 2020).

Preokupirani stil partnerske privrženosti

U partnerskim relacijama, preokupirani stil je sklon simbiotskim vezama, brizi i kontrolisanju. Ljubav im je sinonim za brigu, nude je svojim partnerima i iznuđuju pažnju. Slika o sebi im je narušena, sebe percipiraju kao manje vredne, a o drugima imaju pozitivnu sliku. Ulažu mnogo energije i trude se da zadobiju pažnju drugih, što očekuju i od partnera. Ukoliko ih partner svakodnevno obasipa pažnjom i prisutnošću, dobiće potvrdu da su voljeni i popraviće sliku o sebi. Međutim, ako se partner ne ponaša u skladu sa njihovim očekivanjima samo na kratko, narušava im se slika o sebi i oni postaju očajni. Njihov ljubavni život je obeležen čestim dramama. Odrasli u partnerskim relacijama koji pripadaju preokupiranom stilu privrženosti, bili su deca koja su sa svojim majkama formirala ambivalentni stil privrženosti. Majka je selektivno reagovala na detetove signale i umesto da dete aktivno istražuje sredinu, ono je stavljeno u poziciju da istražuje majčine reakcije. Dete primećuje da majku ne zanimaju njegovi uspesi, već mu pridaje pažnju kada ispolji slabosti. Majčinu

pažnju tj. brigu, dete tumači kao dokaz ljubavi i vremenom povezuje ova dva fenomena, te u partnerskim vezama sinonim za ljubav postaje briga (Stefanović-Stanojević, 2020).

Dezorganizovani stil partnerske privrženosti

Dezorganizovani stil privrženosti u partnersku relaciju donosi negativnu sliku o sebi i drugima. Ove osobe imaju potrebu da ih drugi vole, kako bi mogle i same sebe da zavole. Međutim, tu potrebu ne uspeavaju da realizuju, jer su izgradile negativnu percepciju drugih ljudi koju su poneli iz detinjstva. Partneru ne veruju i očekuju od njega izdaju i ismevanje. Zato se ne upuštaju u rizik i ne pokazuju svoja prava osećanja, a kao strategiju koriste potpunu blokadu i izbegavanje partnerskih odnosa, ili pak pribegavaju manipulacijama u vidu zavodjenja i ostavljanja partnera. Detinjstvo osoba koje pripadaju dezorganizovanom stilu privrženosti je obeleženo traumama. Umesto da zaštiti dete i pruži mu sigurnost, osoba koja brine o njemu ga traumira, zlostavlja i zastrašuje. Međutim, da bi se formirao dezorganizovani stil privrženosti, nije nužno da majka zlostavlja i zastrašuje dete, dovoljno je da je i ona sama u detinjstvu preživela traumu koja se prenela transgeneracijski. Ovakve majke se ponašaju nerazumljivo detetu u stresnim situacijama, jer su i same zastrašene, a nemaju razvijene mehanizme za obradu i pozitivan ishod, te kao rešenje nude samo osećanje straha i zaleđenosti. Dete pribegava mehanizmu disocijacije, izoluje previše bolne i zastrašujuće delove iskustva, strah nestaje, a život se nastavlja u fragmentima. Prisutno je odbijanje da se oseća i razume ono što se dešava (Stefanović- Stanojević, 2020).

1.2.5. Teorija privrženosti i fenomen neverstva

Teorija privrženosti je često uključena kao prediktorska varijabla u istraživanjima koja se bave neverstvom u partnerskim odnosima. Uopšteno govoreći, rezultati su mešoviti i nedosledni. S jedne strane, rezultati pokazuju da je sigurna privrženost pozitivno povezana sa stabilnijim partnerskim odnosima i manjim stepenom neverstva (Miller i Fishkin, 1997), dok je nesigurna privrženost pozitivno povezana sa većim brojem paralelnih veza (Bogaert i Sadava, 2002). Muškarci koji pripadaju odbacujućem i žene koje pripadaju preokupiranom obrascu privrženosti, skloni su većem broju paralelnih veza (Allen i Baucom 2004); osobe sa izraženom dimenzijom anksioznosti, posebno žene, češće su sklone seksualnom neverstvu (Bogaert i Sadava, 2002). S druge strane, postoje istraživanja koja nisu utvrdila efekte obrazaca privrženosti na neverstvo (Feldman i Cauffman, 1999; Plack i dr., 2010, prema Hergert, 2016).

Prema teoriji privrženosti, intimni partneri razvijaju mentalne predstave o dostupnosti bliskih drugih. Osobe koje razviju sigurni stil privrženosti imaju tendenciju da veruju da su im bliski drugi dostupni i ponašaju se u skladu sa tim, dok osobe koje pripadaju nesigurnim stilovima, odnosno postižu visoke skorove na dimenzijama anksioznosti i izbegavanja, nisu sigurne u dostupnost bliskih ljudi (Mikulincer i Shaver, 2003). Shodno tome, osobe koje postižu visok skor na dimenziji anksioznosti, sigurnost traže tako što teže da se što više približe partneru, dok osobe koje postižu visok skor na dimenziji izbegavanja, izbegavaju ponašanja koja promovišu intimnost (Brennan i Shaver, 1995; Feeney i Noller, 1990; Campbell i dr., 2001; Simpson i dr., 1992; Gentzler i Kerns, 2004). Rezultati pokazuju da su visoki skorovi na dimenzijama izbegavanja i anksioznosti, povezani sa bračnim neverstvom. Kod izražene dimenzije anksioznosti, pojedinci osećaju da njihove potrebe za intimnošću nisu zadovoljene, pa iz tog razloga stupaju u izvanbračne seksualne odnose (Birnbbaum i dr., 2006). Pojedinci koji imaju izraženu dimenziju izbegavanja, obično su hronično manje posvećeni svojim intimnim vezama (Dewall i dr., 2011) i imaju popustljivije stavove prema seksu (Brennan i Shaver, 1995; Gentzler i Kerns, 2004).

1.2.6. Kritički osvrt na teoriju privrženosti

Kritika teorije privrženosti se u savremenoj literaturi može sažeti u četiri lekcije (Fraley i Roisman, 2019). Pre svega, autori navode da je povezanost između ranog iskustva i odraslog doba, kada su odnosi sa drugima u pitanju, zanemarljiva i nekonzistentna. Drugo, teorija privrženosti se sagledava na dva načina, istovremeno kroz socijalizaciju i selekciju. Socijalizacijom roditelj oblikuje dete i njegov obrazac privrženosti, ali i obrazac vezivanja deteta je značajan, jer dete tumači ponašanja i namere drugih i menja svoje ponašanje u skladu sa tim- selekcija. Autori smatraju da se uz pomoć selekcije može objasniti zašto nesigurni obrasci privrženosti ponavljaju svoje disfunkcionalne veze. Proces socijalizacije i selekcije ne deluju istovremeno, već je socijalizacija značajna za rano detinjstvo, dok u odraslom dobu je dominantan proces selekcije. Treće, rana privrženost ne određuje odnose u odraslom dobu. Kritika ne poriče da osobe sa pozitivnim ranim iskustvima češće formiraju obrazac sigurne privrženosti i osobe sa negativnim iskustvima češće formiraju obrasce nesigurne privrženosti, ali smatra da postoje izuzeci i da neke osobe uz sva pozitivna iskustva i podršku, ipak izrastaju u nesigurne ljude. Četvrto, mnogo je nejasnoća o poreklu obrazaca privrženosti u odraslom dobu, npr. osobe koje su sa roditeljima uspostavile sigurnu privrženost, usled negativnih iskustava sa vršnjacima mogu biti nesigurne u svim odnosima van porodice ili osoba koja je sigurno vezana za roditelje, a nesigurna je u romantičnim

vezama. Kritika smatra da je važnije skorašnje iskustvo od ranog i da ne treba zanemariti ni uticaj genetike.

Teorija privrženosti je u literaturi stekla status precenjenog koncepta i postoji opasnost da se takav status preokrene u njegovu suprotnost. Za razvoj nauke, nijedan ekstrem nije plodonosan, već teoriju privrženosti treba sagledati u realnim okvirima i mogućnostima koje ona pruža, kako bi se objasnile individualne razlike. Iako je mnogo toga do sada postignuto u proučavanju teorije privrženosti, nejasnoće koje postoje treba razjasniti produblјivanjem razumevanja i empirijskim potkreplјenјima. Kao odgovor na prvu lekciju koja navodi da povezanost između ranog iskustva i kasnije privrženosti gotovo ne postoji, treba se osvrnuti na brojna istraživanja transgeneracijskog prenosa koja potvrđuju ovu vezu (Main i dr.,1985; Main i Goldwyn, 1994; Rosenstein i Horowitz, 1996; Benoit i Parker, 1994; Stefanović-Stanojević, 2000). Drugo, kritika ukazuje da procesi socijalizacije i selekcije ne deluju istovremeno, ali ne govori o njihovoj povezanosti i međusobnoj uslovlјenosti. Ako se proces socijalizacije odvija u detinjstvu, a proces selekcije kasnije, postavlja se pitanje u kojoj su meri doživljaji i tumačenja deteta uslovlјena socijalizacijom i zašto se ti procesi posmatraju izolovano. Treće, pozivanje na izuzetke i postavljanje pitanja zašto neke osobe koje su sa roditeljima formirale sigurnu vezanost, mogu sa drugima formirati nesigurnu vezanost, zahteva dublje istraživanje, pa možda čak i kvalitativnu analizu pojedinačnih slučajeva. Možda, kvalitet privrženosti treba shvatiti kao potencijal koji je rano formiran i u dalјim odnosima ga treba razvijati sa drugima. Možda su izolovani pojedinci koji su formirali sigurnu vezanost sa roditeljima, kasnije u životu nailazili na pojedince sa formiranim nesigurnim obrascima i iz tog razloga te relacije nisu opstajale. Treba uzeti u obzir i trenutak i fazu ljubavne veze u kojem se vrši istraživanje. Ako je istraživanje vršeno, na primer, u početnoj fazi ljubavne veze, vrlo je verovatno da će svaki obrazac privrženosti, pa i sigurni, osećati veći stepen anksioznosti i nepoverenja u toj fazi, nego u kasnijim fazama, kada bolje upozna partnera. Četvrto, nadovezuje se na prethodno tumačenje, ali i podsećanje da se ranije govorilo o tome da postoji mreža tj. hijerarhija figura privrženosti (Ainsworth, 1989) i da kvalitet privrženosti može da se promeni u zavisnosti od prisustva tih figura. Shodno tome, umesto oštre kritike i negiranje transgeneracijskog prenosa privrženosti, trebalo bi se usmeriti na još dublje razumevanje koncepta i otkrivanje nerazjašnjenih mehanizama i njihovo empirijsko potkreplјenje. Treba utvrditi pod kojim se tačno uslovima mogu promeniti rano stečeni obrasci i da li je moguće da istovremeno osoba može da ima različit kvalitet privrženosti sa različitim ljudima.

1.3. MODEL SAMOPROŠIRENJA MOTIVACIJE I KOGNICIJE U INTIMNIM ODNOSIMA

Model samoproširenja u intimnim vezama je nastao osamdesetih godina prošlog veka, a razvili su ga američki psiholozi Ileana i Artur Aron (Aron i Aron, 1986). Kada je socijalna psihologija razvila novi interes za intimne veze i postala više kognitivistički orijentisana, bračni par Aron je odlučio da rezultate dotadašnjih istraživanja integriše u novi model koji je nazvan Model samoproširenja motivacije i kognicije u intimnim odnosima (Aron i Aron, 1986). Zasnovan je na dva ključna principa: motivacija za samoproširenjem i uključivanje drugih u self.

1. Motivacija za samoproširenjem

Ljudi traže način da izraze svoju efikasnost- jedan od osnovnih ljudskih motiva, koji se u stručnoj literaturi opisuje kao: istraživanje, radoznalost, samopoboljšanje, efikasnost, kompetentnost (Bandura, 1977; Gekas, 1989). Postoje individualne specifičnosti i preferencije za načine samoproširenja, pa tako, pored romantične ljubavi, to mogu biti i učenje, karijera, porodica, prijateljstvo, putovanja, umetničko izražavanje, religija. Način na koji osoba traži samoproširenje, može se menjati tokom dana ili tokom života. Osim toga, neke osobe mogu izgledati kao da imaju malu potrebu za samoproširenjem i istraživanjem, što je verovatno posledica iskustva neuspeha ili kažnjavanja za svoje napore (Aron i Aron, 1996).

2. Uključivanje drugih u self

Jedan od načina na koji ljudi traže da prošire sebe jeste kroz intimne veze, jer u bliskim odnosima, tuđi resursi, perspektive i identiteti se u određenoj meri doživljavaju kao jedan sopstveni, tj. druga osoba je „uključena u naš self“ (Aron, Lewandovski i Mashek, 2013).

Pre detaljnijeg razmatranja navedenih principa na kojima je model zasnovan, treba naglasiti da autori smatraju da su oni, iako povezani, konceptualno veoma različiti. Naredna tabela prikazuje ključna obeležja dva principa (Aron, Lewandovski i Mashek, 2013). Želja za samoproširenjem je izražena kao ljudska tendencija za traženjem novih resursa, perspektiva i identiteta; uključivanje se odnosi na inkorporaciju tih aspekata druge osobe u sebe. Prema modelu, postoji opšta motivacija za samoproširenjem i zajednički način za postizanje samoproširenja, predstavlja upravo intiman odnos sa drugima, kroz pristup njihovim fizičkim, socijalnim i intelektualnim resursima. Uzimajući ih kao svoje, resursi, perspektive i identiteti postaju dostupni i korisni za self i povećava se opšta efikasnost osobe. Motivacija za samoproširenjem dovodi do želje za uključivanjem drugih u sebe, kako bi došlo do širenja

sopstvenog selfa; stvarno proširenje selfa se dešava kada se veza razvija (a do toga može doći i u drugim situacijama). Važno je naglasiti da uključivanje drugih u self nije isto što i motivacija za uključivanjem (Aron, Lewandovski i Mashek, 2013).

Tabela 1. *Razlika između Motivacije za samoprosirenjem i Uključivanja drugih u self*

	PRINCIP I Motivacija za samoprosirenjem	PRINCIP II Uključivanje drugih u self
Definicija	Motivacija za povećanje resursa, perspektiva i identiteta, kako bi se povećala sposobnost za ostvarivanje ciljeva.	Tretiranje tuđih resursa, perspektiva i identiteta kao sopstvenih.
Subjektivno iskustvo	Želja, cilj, orijentacija; tokom procesa samoprosirenja, ako je brzo, ushićenje.	Zatvorenost. Doživljavanje tuđih postpaka i odgovora kao sopstvenih.
Tip procesa	Motivacija	Kognicija
Primer merenja	Upitnik samoprosirenja; neuralna aktivacija motivacije; sistemi nagrađivanja	Skala uključivanja drugih u self; sopstvena kognitivna zbunjenost i osobine drugih.

Izvor: Aron, Lewandovski i Mashek, 2013.

1.3.1. Motivacija za samoprosirenjem

Kao što je već navedeno, osnovni, sveobuhvatni princip modela samoprosirenja je da ljudi pokazuju tendenciju za samoprosirenjem tj. nastoje da poboljšaju svoju efikasnost, povećanjem resursa, perspektiva i identiteta za postizanje ciljeva. Naglasak nije na motivaciji za stvarno dostignuće tih ciljeva, već na motivaciji da se prikupe resursi, koji bi olakšali postizanje ciljeva. Takvi resursi, perspektive i identiteti uključuju znanje, socijalni status, fizičku snagu, bogatstvo. Važno je napomenuti da model naglašava vrednost nagrađivanja iskustva samoprosirenja, a posebno kada je nagrađivanje brzo, onda se stvara osećanje uzbuđenja i strasti. Većina iskustava brzog samoprosirenja uključuju novinu i izazov i predstavljaju suprotnost svakodnevnim i dosadnim iskustvima (Aron, Lewandovski i Mashek, 2013). Smatra se da samoprosirenje nije nužno svestan proces i ne treba ga poistovetiti sa iskorišćavanjem drugih u sopstvene svrhe. Traženje samoprosirenja, generalno, nije svestan motiv, mada mogu biti određena ponašanja koja zadovoljavaju taj motiv (Mikulincer i

Goodman, 2006). Naglo i brzo širenje selfa se obično događa prilikom formiranja nove intimne veze, a rezultira visokim nivoom pobuđenih pozitivnih afekata. Suprotno tome, model podrazumeva i naglo povlačenje selfa, kada su pobuđeni negativni afekti. To se događa u situacijama naglog gubitka opažene potencijalne efikasnosti, npr. iznenadna smrt partnera (Carver i Scheier, 1990). Model samoproširenja polazi od hipoteze da strastvenu ljubav treba shvatiti kao ciljevima orijentisanu, a ne kao specifičnu emociju. Hipoteza je zasnovana na centralnoj ideji modela samoproširenja, gde ljudi traže intimne odnose sa ciljem proširenja selfa, a to postižu uključivanjem drugih u svoj self. Romantična ljubav nije ništa drugo do opažena prilika za brzo samoproširenje (Mikulincer i Goodman, 2006). Prilikom razmatranja motivacionog principa modela samoproširenja, korisno bi bilo osvrnuti se na odnos koji ovaj princip ima sa ostalim relevantnim teorijskim pristupima koji se bave intimnim odnosima. Teorijska zasnovanost principa motivacije za samoproširenjem leži u klasičnim modelima motivacije i rasta, kao i u evolucionoj teoriji i u zapadnjačkoj i istočnjačkoj filozofiji (Aron i Aron, 1986). Od savremenih pristupa, za potrebe ovog rada, akcenat će biti na dva najuticajnije okvira, a to su Teorija međuzavisnosti i Teorija afektivne vezanosti (Aron, Lewandovski i Mashek, 2013). Klasična teorija međuzavisnosti se fokusira na načine na koje očekujemo dobitke ili gubitke i u skladu sa time prilagođavamo ponašanje u intimnim vezama. Osećanja koje ljudi imaju u odnosima sa drugima zavise od njihovih percepcija dobitaka i gubitaka u tim odnosima. Dobici podrazumevaju sve one odnose koje zadovoljavaju potrebe i želje pojedinca (materijalne i socijalne nagrade), a gubici podrazumevaju sve što osoba ne uspeva da ostvari zato što je u tom odnosu. Zadovoljstvo u intimnoj vezi zavisi od odnosa dobitaka i gubitaka, kao i od nivoa očekivanja koji osoba ima od odnosa. S druge strane, nivo očekivanja zavisi od prethodnih iskustava u bliskim odnosima i objašnjava zašto neke osobe koje imaju jednaku srazmeru dobitaka i gubitaka u vezi, doživljavaju različit nivo zadovoljstva. Autori smatraju da bi jedna veza opstala nije značajno samo zadovoljstvo, već i pojam zavisnosti, koji se odnosi na očekivanja u alternativnoj vezi (Bradbury i Karney, 2010). Ako osoba proceni da bi u nekoj alternativnoj vezi imala više dobitaka i manje gubitaka, zavisnost od trenutne veze se smanjuje. U novijoj literaturi u okviru teorije međuzavisnosti se povlači paralela sa „Mikelandelovim fenomenom“ (Rusbult i dr., 2009). Ovaj fenomen podrazumeva međuljudski proces u kome intimni partneri utiču ili „vajaju“ jedni druge i vremenom se pojedinci razvijaju prema onome što smatraju svojim „idealnim ja“. Fenomen je uobičajen među parovima koji prijavljuju visok stepen bračnog zadovoljstva (Drigotas i dr., 1999).

Drugi najuticajniji teorijski okvir na koji se oslanja motivacioni princip modela samoproširenja, jeste teorija afektivne vezanosti (Bowlby, 1969). Osnovna ideja teorije afektivne vezanosti polazi od koncepta sigurne baze koji je povezan sa motivacijom za samoproširenjem. Unutrašnji radni modeli koji se odnose na sebe i druge, mogu se razumeti kao različita rešenja za potrebu za samoproširenjem u zavisnosti od iskustva pojedinca koje je stekao u odnosu sa glavnim figurama afektivne vezanosti (Aron, Lewandovski i Mashek, 2013). Tako će, na primer, osobe koje pripadaju sigurnom obrascu afektivne vezanosti biti uverene u podršku koju imaju tokom procesa samoproširenja, dok osobe koje pripadaju izbegavajućem obrascu, neće moći da računaju na intimne druge tokom procesa samoproširenja. U ovom slučaju samoproširenje se može nastaviti izolovanjem potrebe za intimnošću i osoba može zameniti intimnog partnera, neintimnim drugima. Osoba koja pripada preokupiranom obrascu afektivne vezanosti, dostupnost sigurne baze vidi kao privremenu i može se povući u bilo kom trenutku, tako da se u ovom slučaju samoproširenje može nastaviti kao napor da se razvije sigurna baza i stekne podrška neke intimne osobe, koja će omogućiti dalje samoproširenje. Veza između obrazaca afektivne vezanosti i motivacije za samoproširenjem je ilustrovana u studiji o neuzvraćenoj ljubavi (Aron, Aron i Allen, 1998).

1.3.2. Uključivanje drugih u self

Prema modelu samoproširenja, opšta motivacija za širenjem selfa dovodi do želje za ulaskom i održavanjem intimne veze, jer su intimne veze zadovoljavajuće, korisno i ljudsko sredstvo za samoproširenje. Za većinu ljudskih bića, uključivanje drugih u sopstveni self predstavlja važnu priliku za samoproširenje, pre svega, zbog složenosti i bogatstva drugog čoveka, kao i važnosti socijalnih veza (Mikulincer i Goodman, 2006).

Uključivanje drugih u self podrazumeva preklapanje kognitivne konstrukcije drugih sa kognitivnom konstrukcijom selfa (Agnew i dr., 1998). Kada uključujemo drugog u self, mi preuzimamo resurse, perspektive i identitete te osobe i delimo moguće ishode. Druga osoba nas izveštava ko smo mi, oblikuje način na koji vidimo svet, utiče na našu percepciju dobitaka i gubitaka. Osnovna koncepcija uključivanja drugih u self se preklapa sa drugim teorijama koje se bave odnosima. Npr, u terminima teorije međuzavisnosti, preklapa se sa pojmom transformacije motivacije koji se odnosi na ideju o opiranju sebičnim željama i delovanja u korist drugog, zarad dugoročne koristi od održavanja veze. Autori smatraju da delovanje u korist drugog u intimnoj vezi je prisutno, jer se tuđi postupci, bilo oni dobri ili loši, direktno doživljavaju kao sopstveni (Aron i dr., 1991).

1.3.3. Uključivanje resursa, perspektiva i identiteta

Kada se govori o uključivanju resursa druge osobe u nečiji self, pre svega se misli na materijalno uključivanje, koje se odnosi na znanje (informativno, proceduralno, konceptualno), ali i društvenu imovinu koja može olakšati postizanje ciljeva. Kada osoba uključuje resurse svog partnera u sebe, ona doživljava kao da ima pristup tim resursima, kao da su partnerovi resursi, zapravo, sopstveni (Npr. mogu to da uradim, jer će mi partner pokazati kako). Na ovaj način posmatrano, uključivanje tuđih resursa u self je posebno značajno s motivacionog aspekta, jer to znači da će pozitivni ili negativni ishodi (dobici i gubici) koji nastaju za druge, biti doživljeni kao sopstveni. Npr. pomaganje drugome je pomaganje sebi, ometanje drugog je ometanje sebe. (Mikulincer i Goodman, 2006).

Kada je reč o uključivanju perspektiva u sopstveni self, uključivanje se odnosi na svesno i nesvesno doživljavanje sveta sa stanovišta partnera. Stoga, model podrazumeva da kada osoba uključuje drugog u self, ona uključuje i različite attribute i kognitivne pristrasnosti, koji se moraju uzeti u obzir (Mikulincer i Goodman, 2006).

U kontekstu uključivanja identiteta u sopstveni self, govori se i o uključivanju određenih osobina druge osobe. Model implicira da se veoma lako može dogoditi da ljudi zamenjuju sopstvene osobine i sećanja sa intimnim drugima. Da bi se utvrdio stepen preklapanja identiteta sa partnerom u intimnoj vezi, konstruisana je IOS skala (*Inclusion of Other in the Self Scale*) (Aron i dr., 1992), koja se sastoji iz sedam parova krugova koji se preklapaju u različitom stepenu i ispitanik ima zadatak da izabere par koji najbolje ilustruje njegov odnos sa partnerom. Iako sastavljena iz jednog jedinog ajtema, pokazalo se da skala ima veoma visoku pouzdanost i valjanost.

Postavljaju se pitanja kako predvideti uključivanje drugog u self i na koji način se može povećati uključivanje drugog u self. Rezultati istraživanja pokazuju da je moguće poboljšati kvalitet intimne veze, učešćem u raznim uzbudljivim aktivnostima i da često učešće u takvim aktivnostima dovodi do većeg uključivanja selfa. S druge strane, osećanje dosade može podriti nečiju sposobnost i spremnost da uključi drugog u self (Tsapelas i dr., 2009).

Literatura pokazuje da samootkrivanje moćan mehanizam za proces uključivanja drugog u self, kao i za podsticanje odnosa bliskosti. Eksperimentalno je dokazano da postepena eskalacija uzajamnog samotkrivanja sa neznancem, tokom kratke eksperimentalne sesije, dovodi do većeg uključivanja drugog u self (Aron i dr., 1997).

Uključivanje drugih u self bi trebalo da ima snažne efekte na nečija iskustva i ponašanje i prilikom razmatranja takvih efekata pažnja će biti usmerena na kognitivne, fizičke i fiziološke odgovore, kao i na tretiranje tuđih pozitivnih ili negativnih ishoda kao svojih.

1.3.4. Kognitivni, fizički i fiziološki efekti uključivanja drugih u self

Kada govorimo o kogniciji, prilikom uključivanja drugog u self, može doći do konfuzije ili smetnji između druge osobe i sebe. U jednoj od prvih studija koja se bavi uključivanjem drugih u self, razvijena je paradigma „ja/ne-ja“ da bi se ispitalo preklapanje kognitivnih struktura između selfa i bliskih drugih. Testira se koliko brzo ispitanici procenjuju značaj osobina za sebe i druge, koje su prethodno ocenjivali. Zadatak je vremenski ograničen, a ispitanici što brže treba da procene osobine koje poseduju ili ne poseduju oni i njihov partner. Kada osobina koja se procenjuje važi samo za jednog partnera, a za drugog ne, vreme reakcije je produženo (Aron i dr., 1991). Posmatrajući obrasce zbunjenosti koje ljudi manifestuju prilikom obrade informacija o sebi, bliskim drugima i drugima koji nisu bliski, autori su utvrdili da postoji veći stepen zbunjenosti kada ispitanici procenjuju informacije između sebe i bliskih drugih, nego kad procenjuju informacije između sebe i ljudi koji nisu bliski (Mashek i dr., 2003).

Kada govorimo o fizičkim efektima uključivanja drugih u self, postoji pretpostavka da su ljudi skloni da razmišljaju drugačije o svom fizičkom ja. Za razliku od ljudi koji nemaju intimnu vezu, ljudi koji su u intimnoj vezi, svoja fizička tela doživljavaju kao manje osetljiva na fizičke pretnje. Ovaj rezultat je u potpunosti u skladu sa pretpostavkom da uključivanje intimnog drugog u self, olakšava njegovo širenje izvan granica fizičkog tela (Burriss i Rempel, 2008).

Kada govorimo o tretiranju tuđih ponašanja kao svojih u procesu uključivanja drugih u self, najveći broj istraživanja je obavljen u kontekstu socijalnog poređenja. Istraživači su otkrili da prilikom uključivanja intimnog drugog u self, ne dolazi do pada samopoštovanja koji je tipičan u situacijama socijalnog poređenja. Ispitanici su uspeh svog intimnog partnera doživeli kao razlog za slavlje i stepen slavlja je korelirao sa stepenom uključenosti partnera u self (Gardner i dr., 2002).

1.3.5. Model samoproširenja motivacije i kognicije u intimnim odnosima i fenomen neverstva

Kada osobe nisu u mogućnosti da zadovolje svoju potrebu za samoproširenjem kroz odnos sa svojim primarnim partnerom ili je potreba za samoproširenjem veoma visoka, one mogu potražiti samoproširenje u alternativnim vezama (Tsapelas i dr., 2011). Prema modelu samoproširenja, ljudi su spremni da stupe u alternativne veze kako bi poboljšali sebe i kako bi povećali svoju samoeфикаsnost. Uključivanjem drugih u sebe, tj. uključivanjem resursa, identiteta i perspektiva druge osobe, obogaćuje se sopstveni self. Proces samoproširenja počinje kada novi partneri počinju da se intenzivno otkrivaju, satima razmenjuju poruke i razgovaraju telefonom i dugo vremena provode zajedno i opsesivno razmišljajući jedni o drugima. Kao rezultat nastaje brzo samoproširenje, koje je povezano sa osećanjima zadovoljstva i uzbuđenja (Aron i dr., 2001). Ako se partnerstvo nastavi, zajedničko učešće u novim i izazovnim aktivnostima poboljšavaju kvalitet i zadovoljstvo odnosa, kao i suzbijanje dosade (Aron i dr., 2000; Graham 2008; Tsapelas i dr., 2009). Međutim, ako se proces samoproširenja zaustavi ili opadne i partneri se naviknu jedan na drugog, mogu postati manje zadovoljni kvalitetom veze (Bradbury i dr., 2000). U jednoj studiji, studenti su procenjivali svoje trenutne intimne veze i njihovo pružanje mogućnosti za samoproširenjem, kao i procenu samoproširenja u intimnoj vezi koja se očekuje u budućnosti. Rezultati istraživanja su pokazali da studenti koji su podložni neverstvu, imaju visoku potrebu za samoproširenjem i visok stepen uključivanja drugih u sebe (Lewandovski i Ackerman, 2006). Međutim, nejasno je da li su studenti, koji su se izjašnjavali da su skloni neverstvu, bavili ponašanjima koja dovode do neverstva. Jedno od ključnih ponašanja, jeste obraćanje pažnje na alternative, tj. potencijalne partnere, u slučaju raspadanja trenutne veze (Rusbult, 1983). Osoba koja se nalazi u posvećenju intimnoj vezi, trebalo bi da obezbedi alternative ili da manje pažnje obraća na njih (Johnson i Rusbult, 1989; Miller, 1997). Nasuprot tome, osoba koja oseća nedostatak samoproširenja, trebalo bi da ima veću motivaciju za traženje alternativnih partnera, što je i potvrđeno (Vanderdrift i dr., 2011).

S druge strane, model sugerise da ako se primarni odnos previše širi ili ako postoji previše bliskosti sa primarnim partnerom, osoba takav odnos može smatrati averzivnim i upustiti se u neverstvo tj. vezu sa alternativnim partnerom, koji pruža manje samoproširenja i manji stepen uključivanja drugog u sebe (Mashek i Sherman, 2004). U originalnom izlaganju modela samoproširenja pretpostavlja se da pored trenutnog samoproširenja u vezi, veoma je važno i iščekivanje budućeg samoproširenja (ili njegov nedostatak). Ukoliko primarni odnos

ne može da obezbedi samoproširenje ili postoji mala verovatnoća da će do njega doći u budućnosti, takav odnos predstavlja prepreku za ispunjavanjem potrebe za samoproširenjem (Aron i Aron, 1986). Da bi se prepreka prevazišla, a samim tim potreba za samoproširenjem realizovala, jedna od mogućnosti jeste nalaženje alternativnog partnera, tj. prepuštanje neverstvu, zarad ličnog rasta i otkrivanja koje je bilo nemoguće realizovati sa primarnim partnerom (Buunk i Dijkstra, 2000).

Sumirajući rezultate, generalno, studije pokazuju da intimni odnosi koji pružaju malo mogućnosti za samoproširenjem, dovode pojedinca u situaciju da samoproširenje potraži sa alternativnim partnerima. Štaviše, u slučaju da je potreba za samoproširenjem veoma visoka, biraju se alternativni partneri koji poseduju osobine koje primarni partner ne poseduje (Aron i dr., 2013).

1.4. MODEL DEFICITA

Ispunjenje potreba prirodan je cilj ljudskog života, a težnja za zadovoljenjem potreba može da objasni mnoge ljudske postupke (Ryan i Deci, 2000). Model deficita polazi od pretpostavke da su neverstvu sklone osobe koje imaju problema u ljubavnoj vezi i koji su nezadovoljni svojim ljubavnim vezama (Thompson, 1984). Po ugledu na model deficita, za potrebe ovog rada, detaljnije će biti predstavljena tri područja, odnosno potreba koje bi partnerski odnos trebalo da zadovolji i koja mogu predstavljati potencijalni motiv neverstva, ukoliko nisu zadovoljene na adekvatan način.

1.4.1. Emotivne potrebe

Pored toga što se ljudi razlikuju u načinu izražavanja, percipiranju i regulaciji emocija, postoje značajne individualne razlike u potrebi za traženjem emotivnih iskustava. Motivacija za emotivnim sadržajima se zasniva na orijentaciji ka prilaženju ili njihovom izbegavanju, ali i proceni u kojoj meri određeno emotivno iskustvo može biti od koristi (Maio i Esses, 2001). Konstrukti kao što su emocionalna inteligencija, emocionalna kompetencija, regulacija i ekspresija su povezani sa konstruktom potrebe za emocijama, ali se razlikuju od njega jer opisuju emotivne reakcije na određene sadržaje. Emotivne potrebe predstavljaju unutrašnju motivaciju da se emotivno obojenim sadržajima uopšte priđe ili da se oni izbegnu. Istraživanja su potvrdila da intrinzička motivacija za emocionalnim sadržajima predstavlja individualnu karakteristiku koja razlikuje osobe koje pristupaju ili izbegavaju emotivne aktivnosti (Maio i dr., 2004). U izraženosti potrebe za emocijama, očekuje se prisustvo polnih razlika (Maio i Esses, 2001). Upravo, polne razlike mogu doprineti kvalitetu međusobne interakcije između partnera, jer su istraživanja pokazala da su muževljeve emocije značajne za ženino opšte zadovoljstvo brakom, kao i da žene imaju izraženije emotivne potrebe u odnosu na muževe (Bradford i Nock, 2006).

Rezultati dosadašnjih istraživanja na bračnim parovima pokazuju da se potreba za emocijama dovodi u vezu sa intenzitetom ljubavi i ponašanjem izražavanja ljubavi, kao i sa emotivnom klimom u ljubavnoj vezi. Partneri koji imaju izraženiju potrebu za prilaženjem emocijama, doživljavaju veći stepen bliskosti i kvaliteteniju razmenu emocija (Huić, 2012; Huić i dr., 2010; Mihić i Huić, 2012).

Nemogućnost zadovoljenja emotivnih potreba može dovesti do stanja emocionalne usamljenosti (Weiss, 1974). Istraživanja pokazuju da udate žene češće od muškaraca navode nedostatak bliskosti i probleme u komunikaciji sa partnerom, koji je prema njima

neprijateljski nastrojen, sklon kritikovanju i ne pruža podršku u kriznim situacijama (Coyne i Downey, 1991). Žene uzroke svoje usamljenosti vide u neadekvatnim interpersonalnim odnosima (Rokach i dr., 2000). Treba razlikovati situacijsku i trajnu usamljenost. Situacijska usamljenost je prolazna i doživljava se povremeno u određenim životnim okolnostima kao što su partnerovo posvećivanje karijeri ili rođenje deteta. Trajna usamljenost se javlja kada jedan od partnera postane nezadovoljan kvalitetom odnosa u različitim situacijama (Lacković-Grgin i dr., 2009).

1.4.2. Seksualne potrebe

Levin smatra da je potreba uzrok nastanka napetosti, tj. napona u određenom segmentu psihičke energije. Potreba može biti shvaćena kao posledica fizioloških procesa, a može biti i socijalne, ali i unutrašnje prirode (Lewin, 1936). U hijerarhiji potreba koju je predložio Maslov, u samoj osnovi hijerarhijske organizacije se nalaze biološke potrebe kao što su glad, žeđ, seks, san. Ove potrebe zahtevaju da budu zadovoljene pre ostalih, koje se nalaze na višem hijerarhijskom nivou (Ognjenović i Škorc, 2005).

Različite teorije nastoje da objasne seksualno zadovoljstvo, a prva među njima bila je teorija seksualne razmene koja pokušava da objasni seksualno zadovoljstvo pomoću seksualnih interakcija. Pretpostavka je da seksualno zadovoljstvo zavisi od odnosa cene i nagrade. Nagrada se odnosi na komplimente, ljubav, fizičko zadovoljstvo koje svaki od partnera dobija kroz ljubavni odnos, u određenoj meri. Cena se odnosi na ulaganja koja partneri čine kako bi ljubavna veza opstala i može se odnositi na materijalna i nematerijalna ulaganja- ljubomora, provođenje vremena sa partnerom, posvećivanje pažnje partneru (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Zatim, teorija ravnopravnosti, koja se oslanja na prethodno navedenu, objašnjava seksualno zadovoljstvo kao fizički i psihički užitek, koji ostaje kada se oduzme ulaganje partnera u partnerski odnos (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Do situacije ravnopravnosti dolazi kada partneri u seksualnom odnosu postižu maksimalni užitek. U tom slučaju su oba partnera nagrađena, bez obzira na količinu ulaganja u partnerski odnos (Hatfield i dr., 1982). Situacija neravnopravnosti nastaje kada se partneri ne ulažu podjednako u opstanak veze. U tom slučaju jedan partner ostaje oštećen u seksualnom zadovoljstvu, a drugi previše nagrađen. Oštećeni partner može ispoljiti negativna osećanja i ponašanja, što remeti seksualni život i nastojace da povрати ravnotežu (Hatfield i dr., 1982; Larson, 1998). Doživljaj ravnopravnosti u partnerskom odnosu je veoma važan i povezan je sa opštim zadovoljstvom životom. Ako su oba partnera podjednako zadovoljna seksualnim

aspektom ljubavne veze, uspostavljena je ravnoteža između ulaganja i užitka, odnosno cene i nagrade (Hatfield i dr., 1982).

Smatra se da je seksualnost jedan od najboljih pokazatelja zadovoljstva u partnerskom odnosu (Hendrick i Hendrick, 1995). Istraživanja koja se bave seksualnim zadovoljstvom pokazuju da se u monogamnim odnosima javlja najveći stepen seksualnog zadovoljstva (McCathy, 2003), te da je ono manje kod partnera koji su u vanbračnoj zajednici ili predbračnoj vezi (Christopher i Sprecher, 2000). Najvažniji prediktor kvaliteta seksualne interakcije jeste generalno bračno zadovoljstvo, dok partneri koji su u braku više od devet godina, izveštavaju o padu seksualnog interesovanja i zadovoljstva (Christopher i Sprecher, 2000). Takođe, seksualno zadovoljstvo je u korelaciji sa odsustvom sukoba i emotivnom bliskošću (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Žene će biti zadovoljnije seksualnim životom, ako imaju veći stepen emotivne bliskosti sa partnerom (Young i dr., 2000), a ne isključivo ako imaju savršeni seksualni odnos i orgazam (McCathy, 2003).

Dinamiku partnerske veze nije moguće razumeti ako se ne uzmu u obzir aktiviranje i funkcionisanje sistema seksualnog ponašanja (Buss i Kenrick, 1998). Smatra se da stil privrženosti oblikuje seksualno ponašanje, iskustvo i motivaciju. Dokazano je da je sigurna privrženost kod adolescenata povezana sa stupanjem u seksualne odnose prvenstveno radi pokazivanja ljubavi prema partneru. Za razliku od nesigurnih obrazaca, sigurno privrženi adolescenti, za vreme seksualnih aktivnosti doživljavaju više pozitivnih i strastvenih emocija (Tracy i dr., 2003). Takođe, u odraslom dobu, sigurni obrazac privrženosti ima pozitivniju seksualnu shemu od nesigurnih obrazaca (Cyranski i Andersen, 1998), više uživa u izražavanju naklonosti i slobodnom istraživanju seksualnosti u svojim partnerskim vezama (Brennan i dr., 1998; Hazan i Zeifman, 1994).

Šejver tvrdi da je partnerska ljubav integracija privrženosti, pažnje i seksualnog sistema. Privrženost je prvi sistem tokom razvoja, koji se bavi samozaštitom i uz pomoć njega se oblikuju sledeća dva sistema- sistem pažnje i seksualni sistem (Shaver i Hazan, 1987). Smatra se da primarna strategija koja određuje formiranje sigurnog obrasca privrženosti, takođe važi i za sistem pažnje, ali i regulaciju seksualnog ponašanja. Kontrolni sistem se aktivira u stanju potrebe, a deaktivira se njenim zadovoljenjem. U slučaju da se prilikom formiranja nesigurnih obrazaca koriste sekundarne strategije, takođe će tendencija ka hiporegulaciji ili hiperregulaciji važiti za sistem pažnje, ali i za seksualno ponašanje. Kada je u pitanju izbegavajući obrazac privrženosti, osoba neće imati izraženu empatiju i izbegavaće seksualnu bliskost, dok u slučaju preokupiranog obrasca, osoba će pokazivati nametljivu i neuvremenjenu pažnju i neadekvatno seksualno ponašanje (Mikulincer i Goodman, 2006).

1.4.3. Komunikacione potrebe

Preduslov uspešne ljubavne veze čini kvalitetna komunikacija, jer su partneri u međuzavisnom odnosu, te ciljevi, želje i zadovoljstvo jednog partnera su u relaciji sa ciljevima, željama i zadovoljstvom drugog partnera. U stabilnoj ljubavnoj vezi, komunikacija je jednostavna, ali se neminovno mogu javiti situacije u kojima su potrebe partnera suprotstavljene (Fletcher i dr., 2013). U tom slučaju dolazi do sukoba koji se može dodatno zakomplikovati ukoliko partneri nisu svesni jačine svojih emocija povezanih sa predmetom konflikta, ili ne umeju da izraze svoja očekivanja (Bradbury i Karney, 2014). Predmet sukoba među partnerima, najčešće mogu biti kvalitet i količina zajednički provedenog vremena, podela kućnih poslova, finansije, ljubomora, seksualni život... (Storaasli i Markman, 1990). Većina ljubavnih parova ima između jednog i tri sukoba na nedeljnom nivou i jedan do dva značajno neprijatna sukoba na mesečnom nivou (Guerrero i dr., 2001). Česti sukobi u ljubavnom odnosu su povezani sa manjim zadovoljstvom i češćim prekidima veze, kao i sa depresijom i lošijim zdravstvenim stanjem (Kluwer i Johnson, 2007; Beach i dr., 1998; Kiecolt i dr., 2001). Sukobi se ne mogu izbeći, ali je ključan način njihovog rešavanja, tako da se smatra da je kvalitet komunikacije u sukobu, najbolji pokazatelj opšte komunikacije u ljubavnom odnosu. Parovi navode da najčešći problem u ljubavnoj vezi jesu teškoće u komunikaciji (Storaasli i Markman, 1990), dok su terapeuti saglasni da je to jedan od najštetnijih i najteže promenljivih faktora u vezi (Geiss i O'Leary, 1981). Međutim, nije lako odrediti koja su to ispravna, a koja pogrešna ponašanja tokom sukoba. Prema Teoriji socijalnog učenja, zadovoljstvo ljubavnom vezom opada kada su partneri tokom sukoba skloni kritikovanju i optuživanju, dok se zadovoljstvo povećava konstruktivnom komunikacijom i izražavanjem empatije (Jacobson i Margolin, 1979; Smith i dr., 1990; Stuart, 1980 prema Gill i dr., 1999). Napori istraživača su usmereni na objašnjenje najboljeg načina komunikacije u trenutku konflikta i kao rezultat nastala su dva modela. Model iskrene komunikacije polazi od pretpostavke da partneri treba otvoreno da iskazuju svoja negativna osećanja i misli i da rešavanju konflikta pristupe direktno i do kraja (Fletcher i dr., 2013). Ukoliko se problem ne reši do kraja, uvećava se i narušava kvalitet ljubavne veze. Suprotno tome, drugi predloženi model, model dobrog menadžmenta sugerise da otvoreno i redovno iskazivanje negativnih osećanja i misli šteti ljubavnom odnosu, te se predlaže kompromis, suzdržavanje i prilagođavanje prilikom sukoba (Fletcher i dr., 2013).

Komunikacija bračnih partnera u situacijama konflikta počela je da se izučava laboratorijski, sedamdesetih godina (Gottman, 1979; Weiss i Heyman, 1997, prema Fletcher i

dr. 2013). Istraživači su imali cilj da utvrde kako se komunikacija prilikom sukoba razlikuje između zadovoljnih i nezadovoljnih partnera i može li se predvideti razvod. Rezultati su pokazali da partneri koji su nezadovoljni svojim odnosom češće kritikuju partnera i prekidaju ga dok govori, nipodaštavaju njegovo mišljenje, povlače se, a ređe predlažu pozitivna rešenja sukoba, izražavaju manje naklonosti i pažnje prema partneru (Gottman, 1998).

1.4.4. Model deficita i fenomen neverstva

Model sugerise da postoje tri osnovna područja koja mogu biti izvor problema u ljubavnim vezama, a to su: emocionalni odnosi, seksualni odnosi i komunikacija. Partneri koji se osećaju neprihvaćeno, nepodržano, obeshrabreno i nepoštovano u svojim ljubavnim vezama, neće biti emocionalno zadovoljni. S druge strane, seksualno nezadovoljni će biti oni partneri koji su nezadovoljni davanjem i primanjem seksualnog zadovoljstva (Thompson i dr., 2011). Na kraju, komunikacijom će biti nezadovoljni partneri koji nemaju otvoren i iskren odnos (Thompson, 1984). Smatra se da je pravilo da neverstvu prethodi nezadovoljstvo bračnim ili partnerskim odnosom. Činjenje neverstva predstavlja način da se zadovolje potrebe za intimnošću ili potrebe za autonomijom (Allen i Baucom, 2004).

Rezultati istraživanja koji se bave nezadovoljstvom u ljubavnoj vezi su raznovrsni. Većina studija izveštava o negativnim efektima emocionalnog i seksualnog zadovoljstva na neverstvo (Adamopoulou, 2013; Atkins i dr., 2005; Atkins i Kessel, 2008; Fisher i dr., 2009; Whisman i dr., 2007). Pojedine studije izveštavaju da je seksualno nezadovoljstvo značajan prediktor neverstva kod muškaraca, dok je emocionalno nezadovoljstvo značajan prediktor neverstva kod žena (Allen i dr., 2008; Mark i dr., 2011; Omarzu i dr., 2012). Takođe, postoji i određen broj studija koji nije potvrdio efekte nezadovoljstva na neverstvo (Dew i dr., 2006; DeMaris, 2009; Fincham i dr., 2010; Hall i Fincham, 2009; Russell i dr., 2013).

U našoj sredini sprovedeno je istraživanje koje je razmatralo različite sociodemografske, intrapersonalne i interpersonalne varijable i utvrđen je njihov doprinos predikciji neverstva. Zaključak je da loš kvalitet braka i planiranje razvoda mogu doprineti pojavi neverstva. Emocionalno, seksualno i kombinovano neverstvo negativno deluju na brak, odnosno umanjuju kvalitet braka i povećavaju bračnu nestabilnost (Trifunović i dr., 2020).

1.5. FENOMEN LJUBAVI

Prema teoriji ljubavi koju predlaže Stefanović-Stanojević, ljubav je složeno stanje koje se sastoji iz tri nagonske komponente privlačnosti, požude i privrženosti i na osnovu njih teorija dobija naziv *TriP* (Stefanović- Stanojević, 2020). Komponenta Privlačnost se odnosi na primamljivost, dopadljivost, atraktivnost, poželjnost i može se tumačiti i kao ljubav na prvi pogled. Komponenta Požuda podrazumeva potrebu za seksualnim zadovoljstvom, dok se komponenta Privrženost odnosi na specifičan odnos između majke i deteta koji se formira u detinjstvu, a kasnije prenosi na odnos sa ljubavnim partnerima (Stefanović- Stanojević, 2020).

Redosled navođenja komponenti je identičan redosledu njihovog pojavljivanja u ljubavnoj vezi. Dakle, prvo se javlja privlačnost, pa požuda i na kraju privrženost. Ono što doprinosi individualnim razlikama među ljudima i rezultira različitim tipovima ljubavi i različitim načinima voljenja, jesu razlike u intenzitetu prve dve komponente i razlike po specifičnosti treće komponente. Autorka predlaže sledeću tipologiju ljubavi/ljubavnika (Stefanović- Stanojević, 2020):

1. Erotski pozitivac- Karakteriše ga visoka privlačnost, visoka požuda i sigurni obrazac privrženosti. Jasan je intenzitet privlačnosti i seksualne želje i prisutna spremnost za otvaranje i poveravanje.
2. Samodovoljni ljubavnik- Karakteriše ga niska privlačnost, visoka požuda i odbacujući obrazac privrženosti. Prisutna je snažna samouverenost i seksualna želja kao motiv da se ima partner.
3. Romantični kontrolor- Karakteriše ga visoka privlačnost, niska požuda i preokupirani obrazac privrženosti. Prisutne su odlike romanse, osobe koje pripadaju ovom tipu insistiraju na privlačnosti, fatalnosti, kao i nesrećnoj ljubavi, ali bez požude.
4. Uplašeni osvajač- Karakteriše ga niska privlačnost, niska požuda i dezorganizovani obrazac privrženosti. U ovoj kategoriji su se ispitanici međusobno najviše razlikovali. Njihovi opisi su bili o ljubavi kao osvajanju i o ljubavi kao maštanju.

1.5.1. Doživljaj ljubavi

Osećanje ljubavi je prijatno osećanje koje subjekt oseća prema onom objektu koji doživljava izuzetno vrednim i koji smatra sastavnim delom svog intimnog sveta (Milivojević, 2007). Kada je ljubav obostrana, odnosno uzvraćena i kada je svaki subjekt istovremeno i objekt ljubavi, onda se ljubav sastoji iz dva osećanja- *Voleti* i *biti voljen*. *Voleti* se odnosi na

„davanje“ ljubavi, odnosi se na subjektov doživljaj svoje ljubavi prema drugome, a biti voljen osećanje „primanja“ ljubavi, odnosi se na subjektov doživljaj da je on objekt ljubavi drugog (Milivojević, 2007). Posmatrano kroz prizmu teorije privrženosti, osećanje voljenosti se javlja prvo, kada je malo dete u poziciji da prima ljubav svojih roditelja. Prvobitni doživljaj deteta da je voljeno, naziva se *primarna ljubav* (Balint, 2013). U kasnijim fazama detetovog razvoja se javlja osećanje *voleti*.

Kao jedan od najvažnijih faktora ostanka u partnerskim vezama i brakovima, koji se smatra jednim od glavnih sastojaka braka i značajnim faktorom kvaliteta i stabilnosti, kao i sveukupnog blagostanja partnera, jeste osećanje ljubavi (Gottman, 1994; Perrone i Worthington, 2001; Riehl-Emde i dr., 2003). Rezultati pokazuju da je ljubav među bračnim partnerima važan činilac bračnog odnosa i doživljaja kvaliteta braka (Haack i Falcke, 2014; Hecht i dr., 1994; Hendrick i dr., 1988; Wilcox i Nock, 2006;). Jedan od glavnih razloga za razvod braka jeste, upravo, percepcija jednog od partnera da nema dovoljno ljubavi (Kincaid i Caldwell, 1995, prema Perrone i Worthington, 2001). Istraživanje koje je obuhvatilo parove homoseksualne orijentacije pokazuje da ispitanici koji pripadaju sigurnom stilu privrženosti, percipiraju viši stepen ljubavi u vezama i veće zadovoljstvo vezom (Brkić i dr., 2013).

1.5.2. Ljubavni tipovi i fenomen neverstva

Iako postoje brojne psihološke teorije ljubavi, najveći broj studija povezuje neverstvo sa ljubavnim stilom. Koncept ljubavnih stilova ili tipova potiče od kanadskog sociologa, koji je izdvojio šest različitih i međusobno isključivih konceptualizacija ljubavi (Lee, 1973).

Ljubavni stilovi ili boje, kako ih autor naziva karakterišu vrstu pripadnosti koja preovladava u odnosima odraslih ljudi. Ukratko, mogu se opisati na sledeći način: *Eros*-strastvena ljubav. Jaka privlačnost prema fizičkoj pojavi partnera, otvorenost i iskrenost, spremnost za konstruktivnim rešavanjem problema, spremnost da se povuku ako se veza ne razvija u željenom pravcu. *Ludus*- ljubav kao igra. Višestruke veze, visoka kontrola emocija i isto se očekuje od partnera, nema ljubomore, ne vrednuje ljubav. *Storge*- prijateljska ljubav. Ljubav se razvija postepeno kao ljubav između brata i sestre. Ljubav predstavlja jedan od dugoročnih ciljeva, kao što su porodica i prijateljstvo. *Mania*- opsesivna ljubav. Žudnja za ljubavlju i vezom, sklonost manipulacijama, ljubav je preko potrebna osobi koja voli ovim ljubavnim stilom. Posesivnost i ljubomorna su prisutne, dok se raskid teško doživljava. *Pragma*- pragmatična ljubav. Osećajna, razumna, prijatna veza. Nema preterivanja u izražavanju emocija, nalaženje partnera je važno, ali nije vredno žrtvovanja. *Agape*- nesebična ljubav. Ne očekuje se reciprocitet. Prisutno je trajno strpljenje i nežna osećanja, seksualno

uzdržavanje, nedostatak ljubomore i posesivnosti. Spremnost na odustajanje od partnerske veze ako je to za dobrobit partnera. (Lee, 1977; Neumann i Bierhoff, 2004; Orlinsky, 1979; Regan, 2008). Eros, ludus i storge predstavljaju primarne ljubavne stilove, dok preostala tri predstavljaju sekundarne stilove, koji su izvedeni iz kombinacije primarnih. Pragma je kombinacija stilova Storge i Ludus, Mania predstavlja kombinaciju stilova Eros i Ludus, dok je Agape kombinacija stilova Eros i Storge.

Do sada postoje samo nekoliko studija koje su se bavile predviđanjem neverstva na osnovu ljubavnog stila. Rezultati pokazuju da postoji veza između ljubavnog stila *Ludus* i neverstva (Wiederman i Hurd, 1999; Helms i Bierhoff, 2001). Kada je mereno svih šest ljubavnih stilova, rezultati su pokazali da postoji negativan efekat ljubavnog stila *Eros* na neverstvo. Eros i Ludus predviđaju emocionalno neverstvo, dok samo Ludus predviđa seksualno neverstvo (Helms i Bierhoff, 2001).

1.6. MOTIVACIONI SHE MODEL NEVERSTVA U PARTNERSKIM VEZAMA

Prethodni odeljci su pokazali da svaki navedeni pristup ima svoj doprinos u objašnjenju fenomena neverstva. Model koji se predlaže u ovom radu, nastoji da objasni motivaciju za neverstvom oslanjajući se na Teoriju privrženosti, Model samoproširenja, Model deficita i TriP teoriju ljubavi. Integracijom navedenih pristupa dobija se SHE model neverstva, koji je prvenstveno fokusiran na otkrivanje motivacije za neverstvom.

Model se sastoji iz tri komponente:

1. **S- *Self expansion***- Odnosi se na koncept samoproširenja, jedan od osnovnih ljudskih motiva za izražavanjem samoefikasnosti.
2. **H- *Human needs partially met***- Odnosi se na Model deficita koji polazi od pretpostavke da su neverstvu sklone osobe koje su nezadovoljne u svojim partnerskim vezama. Ovde je upotrebljen adekvatniji termin koji se odnosi na delimično zadovoljene potrebe. Potrebe su dovoljno zadovoljene da osoba ne napusti partnerski odnos, a nedovoljno zadovoljene da bi ostala samo u tom partnerskom odnosu.
3. **E- *Emotions***- Odnosi se na emocionalnu komponentu, prvenstveno na osećanje ljubavi koje je sastavni deo partnerskih odnosa.

Kada se posmatra fenomen neverstva iz ugla Teorije privrženosti, polazi se od pretpostavke da osobe koje su formirale sigurni obrazac privrženosti tj. imaju nisko izražene dimenzije *anksioznost* i *izbegavanje*, čvrsto su emocionalno povezane sa svojim partnerom i veruju mu, pa je manja verovatnoća da će biti neverne, dok osobe koje su formirale neki od nesigurnih obrazaca privrženosti, manje veruju svojim partnerima i teže uspostavljaju bliskost sa njima, pa samim tim su skloniji neverstvu. Ranije je prikazano da su dosadašnja empirijska istraživanja, koja su se bavila ovom tematikom, imala delimičnu potvrdu. Pretpostavka Motivacionog SHE modela jeste da se motivacija za neverstvom razlikuje u zavisnosti od izraženosti dimenzija anksioznost i izbegavanje. Takođe, u zavisnosti od stepena samoproširenja, delimične zadovoljenosti potreba i doživljaja ljubavi, zavisice i nivo motivacije za neverstvom.

Istraživanja su pokazala da se tokom života formira nekoliko vrsta privrženosti i da se to naziva hijerarhijom figura privrženosti (Ainsworth, 1989; Bretherton, 1987). Na starijem uzrastu, figure privrženosti mogu postati partneri, a strukturu hijerarhije određuju brojni faktori (Loewenton, 2005). Na mlađem uzrastu kada dete pođe u jaslice i u vrtić, dobija

moгуćnost da poveća broj figura kojima će biti privržen, ali postoji i mogućnost promene modela sebe i značajnih drugih (Main, 1999). Neverstvo u okviru Teorije privrženosti se može razumeti kroz hijerarhiju figura privrženosti. Primarni i alternativni partneri čine mrežu figura privrženosti, s tim što postoje razlike među obrascima. Sigurnom obrascu je primarni partner sigurna baza iz koje istražuje i eksperimentiše sa alternativnim partnerima, dok nesigurni obrasci u primarnom partneru nisu uspeli da pronađu sigurnu bazu i traže alternativne partnere koji će zameniti primarnog.

1.6.1. Motivacioni SHE model prikazan iz perspektive obrazaca privrženosti

Sigurni obrazac privrženosti- Erotski pozitivac- Radoznali preljubnik

Osnovne karakteristike sigurnog obrasca privrženosti su pozitivna slika o sebi i drugima. Partnerski odnos odlikuje poverenje, bliskost, otvorenost, poštovanje, dok se konflikti rešavaju otvorenim razgovorima (Stefanović- Stanojević, 2004). Rezultati istraživanja pokazuju da je sigurna privrženost pozitivno povezana sa stabilnijim partnerskim odnosima i manjim stepenom neverstva (Miller i Fishkin, 1997), dok postoje i istraživanja, koja nisu utvrdila efekte obrazaca privrženosti na neverstvo (Feldman i Cauffman, 1999; Plack i dr., 2010, prema Hergert, 2016). Činjenicu da i među sigurnim obrascima privrženosti ima izražene sklonosti ka neverstvu, SHE model nastoji da objasni pomoću koncepta samoproširenja (S). Dokazano je da osobe koje nisu u mogućnosti da zadovolje svoju potrebu za samoproširenjem kroz odnos sa svojim primarnim partnerom ili je potreba za samoproširenjem veoma visoka, one mogu potražiti samoproširenje u alternativnim vezama (Tsapelas i dr., 2011). Kada je reč o sigurnom obrascu, SHE model pretpostavlja da su osobe motivisane za neverstvo, ako partner ne zadovoljava potrebu za samoproširenjem ili usled izrazito velike potrebe za samoproširenjem. Osnovna motivacija sigurnog obrasca privrženosti da stupi u alternativne veze jeste poboljšanje sebe i povećanje svoje samoeфикаsnosti.

Kada govorimo o drugoj komponenti modela (H) i zadovoljenosti potreba, pretpostavlja se da su emocionalne, seksualne i komunikacione potrebe zadovoljene u partnerskom odnosu ili je barem zadovoljena ona potreba kojoj se pridaje najveći značaj. U prilog tome govore istraživanja i psihoterapijska praksa, koja pokazuju da je neverstvo prisutno i kod partnera koji su zadovoljni kvalitetom svoje veze i čak su srećni u njoj (Čudina-Obradović i

Obradović, 2006; Perel, 2018), ali je mnogo više istraživanja koja potvrđuju vezu između neverstva i lošijeg kvaliteta intimne veze (Owen i dr., 2013; Trifunović i dr., 2020). Međutim, interesantan je nalaz koji je poredio zadovoljstvo intimnom vezom između monogamnih parova i parova koji praktikuju konsenzualnu nemonogamiju, koji je utvrdio veći stepen zadovoljstva intimnom vezom kod parova koji praktikuju konsenzualnu nemonogamiju, kao i veće zadovoljstvo primarnim, nego alternativnim partnerom (Mogilski i dr., 2017).

Poslednja komponenta modela (E), odnosi se na doživljaj ljubavi. Teorija ljubavi- *triP* svrstava sigurni obrazac privrženosti u kategoriju nazvanu *Erotski pozitivac*. Erotskog pozitivca karakteriše prisustvo strastvene seksualnosti, uživanje u seksualnim odnosima, u zadovoljstvu partnera, ali i u sopstvenom zadovoljstvu. Takođe, prisutno je uživanje u pripadanju partneru, u vezivanju, otvaranju, poveravanju. Teorija ne sugerise da je neverstvo povezano sa ovim stilom ljubavi, ali ako se uzme u obzir potreba za samoproširenjem, može se objasniti motivisanost za neverstvo erotskog pozitivca. Erotski pozitivac, koji uživa u svojoj partnerskoj vezi i intimnosti, kao i otvorenosti, isto tako je spreman da uživa i u alternativnim vezama. Dve sigurne baze su bolje od jedne, bi mogao da bude njegov moto.

Na ovaj način opisan sigurni obrazac može se razvrstati u kategoriju - **Radoznali preljubnik**. Dakle prema *SHE* modelu, osoba koja je motivisana za neverstvo, a razvila je sigurni obrazac privrženosti ima izrazito visoku potrebu za samoproširenjem, uglavnom zadovoljene emocionalne, seksualne i komunikacione potrebe i pripada erotsko-pozitivnom stilu ljubavnika. Iako je generalno zadovoljna svojim primarnim partnerom, koji joj pruža sigurnu bazu i utočište, na neverstvo je motiviše potreba za eksperimentisanjem, za seksualnom novinom, za uzbuđenjem, izbegavanje svakodnevnice i rutine i osećanja dosade.

Odbacujući obrazac privrženosti- Samodovoljni ljubavnik- Distancirani preljubnik

Osobe koje pripadaju odbacujućem obrascu privrženosti, uglavnom ne uspevaju da održe dugotrajne partnerske veze. U slučaju da ih ipak održe, u njima je prisutna distanciranost, nepoveravanje i ignorisanje emocija. Prisutna je pozitivna slika o sebi, a negativna slika o drugima i osećanje superiornosti i samodovoljnosti u odnosu sa partnerom (Stefanović- Stanojević, 2006). Rezultati istraživanja pokazuju da je nesigurna privrženost pozitivno povezana sa većim brojem paralelnih veza (Bogaert i Sadava, 2002), kao i da muškarci koji pripadaju odbacujućem obrascu privrženosti, skloni su većem broju paralelnih veza (Allen i Baucom 2004). Kada govorimo o odbacujućem obrascu privrženosti i povezanosti sa *S* komponentom *SHE* modela, može se pretpostaviti da je potreba za

samoproširenjem niska, jer je prisutna pozitivna slika o sebi, a negativna slika o drugima. Odbacujući obrazac ne vidi potrebu za uključivanjem drugih u self, sebi je dovoljan. Do motivacije za neverstvom dolazi ukoliko primarni partner zahteva previše bliskosti, što odbacujući obrazac smatra averzivnim, te se upušta u vezu sa alternativnim partnerom. Rađeno je istraživanje koje potvrđuje da ukoliko se primarni odnos previše širi i ako postoji previše bliskosti sa primarnim partnerom, osoba takav odnos može smatrati odbijajućim i upušta se u neverstvo tj. vezu sa alternativnim partnerom, koji pruža manje samoproširenja i manji stepen uključivanja drugog u sebe (Mashek i Sherman, 2004).

Kada govorimo o H komponenti modela, pretpostavlja se da potrebe odbacujućeg obrasca nisu zadovoljene, bilo emocionalne (ukoliko je prisutan veći stepen bliskosti nego što mu je potrebno) ili seksualne. Većina studija izveštava o negativnim efektima emocionalnog i seksualnog zadovoljsva na neverstvo (Adamopoulou, 2013; Atkins i dr., 2005). SHE model pretpostavlja da će osobe sa odbacujućim obrascem najviše biti motivisane za neverstvo, radi zadovoljavanja seksualnih potreba.

Poslednja komponenta modela (E) odnosi se na doživljaj ljubavi. TriP teorija sugerise da odbacujući obrazac privrženosi pripada stilu samodovoljnog ljubavnika. Navedeni stil je sklon neverstvu, visoko vrednuje seksualne odnose, lako se upušta u afere i izbegava emocionalnu bliskost.

Na ovaj način opisan odbacujući obrazac može se razvrstati u kategoriju - **Distancirani preljubnik**. Dakle prema SHE modelu, osoba koja je motivisana za neverstvo je razvila odbacujući obrazac privrženosti, ima nisko izraženu potrebu za samoproširenjem, nezadovoljene seksualne potrebe i pripada samodovoljnom stilu ljubavnika. Distancirani preljubnik neverstvom zadovoljava seksualne potrebe, ali i potrebe za intimnošću, ukoliko primarni partner pređe njegove emocionalne granice, koje su rigidno postavljene.

Preokupirani obrazac privrženosti- Romantični kontrolor- Fatalni preljubnik

Osobe koje pripadaju obrascu preokupirane privrženosti, karakteriše osećanje niže vrednosti u odnosu na partnera. Prisutna je pozitivna slika drugih, ali negativna slika sebe. Razvijaju sklonost ka dramatizaciji, sebe previše investiraju u ljubavni odnos, a od partnera očekuju da im nadoknadi sve „nepravde“ koje su im nanete u dosadašnjim relacijama sa partnerima (Stefanović-Stanojević, 2006). SHE model pretpostavlja, kada se govori o S komponenti, da preokupirani obrazac ima visoku potrebu za samoproširenjem i teži da što više partnerovih osobina uključi u self. Rezultati pokazuju da su žene koje pripadaju

preokupiranom obrascu privrženosti, sklone većem broju paralelnih veza (Allen i Baucom 2004).

Ako sklonost ka neverstvu posmatramo kroz H komponentu modela, pretpostavlja se da potrebe nisu zadovoljene i to najverovatnije emocionalne i komunikacione. Iz tog razloga osoba pribegava neverstvu. Za osobe preokupiranog stila se može reći da su „gladne ljubavi“, stoga su motivisane da pronađu alternativne partnere koji će zadovoljiti pre svega njihove emocionalne potrebe.

Kada sklonost ka neverstvu posmatramo kroz doživljaj ljubavi - E komponenta, TriP teorija sugerise da osobe koje pripadaju preokupiranom obrascu uglavnom upražnjavaju stil koji se naziva Romantični kontrolor. Sklonost ka neverstvu se u okviru ove komponente može biti motivisana potrebom za skretanjem pažnje na sebe i izazivanje ljubomore kod primarnog partnera.

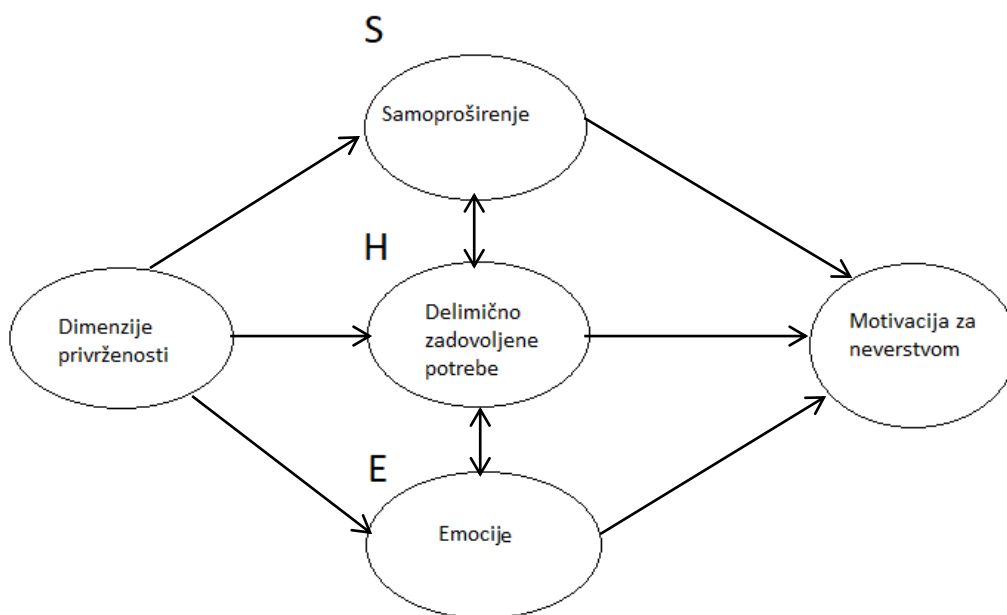
Na ovaj način opisan preokupirani obrazac može se razvrstati u kategoriju- **Fatalni preljubnik**. Dakle, prema SHE modelu, osoba koja je sklona neverstvu, a razvila je preokupirani obrazac privrženosti ima visoko izraženu potrebu za samoproširenjem, nezadovoljene emocionalne potrebe i pripada stilu ljubavnika koji se naziva Romantični kontrolor. Fatalnog preljubnika na neverstvo motivišu nezadovoljene emocionalne potrebe i procena da će alternativni partner pružiti simbiotski odnos kakav mu je potreban.

Obrazac dezorganizovane privrženosti- Uplašeni osvajač- Haotični preljubnik

Osobe koje pripadaju obrascu dezorganizovane privrženosti, razvile su negativnu sliku o sebi i negativnu sliku o drugima. Za njih je karakteristična nespremnost za razvijanje adekvatne partnerske veze, ispoljavanje visoke zavisnosti od drugih uz istovremeno strahovanje. Ovakvi partnerski odnosi su veoma haotični (Stefanović-Stanojević, 2006). Komponenta S SHE modela, koja se odnosi na samoproširenje, a u okviru dezorganizovanog obrasca se odnosi na nemogućnost zadovoljavanja potrebe za samoproširenjem u partnerskom odnosu. Motivacija za samoproširenjem je niska, kao i kod odbacujućeg obrasca privrženosti, ali se od njega razlikuje po komponenti H, gde su nezadovoljene sve potrebe (emotivne, seksualne, komunikacione). Za razliku od odbacujućeg obrasca, kome može smetati prevelika emocionalna bliskost, dezorganizovani oseća veliku potrebu za bliskošću, ali ne uspeva da je realizuje, jer istovremeno oseća ogroman strah. Prema TriP teoriji, ovaj obrazac pripada kategoriji Uplašeni osvajač. Motivacija za stupanje u odnos sa alternativnim partnerima, može postojati usled razvijene negativne slike o sebi, pa im je potrebna spoljašnja potvrda, te se

služe različitim strategijama zavođenja, ali kada zavođenje postane uspešno i dobiju potvrdu, oni uplašeno beže iz takvog odnosa i služe se strategijom *ghosting-a*¹. S druge strane, negativna slika o drugima ih takođe motiviše da budu neverni, jer nemaju poverenja ni u koga, ni u svog, ni u alternativnog partnera. Sa primarnim partnerom ne izgrađuju sigurnu bazu, iako to žele, pa polaze od pretpostavke da će uspeti da je izgrade sa alternativnim partnerom, ali ne uspevaju ni to, jer ih sabotira ogroman strah od bliskosti. Vrte se u začaranom krugu i mogu se nazvati večitim tragačima za sigurnom bazom.

Na ovaj način opisan sigurni obrazac može se razvrstati u kategoriju- **Haotični preljubnik**. Dakle, prema *SHE* modelu, osoba koja je razvila sklonost ka neverstvu, a pripada dezorganizovanom obrascu privrženosti ima nisko izraženu potrebu za samoproširenjem, nezadovoljene emocionalne, seksualne i komunikacione potrebe i pripada stilu ljubavnika koji se naziva Uplašeni osvajač. Haotični preljubnik je nepredvidiv i zastrašen mogućom intimnošću, ali i izbegavanjem.

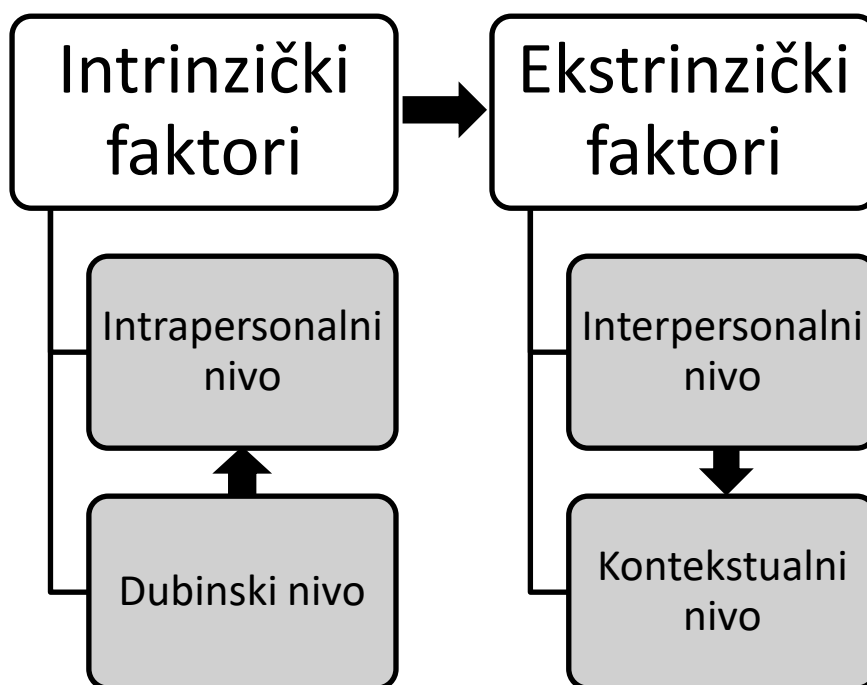
Slika 1. Shematski prikaz motivacionog SHE modela

¹ Fenomen koji je sve popularniji u partnerskim odnosima, karakteriše ga nestajanje osobe iz partnerskog odnosa bez ikakvog prethodnog objašnjenja.

Iskustvo bez teorije je slepo, ali teorija bez iskustva je samo intelektualna igra.
Imanuel Kant

1.7. MOTIVACIONA SHE TEORIJA NEVERSTVA

Motivaciona SHE teorija neverstva nastoji da objasni fenomen neverstva pomoću dve grupe faktora- intrinzički i ekstrinzički, koji funkcionišu kroz četiri nivoa motivacije- intrapersonalni, interpersonalni, dubinski i kontekstualni (sredinski). Intrinzički faktori obuhvataju intrapersonalni i dubinski nivo motivacije i odnosi se na uglavnom nesvesne procese koji se odvijaju unutar osobe, dok ekstrinzički faktori obuhvataju interpersonalni i kontekstualni nivo motivacije i odnosi se na uglavnom svesne procese koji se odvijaju izvan osobe. Motivacija za neverstvom se prvo javlja na dubinskom nivou, zatim na intrapersonalnom i prosečna osoba uglavnom nije svesna ovih procesa, koji su deo intrinzičkih faktora. Zatim, motivacija se podiže na nivo ekstrinzičkih faktora, gde se manifestuje na interpersonalnom nivou i konačno na kontekstualnom nivou. Neretko, osobe nisu osvestile ove procese koji dovode do neverstva, sve dok ne stignu do kontekstualnog nivoa motivacije, kada se zapravo neverstvo razmatra kao opcija na bihevioralnom planu ili se uopšte ne razmatra, već se prepušta vandijadnom odnosu.

Slika 2. Prikaz motivacione SHE teorije neverstva

1.7.1. Intrapersonalni nivo motivacije

Intrapersonalni nivo motivacije se odnosi na procese koje se događaju unutar osobe i osoba može biti nesvesna ili delimično svesna tih procesa. U zavisnosti od stepena ličnog razvoja individue, sposobnosti introspekcije i kapaciteta samorazumevanja, zavisice i nivo osvešćenosti intrapersonalnog nivoa. Intrapersonalni nivo obuhvata prethodno opisan motivacioni SHE model neverstva. Dakle, koncept samoproširenja, delimično zadovoljenih potreba i emocija u kontekstu kvaliteta privrženosti. S obzirom na to da je model detaljno izložen u prethodnim odeljcima, fokus će sa intrapersonalnog nivoa biti prebačen na detaljnije obrazloženje sledećih nivoa.

1.7.2. Interpersonalni nivo motivacije

Interpersonalni nivo obuhvata partnerski odnos, tj. dinamiku odnosa među partnerima i može se nazvati i relacionim nivoom motivacije. Da bi se razumela motivacija za neverstvom u kontekstu dinamike partnerskog odnosa, pre svega, neophodno je objasniti šta podrazumeva dinamika partnerskog odnosa. Našem objašnjenju motivacije za neverstvom umnogome mogu doprineti saznanja koja pružaju Teorija optimalne distinkcije i Teorija međuzavisnosti, koja je bila razmatrana u ranijim odeljcima. Teorija optimalne distinkcije (Brewer i Gardner, 1996) je osmišljena kao dopuna teorijama socijalnog identiteta, ali se ubrzo počela primenjivati na teorije o partnerskim odnosima. Polazi od pretpostavke da je socijalna saradnja ključna za preživljavanje vrste i da bi ona bila uspešna, neophodno je da postoji diferencijacija i inkluzija na grupnom i individualnom nivou (Leonardelli i dr., 2010). Ljude karakterišu dve sukobljene potrebe koje upravljaju vezom između slike o sebi i pripadanja socijalnim grupama i nazivaju se potrebom za asimilacijom i diferencijacijom (Brewer, 1991). Sa rastom inkluzije u grupu, potreba se zadovoljava i smanjuje, ali kada inkluzija postane prevelika, onda dolazi do aktivacije potrebe za diferencijacijom od ostatka grupe (Leonardelli i dr., 2010). Prema ovoj teoriji osobe biraju socijalne grupe i identitete koji im omogućavaju da zadovolje obe potrebe istovremeno i održati ravnotežu između njih. Ta tačka ravnoteže naziva se optimalna distinkcija u kojoj u tom trenutku ni jedna potreba nije aktivna. Kada se jednom pronade ta optimalna tačka ravnoteže potreba, ljudi će težiti da u njoj i ostanu (Leonardelli i dr., 2010). Primenjena na partnerske odnose, Teorija optimalne distinkcije dinamiku između asimilacije i diferencijacije određuje kao dinamiku između individuacije i intimnosti. Dinamika partnerske veze je takva da parovi traže tačku optimalne distinkcije, gde su istovremeno zadovoljene potrebe za individuacijom i intimnošću (Brewer i Roccas, 2001). Ukoliko je kod jednog partnera aktivna potreba za intimnošću, on će sebe percipirati kao esencijalni deo dijade. U

slučaju da je kod partnera aktivna potreba za individuacijom, percipiraće sebe kao autonomnog pojedinca, koji je nezavisan od partnerske veze (Brewer i Roccas, 2001). Potvrda Teorije optimalne distinkcije u oblasti partnerskih odnosa dolazi kroz eksperimentalne studije, gde je potvrđeno da partneri teže zadovoljenju i balansiranju potreba za individuacijom i intimnošću uz prepoznavanje i naglašavanje onog dela sopstvenog identiteta koji odgovara trenutno nezadovoljenoj potrebi i shodno tome, menjajući određena ponašanja u partnerskom odnosu (Slotter i dr., 2014).

Lako je uočljiva analogija između ključnih termina Teorije optimalne distinkcije-individuacije i intimnosti, sa dimenzijama anksioznosti i izbegavanja, koji se objašnjavaju u okviru Teorije privrženosti, ili tendencijama „od ljudi“ i „ka ljudima“ o kojima je govorila Karen Hornaj. Dakle, pošto se ovaj rad u velikoj meri oslanja na Teoriju privrženosti, Teorija optimalne distinkcije se može smatrati njenom dopunom u kontekstu tumačenja dinamike partnerskih odnosa, jer nam Teorija privrženosti objašnjava pod kojim uslovima se formiraju obrasci privrženosti, a Teorija optimalne distinkcije može objasniti kako se formirani obrasci ponašaju u partnerskim odnosima, dok nam obe teorije mogu objasniti fenomen neverstva na interpersonalnom, odnosno relacionom nivou.

Tačka optimalne distinkcije u partnerskom odnosu je ključna tačka u objašnjenju aktiviranja motivacije za neverstvom. Do aktivacije motivacije za neverstvom dolazi kada se naruši optimalna distinkcija, odnosno ravnoteža između potrebe za individuacijom i intimnošću, kod nesigurnih obrazaca. Teorijski posmatrano, odbacujući obrazac privrženosti ima veliku potrebu za individuacijom, a umanjenu potrebu za intimnošću, što bi značilo da je početna pozicija odbacujućeg obrasca u partnerskoj vezi, narušena ravnoteža. Situacija je suprotna kada se govori o preokupiranom obrascu privrženosti. Preokupirani obrazac, takođe, teško uspostavlja balans, jer ima izraženu potrebu za intimnošću, a minimalnu za individuacijom. Rezultati malobrojnih studija potvrđuju vezu između povišenog nivoa na dimenziji anksioznosti i pojačanom potrebom za intimnošću (Slotter i Gardner, 2011).

Dezorganizovani obrazac, teško ikada postiže balans između potreba za individuacijom i intimnošću, a u slučaju da uspe, postignuta ravnoteža je kratkotrajna. Da bi se motivacija za neverstvom aktivirala, nije dovoljno samo narušavanje tačke optimalne distinkcije, tj. javljanje potrebe za individuacijom ili intimnošću, već je nužna i percepcija nekomplementarnosti potreba za individuacijom i intimnošću između partnera. Ukoliko oba partnera imaju istovremeno potrebu za individuacijom ili intimnošću, tačka optimalne distinkcije se uspostavlja sa lakoćom, po zadovoljenju potreba. Međutim, kada jedan partner ima izraženu potrebu za intimnošću, a drugi za individuacijom, naročito ako su te potrebe

hronično nezadovoljene, onda se javlja frustracija koja aktivira motivaciju za neverstvom na interpersonalnom nivou.

Teorija optimalne distinkcije pretpostavlja da izraženost potreba za individuacijom i intimnošću varira u zavisnosti od situacije, kulture i same osobe. Isto važi i za optimalnu distinkciju, različiti ljudi će biti različito osetljivi na isti nivo uključenosti u grupu (Leonardelli i dr., 2010). Kada se govori o optimalnoj distinkciji, važno je imati u vidu da to nije statična tačka, već vrlo dinamičan proces konstantnog narušavanja i uspostavljanja balansa. Dokazano je da ljudi kada jednom pronađu tačku optimalne distinkcije, stalno teže da je održe i ostanu u njoj (Leonardelli i dr., 2010).

Kada se govori o sigurnom obrascu, može se pretpostaviti da tačku optimalne distinkcije pronalazi sa većom lakoćom od nesigurnih obrazaca i da je period balansiranih potreba dugotrajniji i stabilniji. Motivaciona SHE teorija pretpostavlja da se suštinski razlikuje motivacija za neverstvom sigurnog i nesigurnih obrazaca privrženosti, stoga se razlikuju i mehanizmi koji je aktiviraju. Za razliku od svih nesigurnih obrazaca privrženosti koje na interpersonalnom nivou pokreće narušena tačka optimalne distinkcije, sigurni obrazac privrženosti motiviše upravo postignuta stabilnost ili balans. Postignuta optimalna distinkcija, naročito ako je dugotrajna, sigurnom obrascu donosi stabilnost, zonu komfora, sigurnost, predvidivost i osećanje dosade. Stoga, iako paradoksalno, svi ovi procesi postaju glavni faktori koji aktiviraju motivaciju za neverstvom sigurnog obrasca, na interpersonalnom nivou motivacije.

Uzevši u obzir intrapersonalni i interpersonalni nivo motivacije za neverstvom, jasno se uočavaju različiti, ako ne i suprotni mehanizmi aktiviranja motivacije između sigurnog i nesigurnih obrazaca privrženosti. Međutim, sam koren motivacije za neverstvom, nalazi se u dubinskom nivou.

1.7.3. Dubinski nivo motivacije

Dubinski nivo obuhvata najdublje procese i emocije koje dovode do aktivacije motivacije za neverstvom. Ovaj nivo je u potpunosti nesvestan i pokreću ga mehanizmi iz ranog detinjstva i predstave o ljubavi koje su formirane na osnovu prvih iskustava sa roditeljima. Dubinski nivo motivacije se direktno oslanja na saznanja iz Teorije privrženosti, koja je kasnije primenu našla u izučavanju partnerskih odnosa. Motivaciona SHE teorija pretpostavlja da se sam koren motivacije za neverstvom nalazi u osećanjima straha kod nesigurnih obrazaca. Glavni okidač za aktiviranje motivacije za neverstvom odbacujućeg obrasca privrženosti jeste osećanje straha i to straha od bliskosti. Kada partnerski odnos na

interpersonalnom nivou postane previše ugrožavajući, na dubinskom nivou se aktivira strah od bliskosti. Strah kao neprijatna emocija nagoni osobu koja pripada odbacujućem obrascu da aktivira potrebu za većim stepenom individuacije (interpersonalni nivo) od primarnog partnera. Neverstvo se u ovoj situaciji može protumačiti kao bekstvo od ugrožavajućih okolnosti. Na dubinskom nivou, po istom principu funkcioniše i preokupirani obrazac privrženosti, sa tom razlikom što je kod njega glavni okidač za aktivaciju motivacije za neverstvom strah od samoće, ali mehanizam je identičan. Na interpersonalnom nivou osoba koja pripada preokupiranom obrascu privrženosti teži većem stepenu intimnosti, a manjem stepenu individuacije. Ukoliko proceni da je ugrožena, aktivira se strah od samoće i kroz neverstvo pokušava da postigne što veći stepen intimnosti sa alternativnim partnerom. U najnepovoljnijoj poziciji je obrazac dezorganizovane privrženosti kojeg na dubinskom nivou motivišu istovremeno i strah od bliskosti i strah od samoće, na interpersonalnom se, takođe, smenjuju potrebe za individuacijom i intimnošću, što rezultira jednim haotičnim stanjem na svim nivoima.

Za razliku od nesigurnih obrazaca privrženosti, čiji su glavni motiv neverstva strahovi, sigurni obrazac motiviše osećanje ljubavi. Prvobitni doživljaj malog deteta da je voljeno, Balint naziva primarnom ljubavlju (Balint, 1967, prema Milivojević, 2007). Osećanje sigurnosti i ljubavi koje dobija dete od figura privrženosti, učvršćuje sigurni obrazac privrženosti. Na intrapersonalnom nivou, visok stepen potrebe za samoproširenjem postaje glavni okidač motivacije za neverstvom, dok na interpersonalnom nivou postoje izbalansirane potrebe za individuacijom i intimnošću, što rezultira osećanjem dosade. Na dubinskom nivou, aktivacija prijatnog osećanja ljubavi, ne aktivira nijedan ugrožavajući mehanizam, već se neverstvo tumači kao potreba za eksperimentisanjem, samoaktuelizacijom i uzbuđenjima. U ovoj situaciji neverstvo se nalazi u funkciji rasta i razvoja ličnosti.

1.7.4. Kontekstualni nivo motivacije

Kontekstualni nivo motivacije za neverstvom postaje jako važan kada se motivacija za neverstvom transformiše u bihejvioralnu manifestaciju neverstva. Dakle, aktivacija na dubinskom, intrapersonalnom i interpersonalnom nivou može rezultirati niskim ili visokim stepenom motivacije za neverstvom, a da li će se na bihejvioralnom planu ispoljiti neverstvo zavisi od procene sredinskih, spoljašnjih faktora- postojanje šanse, fizičkog izgleda, materijalnog statusa, zaposlenosti, broja dece, godina, vere u Boga... Kontekstualnim (sredinskim) nivoom motivacije se detaljno bavi ranije spomenuti situacioni pristup i u okviru

Motivacione SHE teorije neće biti fokus na njemu, iako zauzima značajno mesto u donošenju konačne odluke da li će se motivacija za neverstvom transformisati u neverstvo na ponašajnom nivou.

1.7.5. Zdrava i patološka motivacija za neverstvom

Ranije je spomenuto da postoje izvesne teškoće prilikom definisanja pojma neverstva i predložene su različite definicije veće ili manje opštosti. Čini se da je definisanje motivacije za neverstvom nešto jednostavniji zadatak. Motivaciona SHE teorija neverstva pravi razliku između zdrave i patološke motivacije za neverstvom.

Patološka motivacija za neverstvom predstavlja *potrebu* za seksualnim i/ili emocionalnim odnosom sa alternativnim partnerom.

Zdrava motivacija za neverstvom predstavlja *kvazipotrebu* za seksualnim i/ili emocionalnim odnosom sa alternativnim partnerom.

Levin u svojoj Teoriji polja obrazlaže da je *potreba* uzrok za nastanak napetosti, odnosno napona u nekom segmentu i emisije psihičke energije, dok *kvazipotreba* predstavlja kognitivnu nadgradnju, koja obično nastaje prilikom realizacije potreba (Ognjenović i Škorc, 2005). Primera radi, seks je potreba, želja da se ima seks sa određenom osobom je kvazipotreba.

Iako na prvi pogled izgleda paradoksalno, da se prirodna potreba za seksualnim i emocionalnim odnosima svrsta u patološku motivaciju za neverstvom, patološkom je čini činjenica da nije realizovana sa primarnim partnerom i osoba teži da je realizuje sa alternativnim partnerom ili partnerima. U kontekstu Motivacione SHE teorije neverstva, patološka motivacija za neverstvom se odražava na dubinskom, intrapersonalnom i interpersonalnom nivou motivacije. Na dubinskom nivou, patološku motivaciju aktivira strah, koji može biti različitog intenziteta, na intrapersonalnom nivou (u okviru motivacionog SHE modela) gde su objašnjenje osnovne karakteristike preljubnika i najzad na interpersonalnom nivou je poremećaj optimalne distikcije. Stoga, uopšteno gledano, patološku motivaciju za neverstvom sačinjavaju sva stanja i potrebe koja su nastala usled disbalansa i deficita u samoj osobi i partnerskom odnosu. Neverstvo u tom slučaju postaje sredstvo za zadovoljenje tih potreba, kako bi se regulisala napetost koja je nagomilana u psihičkoj energiji. Sva tri nesigurna obrasca privrženosti (Distancirani, Fatalni i Haotični preljubnik) su patološki

motivisana za neverstvom i neverstvo se nalazi u funkciji zadovoljenja nižih psiholoških potreba.

Zdrava ili pozitivna motivacija za neverstvom je odraz kvazipotrebe. Kada prirodne potrebe za seksualnim i emocionalnim odnosima postaju pitanje izbora i preferencija, a ne odraz nezadovoljenih potreba, onda se govori o zdravoj motivaciji za neverstvom. Od patološke, negativne, zdrava motivacija za neverstvom se razlikuje na dubinskom, intrapersonalnom i interpersonalnom nivou. Na dubinskom nivou, aktivacija motivacije za neverstvom polazi od osećanja primarne ljubavi, preko intrapersonalnog nivoa, gde dominira potreba za samoproširenjem, pa sve do interpersonalnog nivoa, gde postoje izbalansirane potrebe za individuacijom i intimnošću. Stoga, posmatrano generalno, zdravu motivaciju za neverstvom sačinjavaju sva stanja i potrebe koja dovode do rasta i razvoja ličnosti, težnja za samoaktuelizacijom i istraživanjem. Neverstvo u tom slučaju postaje sredstvo da se zadovolje više psihološke potrebe. Jedino sigurni obrazac privrženosti (Radoznali preljubnik) može imati zdravu motivaciju za neverstvom.

Termine „zdrava“ i „patološka“ motivacija za neverstvom treba shvatiti uslovno, jer sa stanovišta individue, potreba za zadovoljenjem nižih i viših psiholoških potreba, ne može biti nezdrava, ali o izboru sredstva zadovoljenja tih potreba, u ovom slučaju- neverstva, može se diskutovati. Diskusija se, uglavnom, svodi na preispitivanje moralnih normi i načela individue koja čini neverstvo. Motivaciona SHE teorija, jeste psihološka teorija, koja nastoji da pruži objašnjenje mehanizama javljanja motivacije za neverstvom, ali je neophodno da otvori pitanje moralnih aspekata neverstva.

Tabela 2. Razlika između zdrave i patološke motivacije za neverstvom

	Zdrava motivacija za neverstvom	Patološka motivacija za neverstvom
Neverstvo	Kvazipotrebna	Potrebna
Kvalitet privrženosti	Sigurni obrazac	Nesigurni obrasci
Dubinski nivo-emocija	Primarna ljubav	Strah
Intrapersonalni nivo	Samoproširenje	Deficit
Interpersonalni nivo	Optimalna distinkcija	Poremećaj optimalne distinkcije
Cilj	Zadovoljenje viših psiholoških potreba (samoaktuelizacija, samoproširenje)	Zadovoljenje nižih psiholoških potreba (potreba za ljubavlju, seksualne potrebe)

1.7.6. Psihoterapijski tretman neverstva

Na ovom mestu treba otvoriti pitanje moralnosti, ali moralnosti koja se tiče psihoterapeuta i psihoterapijskog tretmana. Motivaciona SHE teorija polazi od stava da nije moralno opravdano tretirati zdravu motivaciju za neverstvom, na isti način kao što se tretira patološka motivacija za neverstvom. Štaviše, prognozira se da će patološka motivacija za neverstvom imati najviše uspeha u tretmanu. Kod osobe sa patološkom motivacijom za neverstvom, tretman treba usmeriti na prvom mestu na modifikaciju predstave o ljubavi i partnerskom odnosu. Tretman zdrave motivacije za neverstvom se može granati u dva pravca: psihoedukacija klijenta u pravcu izgradnje alternativnih ljubavnih praksi, poput poliamorije, konsenzualne nemonogamije i/ili rad sa *Senkom*, nakon koje može uslediti sublimacija potrebe za neverstvom.

1.7.7. Neverstvo kao potreba

Motivaciona SHE teorija neverstva, posmatra neverstvo kao sredstvo za zadovoljenje nižih i viših psiholoških potreba. Sam Maslov ističe da se potrebe zadovoljavaju po principu relativnog prioriteta, gde se na zadovoljenje motiva na višem nivou ne prelazi pre nego što se zadovolje motivi nižeg nivoa. Niže nivoe, Maslov naziva potrebama nedostatka ili nuždama, a više, potrebama rasta i razvoja (Ognjenović i Škorc, 2005). Kada se neverstvu pribegava radi

zadovoljenja nižih potreba, onda dok se te potrebe ne zadovolje, postoji prepreka za zadovoljenje viših potreba koje doprinose rastu i razvoju ličnosti, pa se ovakva motivacija naziva patološkom. Ona uvek potiče iz deficita i osujećenja nižih potreba. Neverna osoba koja je orijentisana ka rastu i razvoju ličnosti ima zdravu motivaciju za neverstvom i teži za doživljavanjem novih iskustava, osećanjem uzbuđenja, seksualnim eksperimentisanjem, emotivnom razmenom, istraživanjem drugih ličnosti, samoproširenjem. Spremna je da izađe iz svoje zone komfora, a neverstvo percipira kao jedan od načina za obogaćivanjem sopstvene ličnosti.

Zdrava i nezdrava motivacija za neverstvom se razlikuju i po percepciji primarnog partnera. Osoba koja se rukovodi zdravim motivima, percipiraće primarnog partnera kao adekvatnog i bez želje da izlazi iz partnerskog odnosa, dok će osoba koja se rukovodi patološkim motivima tražiti zamenu za primarnog partnera, jer ga percipira kao neadekvatnog.

Maslov smatra da najveći broj psihopatoloških poremećaja nastaje zbog poricanja ili osujećenja i izopačenja čovekove suštinske prirode. Po ovom shvatanju dobro je sve što vodi ka poželjnom razvoju u pravcu ostvarivanja čovekove unutrašnje prirode. Loše je sve ono što osujećuje ili zaprećuje ili poriče suštinsku čovekovu prirodu. Psihopatološko je sve ono što ometa i izopačuje tok samoostvarivanja (Maslov, 1982, prema Ognjenović i Škorc, 2005).

Ostaje pitanje koje godinama opterećuje naučnike. Da li je ljudska priroda monogamna ili nemonogamna? Možda je rešenje u tome da se postavljeno pitanje preformuliše, a da se monogamija i nemonogamija ne tretiraju kao deo ljudske prirode već kao svesni izbor, stav ili tendencija.

1.7.8. Neverstvo i predstava o ljubavi

Fenomen neverstva se ne može posmatrati izdvojeno od fenomena ljubavi. Ono što ih na prvi pogled povezuje jeste to što imaju status pseudopojmova. Ljubav je pseudopojam koji svaka osoba definiše po sopstvenom nahođenju i varijacije mogu biti brojne. Nauka ulaže velike napore da sistematizuje različite predstave o ljubavi i da pseudopojam transformiše u pojam. TriP teorija ljubavi, pored toga što je identifikovala elemente ljubavi, uspela je da na osnovu tih elemenata sažme različite predstave o ljubavi i klasifikuje ih u četiri kategorije (Stefanović-Stanojević, 2020). Elemente ljubavi čine tri P: privlačnost, požuda i privrženost. Iako Trip teorija eksplicitno ne naglašava predstavu o ljubavi kao izdvojeni entitet, ona je sastavni deo teorije, jer se veruje da se predstave o ljubavi formiraju upravo u kontekstu

privrženosti, a kvalitet privrženosti oblikuje ostala dva elementa (Stefanović-Stanojević, 2020). Predstave o ljubavi se formiraju rano i predstavljaju rigidne strukture, koje se teško menjaju (Milivojević, 2002). Svaki tip ljubavi polazi od svoje predstave o ljubavi i deluje u skladu sa njom. Do problema dolazi kada predstava o ljubavi nije u skladu sa realnošću i onda osoba ima tri mogućnosti- da popusti, da se nađe kompromis ili da odustane (Milivojević, 2002). Neverstvo se u ovom slučaju može posmatrati kao kriza predstave o ljubavi i nalazi se u funkciji preispitivanja sopstvene predstave o ljubavi. Prema tome, **ljubav se može definisati kao spremnost za prevazilaženjem sopstvene predstave o ljubavi.**

1.7.9. Serijska monogamija, neverstvo ili konsenzualna nemonogamija?

Kao rezultat rigidnog pridržavanja za sopstvenu predstavu o ljubavi može biti sve veći broj mladih osoba koji praktikuje vid partnerstva koji se naziva *serijska monogamija* (Stefanović-Stanojević, 2020), koji podrazumeva niz emocionalno i seksualno ekskluzivnih intimnih veza, gde je osoba angažovana u jednoj intimnoj vezi s jednom osobom u određenom vremenskom periodu. Teorijski, svaka osoba je stalno na raspolaganju drugim osobama suprotnog pola, kao potencijalni partner (Kephart i Jedlicka, 1991). Serijska monogamija, iako na prvi pogled deluje kao racionalno rešenje za zadovoljenje potreba pojedinca, dovodi do destabilizacije porodice kao institucije. Brojna istraživanja potvrđuju kratkoročne i dugoročne negativne efekte razvoda braka na razvoj dece (Kondić i Vidanović, 2011; Kim, 2011; Malone i dr., 2004). Postoje slučajevi kada je razvod braka neizbežan i kada bi ostanak u njemu bio neadekvatno rešenje za razvoj porodice. U mnogim kulturama neverstvo je jedan od najučestalijih razloga za razvod braka ili raskid partnerskog odnosa (Fish i dr., 2012; Zare, 2011). Međutim, postavlja se pitanje koliko je opravdano pribegavati konceptu serijske monogamije, zbog neverstva.

Kao racionalnije rešenje može se razmatrati oblik zajednice koji se naziva *konsenzualna nemonogamija*. Ranije je pomenuto da partneri u ovom slučaju, sporazumno donose odluku da mogu eksperimentisati sa svojim predstavama o ljubavi i seksualnošću sa potencijalnim alternativnim partnerima. U ovom slučaju partneri daju sebi slobodu, ali neguju i porodicu kao osnovnu ćeliju društva. Generalno, ljudi monogamiju tretiraju kao optimalni oblik partnerstva, a nemonogamni odnosi se stigmatizuju (Moors i dr., 2014). Postoji mali broj istraživanja konsenzualnih nemonogamnih intimnih veza. Jedno istraživanje se bavilo motivacijom za nemonogamijom i utvrđeno je da su glavni razlozi za nemonogamiju seksualne potrebe, emocionalne potrebe i zaljubljenost (Omarzu, 2012), dok osobe koje su

praktikovale konsenzualnu nemonogamiju postizale su više skorove na dimenziji socioseksualne orijentacije, koja se odnosi na viđenje nemonogamije kao načina da se doživi nešto novo, istražuju seksualne fantazije i dožive emocionalna iskustva (Balzarini i dr. 2020; Hauptert i dr., 2017; Rossman i dr., 2019). Takođe su utvrđeni pozitivni efekti praktikovanja konsenzualne nemonogamije na funkcionisanje primarne veze (Rodrigues, 2017). Od negativnih posledica praktikovanja ovakvih aranžmana navodi se društvena stigma (Moors i dr., 2013), a može se pretpostaviti i povećan rizik od polno prenosivih bolesti i osećanje ljubomore.

1.7.10. Moralni aspekti neverstva

Moralni partikularizam je formiran kao posebna filozofska teorija osamdesetih godina prošlog veka, čiji je autor britanski filozof Džonatan Densi (prema, Berčić, 2012). Iz perspektive moralnog partikularizma, neverstvo nije uvek nemoralan čin, već postoje okolnosti kada je moguće opravdati počinjeno neverstvo. Smatra se da je svako neverstvo međuljudski odnos, koje je jedinstveno i neuporedivo sa drugim slučajevima neverstva, te moralni partikularizam svojom senzitivnošću za pojedinačne slučajeve, može da ponudi najrelevantniju procenu svakog izolovanog slučaja (Mihalović, 2017).

Fenomen neverstva treba posmatrati iz perspektive uslova važenja bračnog zaveta iz kojeg proizlaze data obećanja i obaveze, pa tek onda se daje relevantna moralna ocena. Autor nudi argumente za moralnu opravdanost neverstva. Neverstvo je moralno opravdano u dva slučaja: a) kroz instituciju „otvorenog braka” b) kada je jedan od bračnih partnera predložio zahtev za razvod braka, a drugi bračni partner taj zahtev nije prihvatio (Mihalović, 2017).

Institucija *otvorenog braka* ili *konsenzualne nemonogamije* je jedna od najkontroverznijih i najdiskutabilnijih institucija. Pošto se partneri međusobno dogovaraju za pravila ponašanja, to znači da svaki partner ima legitimno pravo na seksualne odnose izvan braka i takvim ponašanjem ni na koji način ne ugrožava svog partnera. Samim tim, nema kršenja obećanja seksualne ekskluzivnosti, nema varanja i laganja, jer su se partneri unapred dogovorili za obostranu slobodu seksualnog ponašanja. Neverstvo kao takvo nije nemoralan čin, već je to zajednički izbor partnera (Mihalović, 2017).

U braku može doći do kriznih situacija gde partneri žele da redefinišu obaveze iz bračnih zaveta ili žele raskinuti bračnu vezu. Zahtev za redefinisanjem obaveza obično nije prihvatljiv za obe strane iz različitih razloga. Pod uslovom da zahtev za razvod nije prihvaćen od strane jednog supružnika, zaveti i obećanja drugog supružnika prilikom sklapanja braka

više nemaju moralno obavezujući karakter i može se smatrati da je u navedenim okolnostima neverstvo moralno opravdano (Mihalović, 2017).

U psihoterapijskim krugovima gde je neophodan neutralan stav psihoterapeuta prema fenomenu neverstva, retko se može čuti dijalog bez predrasuda. Neverstvo se razmatra u kontekstu nanese štete, sa akcentom na prevenciji i na oporavku. Upotrebljavajući pravni žargon, terapeuti često vernog partnera nazivaju „oštećenom stranom“, a nevernog partnera „počiniocem“. Psihoterapeuti izražavaju veću zabrinutost za prevarenu osobu, dok se nevernom partneru daju detaljne instrukcije kako da pomogne svom partneru da prevaziđe traumu (Perel, 2018).

Za razliku od tradicionalnog društva koje osuđuje neverstvo, čak i pokušaj naučnog razumevanja ovog fenomena², psihoterapeuti bi trebalo da se oslobode predrasuda koje imaju i da fenomenu pristupe sa većim stepenom razumevanja. Međutim, stav psihoterapeuta nije začuđujuć, jer teorijskih osnova koje pokušavaju da razumeju fenomen neverstva, nema, barem na jezicima kojima se služi autor, dok je veća prisutnost studija koje izučavaju negativne posledice i tretman neverstva.

Kada se preispituju moralni aspekti neverstva, udruživanje filozofije i psihologije bi dalo neuporedivo bolje rezultate, nego bavljenje ovim fenomenom svake discipline zasebno. Analiza kompleksnog fenomena neverstva zahteva interdisciplinarnost. Diskusija između filozofije i psihologije o temi moralne opravdanosti fenomena neverstva može doprineti većoj svesti i razumevanju i manjem stepenu stigmatizacije. Bez pretenzija da se fenomen neverstva moralno opravda u kontekstu predložene psihološke teorije, Motivaciona SHE teorija neverstva će se zadržati na naučnoj zapitanosti i postaviti nekoliko moralnih dilema:

1. Prva dilema se odnosi na iskustvo koje je imala poznata terapeutkinja Ester Perel (Perel, 2018, str. 23): „Takođe, ostajemo bez konteksta za ljude kao što je Bendžamin, gospodin od sedamdesetak godina, finih manira, koji mi je prišao posle jednog mog predavanja u Los Anđelesu i upitao me: „Da li se to i dalje naziva prevarom ako tvoja žena više ne zna ni kako se zoveš? Moja žena boluje od Alchajmerove bolesti“, objasnio mi je. „ U staračkom domu je već tri godine, posećujem je dva puta nedeljno. Ima četrnaest meseci kako se viđam s drugom ženom. Njen muž je na istom spratu gde i moja žena. Jedno drugom smo velika uteha“. Terapeutkinja ističe da je Bendžamin jedan od najprijatnijih preljubnika koje je upoznala, ali ne i jedini. Takođe, dugogodišnji rad sa nevernim osobama joj pokazuje da mnogi brinu o dobrobiti svog

² <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/od-novinarskog-teksta-do-elektronskog-nasilja/>

partnera, čak i kada ga lažu, isto kao što ima mnogo prevarenih koji i dalje vole osobu koja ih je lagala i žele da pronađu način kako bi ostali zajedno.

2. Gore navedeni primer sa gubitkom svesnosti je drastičan, pa se postavlja pitanje šta se događa u situacijama kada gubitak svesnosti nije tako očigledan. Preciznije rečeno kada nivo svesti nije razvijen podjednako kod parova. Npr. iako se vole i imaju osobine koje im suštinski odgovaraju da bi živeli zajedno, ne razvijaju se kao ličnosti istim tempom i postoji veliki disbalans između njih. Da li je moralno opravdano neverstvo ako partneri sazrevaju nejednakim tempom kao ličnosti? Ako intelektualno, emocionalno, profesionalno, seksualno sazrevanje izostane kod jednog partnera, a drugi se razvije u skladu sa sopstvenim mogućnostima.
3. Na osnovu dugogodišnjeg istraživačkog i terapijskog iskustva, Tatjana Stefanović-Stanojević detaljno opisuje kombinacije ljubavnih tipova koji se susreću u praksi (Stefanović-Stanojević, 2020). Da li je moralno opravdano neverstvo koje čini npr. Erotski pozitivac Romantičnom kontroloru, ili obratno? Šta je sa ostalim ljubavnim tipovima koji imaju različite predstave o ljubavi, a nisu spremni da ih menjaju?
4. Da li je moralno opravdano činjenje neverstva, ako jedan partner odluči da uvede prinudni celibat u partnerski odnos?

Dok se moralne dileme ne razreše, praksa je uveliko preplavljena posledicama neverstva, a o uzrocima se veoma malo zna. Ovde se otvara i pitanje tretmana neverstva i da li je etički opravdano tretirati zdravu motivaciju za neverstvom. Paradoksalno se pretpostavlja da će patološka motivacija za neverstvom biti podložnija tretmanu. Kod zdrave motivacije za neverstvom tretman se može usmeriti na mogućnost prihvatanja konsenzualne nemonogamije kao oblika partnerstva, dok se neverstvo može razumeti kao razvojna faza na putu individuacije ličnosti (videti kasnije). Unapred se može pretpostaviti da bi sigurni i odbacujući obrazac privrženosti imali kapaciteta da praktikuju ovakav vid partnerstva. Neka istraživanja potvrđuju vezu između dimenzije izbegavanja i spremnosti osobe da primenjuje konsenzualnu nemonogamiju. Međutim, proveravana je samo spremnost, ali ne i stvarni angažman (Moors i dr., 2014; Ka i dr., 2020). Takođe, može se pretpostaviti da je kod izražene dimenzije anksioznosti, što je slučaj sa preokupiranim i dezorganizovanim obrascem, gotovo nemoguće primenjivati takav vid partnerstva.

Važno je istaći da Motivaciona SHE teorija sa moralnog aspekta, konsenzualnu nemonogamiju i monogamni odnos³ tretira kao jednu dimenziju sa suprotnim polovima, koji su moralno ekvivalentni. Na jednom ekstremu se nalazi monogamni odnos, kao tradicionalni obrazac organizovanja partnerskih odnosa, dok se na drugom ekstremu nalazi konsenzualna nemonogamija kao netradicionalan obrazac organizovanja partnerskih odnosa. Neverstvo se nalazi na sredini, između dva ekstrema. U ranije pomenutoj Teoriji distinkcije, monogamni odnos se može posmatrati kao odraz potrebe za intimnošću, dok se konsenzualna nemonogamija može posmatrati kao odraz potrebe za individuacijom. Kada se te dve potrebe izbalansiraju, postiže se tačka optimalne distinkcije, koja u konkretnom slučaju predstavlja neverstvo. Neverstvo predstavlja optimalno, kompromisno rešenje između dve krajnosti. S jedne strane osoba simulira monogamni odnos, koji je socijalno poželjan i istovremeno izbegava društvenu stigmatizaciju, koju sa sobom nosi konsenzualna nemonogamija. Dakle, sa moralnog stanovišta, treba diskutovati o tajnosti koje je deo fenomena neverstva, a ne o emotivnim i/ili seksualnim potrebama koje stoje iza njega.

1.7.11. Neverstvo kao Senka

Već je rečeno da je u mnogim društvima i istorijskim epohama prisutno neverstvo, uprkos svim kaznama i zastrašivanjima koje pokušavaju da suzbiju takvo ponašanje. Uglavnom, prilikom stupanja u brak, monogamni odnos je norma, a neverstvo je zabranjeno ili nepoželjno. U Srbiji, prema važećem Porodičnom zakonu⁴, neverstvo nije regulisano i ne predstavlja krivično delo, ali ga prati moralna osuda.

Motivaciona SHE teorija posmatra neverstvo kao fenomen koji je obuhvaćen globalnom Senkom, kulturnom Senkom, porodičnom i ličnom Senkom. Pojam Senke u psihologiju uvodi Jung da označi tamnu stranu duše, a sadržaj Senke predstavlja sva osećanja i ponašanja koja se u našoj kulturi smatraju pogrešnim- mržnju, bes, ljubomoru, zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, agresivnost, zavisnost, neverstvo (Zvajg i Volf, 2016).

Smatra se da većinu ljudi, veća svesnost o Senci može dovesti do veće moralnosti. Zapravo i sam Jung je problem Senke formulisao kao moralni problem (Jung, 1995). Kulturna Senka je širi okvir u kojem se razvija lična Senka i ona nam pomaže da u širokom opsegu odredimo šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno- preko politike, medija, umetnosti, obrazovanja,

³ Monogamni odnos podrazumeva implicitni ili eksplicitni dogovor o monogamiji među partnerima koji nije zakonski regulisan. Monogamija je zakonski regulisana u mnogim zemljama, pa i u Srbiji, gde je zakonski kažnjivo biti u braku sa više osoba istovremeno.

⁴ <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Porodicni%20zakon.pdf>

religije, ekonomije (Zvajg i Volf, 2016). S obzirom na činjenicu da je neverstvo univerzalno, prisutno u gotovo svim kulturama, ono se može tretirati kao globalna Senka. U okviru motivacione SHE teorije, razmatraće se fenomen kroz različite generacije, tj. u okviru kulturne Senke.

Jedan od ciljeva ovog naučnog poduhvata, u širem smislu, jeste odavanje priznanja fenomenu neverstva. Prihvatanje kompleksnosti ličnosti i priznanje da neverstvo može biti deo kako lične, tako i kulturne, pa i globalne Senke. Pošto se do sada neverstvo posmatralo uglavnom kroz negativne posledice i štetu koju nanosi pojedincu i porodici u okviru ovog rada postoji pokušaj rasvetljavanja pozitivnih aspekata fenomena. Takođe, predstavlja poziv na otvaranje debate o važnim društvenim pitanjima kao što su brak i monogamija i preispitivanje ustanovljenih normi.

Do tada, problem partnerskog neverstva se tretira u okviru psihoterapijskih ordinacija ili samostalno. Rad na Ličnoj i porodičnoj Senci je važan, jer vodi čoveka ka sopstvenoj prirodi i autentičnom načinu življenja (Zvajg i Volf, 2016). Ako bi se u terapijskoj praksi neverstvo počelo tumačiti kao Lična Senka i shvatiti kao prolazna faza na putu ostvarivanja sopstvenih potencijala i individuacije, onda efekti takvog čina ne bi razarali porodice i pojedince, već bi vodili konstruktivnijoj komunikaciji među partnerima, jasnijem iskazivanju potreba i manjem stepenu osuđivanja.

Ono što se predvidi, može se sprečiti.

Nikolo Makijaveli

2. EMPIRIJSKI PRISTUP PROBLEMU

2.1. Predmet i problem istraživanja

Predmet istraživanja jeste testiranje motivacionog *SHE* modela neverstva. Motivacija za neverstvom u partnerskim vezama se posmatra iz ugla teorije privrženosti.

Problem istraživanja se definiše pitanjem: Da li se na osnovu motivacionog *SHE* modela može predvideti motivacija za neverstvom?

2.2. Ciljevi istraživanja

Osnovni cilj istraživanja je utvrditi prediktivnu moć motivacionog *SHE* modela na motivaciju za neverstvom.

Polazeći od osnovnog cilja, formulisano je nekoliko specifičnih ciljeva, čime su definisani pravci ka kojima je ovo istraživanje usmereno:

1. Ispitati stepen izraženosti i povezanost između motivacije za neverstvom, privrženosti, samoproširenja, delimične zadovoljenosti potreba i doživljaja ljubavi.
2. Ispitati da li se na osnovu privrženosti (preko dimenzija anksioznosti i izbegavanja) može predvideti motivacija za neverstvom.
3. Ispitati da li se na osnovu privrženosti (preko dimenzija anksioznosti i izbegavanja) mogu predvideti samoproširenje (S), delimična zadovoljenost potreba (H) i doživljaj ljubavi (E).
4. Ispitati da li se na osnovu samoproširenja (S), delimične zadovoljenosti potreba (H) i doživljaja ljubavi (E) može predvideti motivacija za neverstvom.
5. Ispitati da li je samoproširenje (S) statistički značajan medijator u odnosu privrženosti i motivacije za neverstvom.
6. Ispitati da li je delimična zadovoljenost potreba (H) statistički značajan medijator u odnosu privrženosti i motivacije za neverstvom.
7. Ispitati da li je doživljaj ljubavi (E) statistički značajan medijator u odnosu privrženosti i motivacije za neverstvom.
8. Na osnovu empirijske provere pretpostavljenog modela, po potrebi, revidirati i empirijski proveriti alternativne modele strukture povezanosti privrženosti i motivacije za neverstvom, preko S, H, E, komponente modela.

9. Ispitati stepen povezanosti socio-demografskih varijabli sa glavnim varijablama u istraživanju.

2.3. Varijable istraživanja

S obzirom na to da se ne radi o eksperimentalnom istraživanju, varijable su podeljene na uslovno nezavisne i uslovno zavisne.

2.3.1. Uslovno nezavisna (prediktorska) varijabla

Privrženost

Pod konstruktom privrženosti podrazumeva se poverenje u dostupnost i podršku osobe za koju smo vezani i predstavlja značajan uslov sigurnog funkcionisanja u toku čitavog životnog veka osobe“ (Bowlby 1969, prema Stefanović- Stanojević 2012). Dimenzionalni pristup podrazumeva ispitivanje dimenzija anksioznosti i izbegavanja, koje u stvari određuju obrazac privrženosti individue. Fini (Feeney, 2002, prema Nikić i Travica, 2007) smatra da dimenzija anksioznosti podrazumeva izraženost potrebe za bliskošću, prihvatanjem, podrškom, sigurnošću i uveravanjem u ljubav, dok dimenzija izbegavanja ispituje izraženost osećanja neprijatnosti u bliskim odnosima, prilikom otvaranja, izražavanja emocija i zavisnosti. Kada se ukrste dimenzije anksioznosti i izbegavanja sa unutrašnjim radnim modelima dobijaju se četiri obrasca vezivanja. Sigurni obrazac podrazumeva nisku anksioznost i nisko izbegavanje, odbacujući nisku anksioznost i visoko izbegavanje, preokupirani visoku anksioznost i nisko izbegavanje i dezorganizovani visoku anksioznost i visoko izbegavanje (Stefanović-Stanojević, 2006). U ovom radu će se koristiti dimenzionalni pristup, a varijabla se operacionalizuje pomoću *Modifikacije Brennanovog inventara iskustava u bliskim vezama* (Kamenov i Jelić, 2003).

2.3.2. Medijatorske varijable

Samoproširenje- S komponenta SHE modela

Samoproširenje je konstrukt koji se definiše uz pomoć dva principa: motivacija za samoproširenjem i uključivanje drugih u self (Aron i Aron, 1986). **Motivacija za samoproširenjem** se može odrediti kao traženje načina za izražavanje sopstvene efikasnosti koji se može opisivati i kao: istraživanje, radoznalost, samopoboljšanje, efektivnost, kompetentnost (Bandura, 1977; Gekas, 1989). Postoje individualne specifičnosti i preferencije za načine samoproširenja, pa tako, pored romantične ljubavi, to mogu biti i učenje, karijera,

porodica, prijateljstvo, putovanja, umetničko izražavanje, religija. Motivacija za samopromišljenjem se operacionalizuje uz pomoć *Upitnika samopromišljenja (Self-expansion questionnaire, Lewandowski i Aron, 2002)*.

Uključivanje drugih u self predstavlja drugi princip uz pomoću kojeg se definiše samopromišljenje, a definiše se kao jedan od načina na koji ljudi traže da prošire sebe kroz intimne veze, jer u bliskim odnosima, tuđi resursi, perspektive i identiteti se u određenoj meri doživljavaju kao jedan sopstveni, tj. druga osoba je „uključena u naš self“ (Aron i dr., 2013). Operacionalizuje se pomoću IOS skale (*IOS Scale, Aron i dr., 1992*)

Delimična zadovoljenost potreba – H komponenta SHE modela

Delimična zadovoljenost potreba se oslanja na model deficita i polazi od pretpostavke da su neverstvu sklone osobe koje imaju problema u ljubavnoj vezi i koji su nezadovoljni svojim ljubavnim vezama (Thompson, 1984). Model sugerise da postoje tri osnovna područja koja mogu biti izvor problema u ljubavnim vezama, a to su: emocionalni odnosi, seksualni odnosi i komunikacija. Shodno tome, varijablom Delimična zadovoljenost potreba ispitaće se stepen zadovoljstva u emocionalnim i seksualnim odnosima, kao i zadovoljstvo komunikacijom.

Emocije – E komponenta SHE modela

Doživljaj ljubavi

Doživljaj ljubavi u partnerskoj vezi je važan faktor i sastavni element svake partnerske veze. Varijabla ispituje emocionalne odnose u partnerskoj vezi i doživljaj ljubavi koji može biti većeg ili manjeg intenziteta. Operacionalizuje se pomoću Upitnika o doživljaju ljubavi u braku (*Love and Relationships Scale; Braiker i Kelley, 1979*).

2.3.3. Zavisna (kriterijumska) varijabla

Motivacija za neverstvom

Motivacija za neverstvom se shvata kao tendencija ka seksualnom i/ili emocionalnom aktu od strane jedne osobe koja se nalazi u ozbiljnoj vezi, gde se taj akt odigrava van primarnog odnosa i predstavlja kršenje poverenja ili kršenje uspostavljenih pravila dogovorenih između dve osobe u ljubavnoj vezi koja se odnose na romantičnu/emocionalnu ili seksualnu ekskluzivnost“ (Brineman i McAnulty, 2007). Operacionalizuje se pomoću

dimenzija seksualno i emocionalno neverstvo, koje sačinjavaju *Skalu za ispitivanje motiva neverstva u ljubavnim vezama* (Stojkić i Solaković, 2017).

2.3.4. Sociodemografske varijable

- ✓ **Pol-** muški/ženski
- ✓ **Godište ispitanika**
- ✓ **Stepen obrazovanja:** Završena osnovna škola, Završena srednja škola, Završen fakultet/ viša škola, Završene master studije, Završene doktorske studije
- ✓ **Dužina emotivne veze-** Broj godina trajanja emotivne veze: do 1 godine, od 1 do 5 godina, od 5 do 10 godina, preko 10 godina.
- ✓ **Bračni status:** U braku, nije u braku, vanbračna zajednica.
- ✓ **Stepen religioznosti:** Likertova skala od 1 do 7.

2.4. Instrumenti istraživanja

Za ispitivanje privrženosti koristišćena je *Modifikacija Brennanovog inventara iskustava u bliskim vezama* (Kamenov i Jelić, 2003). U istraživanju će biti primenjena skraćena verzija Brennanovog inventara iskustava u bliskim vezama (Brennan i dr., 1998) u okviru koga se partnerski odnosi odraslih operacionalizuju kroz dimenzije anksioznosti i izbegavanja. Upitnik se sastoji od 18 tvrdnji sa sedmostepenom Likertovom skalom. Skalom se dobijaju dva posebna skora, na dimenziji izbegavanja i na dimenziji anksioznosti. Veći skor ukazuje na veće prisustvo anksioznosti ili izbegavanja. Obrazac afektivne vezanosti ispitanika određuje se na osnovu kombinacije rezultata na dve dimenzije. Primenom skale mogu se razlikovati četiri obrasca: sigurni, odbacujući, preokupirani i dezorganizovani obrazac privrženosti, ali kao što je ranije navedeno, u ovom radu će se koristiti dimenzionalni pristup, odnosno privrženost će biti izražena preko dimenzija anksioznosti i izbegavanja.

Za ispitivanje motivacije za samoproširenjem korišćen je *Upitnik samoproširenja* (*Self-expansion questionnaire, SEQ*, Lewandowski i Aron, 2002). Skala se sastoji iz 14 tvrdnji na sedmostepenoj skali Likertovog tipa. Ispitanici procenjuju u kojoj meri se partnerski odnos doživljava kao mogućnost za širenje selfa. Tvrdnje su formulisane kroz pitanja kao što su: „Koliko vas je poznavanje partnera učinilo boljom osobom?; U kojoj meri vidite partnera kao način da izražavate sopstvene kapacitete?; Koliko je vaš partner izvor uzbudljivih iskustava?“. Pouzdanost skale je dobra i Kronbahov alfa koeficijent iznosi .87 i .89.

Za potrebe ovog istraživanja, sprovedena je pilot studija koja je imala za cilj da utvrdi psihometrijske karakteristike skale na domaćem uzorku i utvrđeno je da pouzdanost skale iznosi .90 (Vlajić i Đorđević, u pripremi).

Za ispitivanje uključivanja drugih u self korišćen je instrument koji se naziva *Uključivanje drugih u self (IOS scale, Inclusion others in self, Aron i dr. 1992)*. Instrument koji sadrži jedan jedini ajtem, odnosno sastoji se iz crteža koji prikazuje 7 pari preklapajućih krugova, a koji reprezentuju odnose između sebe i partnera. Parovi krugova su rangirani od nepreklapanja, do parova koji se gotovo potpuno preklapaju. Bez obzira što ima jedan ajtem, skala ima veoma jaku prediktivnu i konstruktivnu valjanost i primenljiva je u raznim kulturama (Dalsky i dr., 2008; Gächter i dr., 2015). Često se koristi u ispitivanju partnerskih odnosa (Aron i dr., 1992). Jedna od osnovnih prednosti ove skale jeste direktna metafora, koja prevazilazi potencijalne jezičke probleme, zatim to što je kratka i što je pogodna za korišćenje na papir-olovka testovima, kao i na *online* upitnicima (Hodges i dr., 2013; Le i dr., 2007).

U ovom istraživanju skala će biti upotrebljena dva puta. Jednom će se koristiti da bi se dobile informacije o stepenu uključenosti partnera u self (**percipirana uključenost**), a drugi put da bi se dobile informacije o željenoj uključenosti partnera u self (**željena uključenost**). Percipirana i željena uključenost se mogu razlikovati, što je veoma bitno za predmet istraživanja.

Za proveru zadovoljenosti emocionalnih potreba korišćena je subskala *Emocionalna usamljenost*. Subskala je deo adaptirane hrvatske verzije *Skale socijalne i emocionalne usamljenosti* (Ćubela Adorić i Nekić, 2004). Autori originalne verzije su Di Tomaso i Spinner (DiTomasso i Spinner, 1993), a skala se zove *Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA)*. Sastoji se od tri subskale kojima se, posebno, ispituju usamljenost u domenu prijateljskih odnosa (subskala socijalne usamljenosti, 13 tvrdnji), odnosa s porodicom (subskala usamljenosti u porodici, 11 tvrdnji) i ljubavnih veza (subskala usamljenosti u ljubavi, 12 tvrdnji). Za potrebe ovog istraživanja, biće korišćena subskala koja se odnosi na Emocionalnu usamljenost koja se definiše kao usamljenost zbog nepostojanja ili gubitka odnosa privrženosti, odnosno nezadovoljene potrebe za emocionalnom bliskošću i intimnošću u odnosima sa partnerom. Skala je sedmostepena, Likertovog tipa. Ukupan rezultat ispitanika na pojedinim subskalama dobija se sabiranjem procena koje je dao na pripadajućim tvrdnjama. Veći rezultat na pojedinoj subskali ukazuje na veću usamljenost u toj određenom domenu. Na subskali usamljenost u ljubavi odgovori mogu varirati od 12 do 84. Na uzorcima studenata sve tri subskale imaju solidnu pouzdanost (Alfa koeficijenti pouzdanosti su: za

skalu socijalne usamljenosti .89, za usamljenost u porodici .85 i za usamljenost u ljubavi .91) (Ćubela Adorić, 2004).

Za proveru zadovoljenosti seksualnih potreba korišćena je *Nova skala seksualnog zadovoljstva* (Štulhofer i Buško, 2008). Instrument se sastoji iz dve subskale i 20 stavki, od kojih se polovina odnosi na subskalu usmerenosti na sebe, a druga polovina na subskalu usmerenosti na partnera/ku i aktivnosti. Subskala usmerenosti na sebe opisuje seksualno zadovoljstvo određeno ličnim doživljajima i osećajima, a subskala usmerenosti na partnera opisuje seksualno zadovoljstvo određeno ponašanjem i seksualnim reakcijama partnera, kao i učestalosti i raznolikosti seksualnih aktivnosti. Na svakoj od stavki ispitanici na petostepenoj skali procenjuju koliko je tvrdnjom opisano uverenje karakteristično za njih. Skorovi na dimenzijama se dobijaju sabiranjem odgovora, pri čemu viši skor ukazuje na više izraženu dimenziju. Vrednosti Kronbah alfa koeficijenta za obe subskale iznose preko .90 (Štulhofer i Buško, 2008).

Za proveru zadovoljenosti komunikacionih potreba korišćena je *Skala kvalitete bračne komunikacije* (Ćubela Adorić i Jurević, 2016) koja je sastavni deo *Upitnika percipirane kvalitete bračnih odnosa, UPBKO*. Skala kvaliteta bračne komunikacije sadrži deset tvrdnji koje se odnose na generalnu procenu kvaliteta komunikacije sa partnerom/kom. Stepen slaganja sa pojedinim stavkama se izražava na sedmostepenoj skali, gde veći rezultat ukazuje na pozitivniju procenu komunikacije sa partnerom. Vrednosti Kronbah alfa koeficijenta iznose .87-.88.

Za ispitivanje doživljaja ljubavi u partnerskoj vezi, korišćena je se subskala *Doživljaj ljubavi*, koja je deo upitnika *Love and Relationships Scale* (Braiker i Kelley, 1979). Skala se sastoji iz 10 tvrdnji koje procenjuju stepen subjektivnog osećanja povezanosti, bliskosti, ljubavi, posvećenosti i vezanosti za partnera, odnosno subjektivno doživljaj ljubavi prema partneru. Skala je devetostepena, Likertovog tipa, a raspon odgovora se može kretati od 10 do 90, pri čemu više vrednosti govore o osećanju većeg intenziteta doživljaja ljubavi. Kronbahovi alfa koeficijenti interne konzistencije instrumenta kreću se od .70 do .88 za žene i od .75 do .86 za muševce (Braiker i Kelley, 1979). Pouzdanost skale u međunarodnim istraživanjima iznosi .84 (Randall i dr., 2013), a u domaćim istraživanjima .89 za žene, odnosno .90 za muškarce (Mihic i Huić, 2012).

Za ispitivanje motivacije za neverstvom korišćena je *Skala za ispitivanje motiva neverstva u ljubavnim vezama* (Stojkić i Solaković, 2017). Skalu sačinjavaju dve subskale: seksualna subskala, koja se sastoji iz 19 tvrdnji i emocionalna subskala, koja se sastoji iz 17 tvrdnji. Visok skor na seksualnoj i emocionalnoj subskali ukazuje na veću sklonost ka

neverstvu iz seksualnih, odnosno emocionalnih razloga. Kronbah alfa koeficijent za seksualnu subskalau iznosi .956, za emocionalnu subskalau .955, što ukazuje na veoma dobru pouzdanost i unutrašnju konzistentnost skale (Stojkić i Solaković, 2017).

2.5. Pouzdanost korišćenih instrumenata

U cilju utvrđivanja psihometrijskih karakteristika instrumenata koji su upotrebljeni u ovom istraživanju, korišćen je Kronbah Alfa koeficijent koji predstavlja meru interne konzistentnosti testa. Uobičajene preporuke prihvatljivim smatraju pouzdanost koja iznosi više od .70 (DeVellis, 2003), pa se sve korišćene skale mogu smatrati pouzdanim. Pouzdanost skale *Uključivanje drugih u self* (IOS scale, *Inclusion others in self*, Aron i dr. 1992) nije moguće meriti Kronbahovim Alfa koeficijentom, jer skala ima jedan jedini ajtem, odnosno sastoji se iz crteža koji prikazuje 7 pari preklapajućih krugova (videti poglavlje o instrumentima). Međutim, skala visoko korelira sa skalama koje mere stepen bliskosti u partnerskim odnosima (Gächer i dr., 2015). Na domaćem uzorku proverena je korelacija skale *Uključivanje drugih u self* i *Upitnika samoproširenja* i utvrđena je značajna povezanost koja iznosi .42. Takođe skala značajno korelira sa procenom kvaliteta partnerske veze .51 (Đorđević i Vlajić, 2022).

Tabela 3. *Mere interne konzistentnosti korišćenih upitnika*

Skale	Broj ajtema	Kronbah α
Anksioznost	9	.71
Izbegavanje	9	.83
Samoproširenje	14	.94
Emocionalna usamljenost	12	.81
Usmerenost na sebe	10	.95
Usmerenost na partnera	10	.95
Komunikacija	10	.93
Doživljaj ljubavi	10	.94
Seksualno neverstvo	19	.92
Emocionalno neverstvo	17	.93

2.6. Hipoteze istraživanja

U odnosu na ciljeve istraživanja postavljene su sledeće hipoteze:

Osnovna hipoteza od koje polazi ovo istraživanje jeste da se na osnovu Motivacionog *SHE* modela može predvideti motivacija za neverstvom.

Polazeći od osnovne hipoteze, formulisano je nekoliko specifičnih hipoteza, čime su definisani pravci ka kojima je ovo istraživanje usmereno:

H1. *Očekuje se da će postojati interkorelacija dimenzija privrženosti, samoproširenja, zadovoljenosti potreba, doživljaja ljubavi i motivacije za neverstvom.*

H2. *Očekuje se da se na osnovu privrženosti (preko dimenzija anksioznosti i izbegavanja) može predvideti motivacija za neverstvom.*

Rezultati istraživanja su pokazali da je sigurna privrženost (niska anksioznost i nisko izbegavanje) pozitivno povezana sa stabilnijim partnerskim odnosima i manjim stepenom neverstva (Miller i Fishkin, 1997), međutim postoje istraživanja koja nisu utvrdila efekte obrazaca privrženosti na neverstvo (Feldman i Cauffman, 1999; Plack i dr., 2010, prema Hergert, 2016). S druge strane, utvrđena je negativna veza između dimenzije izbegavanja i upuštanja u paralelne seksualne odnose (Foster i dr., 2014; Russell i dr., 2013).

H3. *Očekuje se da se na osnovu privrženosti (preko dimenzija anksioznosti i izbegavanja) mogu predvideti samoproširenje (S), delimična zadovoljenost potreba (H) i doživljaj ljubavi (E).*

Unutrašnji radni modeli koji se odnose na sebe i druge, mogu se razumeti kao različita rešenja za potrebom za samoproširenjem u zavisnosti od iskustva pojedinca koje je stekao u odnosu sa glavnim figurama afektivne vezanosti (Aron i dr., 2013). Tako će, na primer, osobe koje pripadaju sigurnom obrascu afektivne vezanosti biti uverene u podršku koju imaju tokom procesa samoproširenja, dok osobe koje pripadaju izbegavajućem obrascu, neće moći da računaju na intimne druge tokom procesa samoproširenja. Osoba koja pripada preokupiranom obrascu afektivne vezanosti, dostupnost sigurne baze vidi kao privremenu i može se povući u bilo kom trenutku, tako da se u ovom slučaju samoproširenje može nastaviti kao napor da se razvije sigurna baza i stekne podrška neke intimne osobe, koja će omogućiti dalje samoproširenje (Aron i dr., 1998).

Dosadašnje studije nedvosmisleno ukazuju da postoji povezanost između privrženosti i zadovoljenja osnovnih potreba u ljubavnim vezama- emocionalnim, seksualnim i

komunikacionim (Knoke i dr., 2010; Erozkán, 2011; Akdoğan, 2017; Feeney, 1994; Wegner, 2018; Butzer i Campbell, 2008; Davis i dr., 2006; Goldsmith i dr., 2016).

Osećanje ljubavi i stilovi ljubavi se često povezuju sa stilovima privrženosti. Rađeno je istraživanje na homoseksualnim parovima, gde sigurni stil privrženosti izveštava o većem stepenu ljubavi (Brkić i dr., 2013).

H4. *Očekuje se da se na osnovu samoproširenja (S), delimične zadovoljenosti potreba (H) i doživljaja ljubavi (E) može predvideti motivacija za neverstvom.*

Sumirajući rezultate istraživanja, studije pokazuju da intimni odnosi koji pružaju malo mogućnosti za samoproširenjem, dovode pojedinca u situaciju da samoproširenje potraži sa alternativnim partnerima (Tsapelas i dr., 2011). Štaviše, u slučaju da je potreba za samoproširenjem veoma visoka, biraju se alternativni partneri koji poseduju osobine koje primarni partner ne poseduje (Aron i dr., 2013). Takođe, Rezultati istraživanja su pokazali da studenti koji su podložni neverstvu, imaju visoku potrebu za samoproširenjem i visok stepen uključivanja drugih u sebe (Lewandovski i Ackerman, 2006).

Kada govorimo o nivou zadovoljenosti potreba rezultati pokazuju da osobe koje su nezadovoljne u braku očekuju da će se u budućnosti upustiti u neverstvo, a isto to očekuju i od partnera (Buss i Shackelford, 1997). Nezadovoljstvo u intimnoj vezi korelira sa brojem alternativnih partnera (Wiggins i Lederer, 1984) i stepenom emocionalne i seksualne povezanosti sa alternativnim partnerom (Allen i Baucom, 2001; Glass i Wright, 1985). S druge strane, postoje istraživanja koja govore u prilog tome da se u neverstvo upuštaju i osobe koje su potpuno zadovoljne u svojim partnerskim vezama (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Važan faktor ostanka u partnerskim vezama i značajni faktor kvaliteta i stabilnosti, kao i sveukupnog blagostanja partnera, jeste osećanje ljubavi (Gottman, 1994; Perrone i Worthington, 2001; Riehl-Emde i dr., 2003). Jedan od glavnih razloga za razvod braka jeste, upravo, percepcija jednog od partnera da nema dovoljno ljubavi (Kincaid i Caldwell, 1995 prema Perrone i Worthington, 2001). Istraživanje koje je obuhvatilo parove homoseksualne orijentacije pokazuje da ispitanici koji pripadaju sigurnom stilu privrženosti, percipiraju viši stepen ljubavi u vezama i veće zadovoljstvo vezom (Brkić i dr., 2013).

H5. *Očekuje se da je samoproširenje (S) statistički značajan medijator u odnosu privrženosti i motivacije za neverstvom.*

H6. *Očekuje se da je delimična zadovoljenost potreba (H) statistički značajan medijator u odnosu privrženosti i motivacije za neverstvom.*

H7. *Očekuje se da je doživljaj ljubavi (E) statistički značajan medijator u odnosu privrženosti i motivacije za neverstvom.*

H8. *Na osnovu empirijske provere pretpostavljenog modela, po potrebi, revidirati i empirijski proveriti alternativne modele strukture povezanosti privrženosti i motivacije za neverstvom, preko S, H, E, komponente modela.*

H9. *Očekuje se da postoji povezanost između socio-demografskih varijabli sa glavnim varijablama u istraživanju.*

Većina istraživanja pokazuje da muškarci imaju veću želju da počine seksualno neverstvo (Prins i dr., 1993; Allen i Baucom, 2004; Atkins i dr., 2001), imaju više alternativnih partnera (Blumstein i Schwartz, 1983; Wiggins i Lederer, 1984), više nevernih epizoda, uključujući dugotrajne i kratkotrajne afere, kao i seksualne odnose za jednu noć (Brand i dr., 2007). S druge strane, žene žele emocionalnu vezu sa alternativnim partnerom (Spanier i Margolis, 1983). Kada se govori o nivou obrazovanja, neke studije izveštavaju da je neverstvo povezano sa nižim (Treas i Giesen, 2000), a neke sa višim nivoom obrazovanja (Whisman i Snyder, 2007). Sa trajanjem intimne veze raste i verovatnoća da će doći do seksualnog neverstva (Forste i Tanfer, 1996; Hansen, 1987). Na američkom uzorku, najveći broj žena je počinilo neverstvo između 40-45 godine života, a muškarci između 55-65 godine (Tsapelas i dr., 2011).

2.7. Uzorak i postupak istraživanja

Istraživanje je sprovedeno *online* tj. preko kompjuterskog upitnika, kako bi se obezbedila veća anonimnost učesnika, kao i da bi se izbeglo davanje socijalno poželjnih odgovora. S druge strane, ovakav vid ispitivanja se nametnuo kao najprimereniji, posebno imajući u vidu osetljivost teme, te da su dosadašnja istraživanja pokazala da je godišnja stopa neverstva mnogo veća kada se istraživanje sprovodi preko *online* upitnika, nego kada se sprovodi posredstvom intervjua (Whisman i Snyder, 2007). Uzorak je prigodni i činilo ga je ukupno 521 učesnik (N=521), koji pripadaju generacijama X,Y,Z. S obzirom na činjenicu da se nije javio dovoljan broj učesnika muškog pola, onemogućeno je poređenje muških i ženskih učesnika. Učesnici ženskog pola čine veći deo uzorka 78.9% (N=411), dok je učesnika muškog pola znatno manje 21.1% (N=110). S obzirom da postoje pristupi koji naglašavaju različitu prirodu muškog i ženskog neverstva (videti ranije: evolutivni pristup, Kulidžov

efekat) prilikom obrade i analize podataka, kao i predstavljanja rezultata, učesnici istraživanja muškog i ženskog pola biće predstavljeni kao dva nezavisna uzorka. Osobe ženskog pola su razvrstane u tri starosne kategorije: Generaciju X čine osobe koje su rođene između 1960. i 1980. godine, generaciju Y – rođeni između 1981. i 1995. godine, dok generaciju Z – rođeni nakon 1995. godine. U svim starosnim kategorijama broj učesnica je izjednačen i iznosi N=137. Broj muškaraca koji se mogu svrstati u kategoriju generacije X iznosi N=29, zatim u kategoriju Y, N=51, dok se u kategoriju Z svrstava N=30. Rezultati su prikazani u tabeli br. 4.

Tabela 4. *Struktura uzorka s obzirom na pol i generacijsku pripadnost*

	Muškarci		Žene	
	Frekvencije	Procenti	Frekvencije	Procenti
Generacija X	29	26.4	137	33.3
Generacija Y	51	46.4	137	33.3
Generacija Z	30	27.3	137	33.3
Ukupno	110	100	411	33.3

U narednoj tabeli su prikazane sociodemografske karakteristike muškog i ženskog uzorka. Najveći deo uzorka čine žene koje su u partnerskoj vezi između jedne i pet godina (37.7%), što je slučaj i sa muškim delom uzorka (40%). Podjednak je broj žena čija dužina emotivne veze iznosi do godinu dana i između pet i deset godina (17.5%). Čak 27.3% učesnica u istraživanju je u emotivnoj vezi koja traje duže od deset godina. Podjednak broj muškaraca je u emotivnoj vezi koja traje do jedne godine i više od deset godina (23.6%). Svega 12.7% muškaraca se nalazi u emotivnoj vezi koja traje između pet i deset godina.

Kada se govori o bračnom statusu najveći broj ispitanica (52.6%) i ispitanika (59.1%) nisu u braku, dok je 35.3% ispitanica udato, a 25.5% ispitanika oženjeno. Najmanji procenat žena (12.2%), kao i muškaraca (15.5%) žive u vanbračnoj zajednici.

Nema ispitanika muškog pola koji su završili samo osnovnu školu, dok na celom uzorku jedna ispitanica ima završenu samo osnovnu školu (.2%). Najveći broj žena (42.1%) i muškaraca (44.5%) ima završenu višu školu ili fakultet. Nešto manji procenat uzorka čine žene (31.4%) i muškarci (40%) sa završenom srednjom školom, a najmanji procenat ispitanika je završilo master i doktorske studije ($\bar{z}=26.3$, $m=15.5\%$).

Prilikom ispitivanja stepena religioznosti, utvrđeno je da najveći broj žena (70.8%) i muškaraca (54.5%) veruju u Boga, dok 19.2% žena i 39.1% muškaraca nije religiozno. Najmanji je broj osoba koji nije siguran u stepen svoje religioznosti ($\bar{z}=10\%$, $m=6.4\%$).

Tabela 5. Sociodemografske karakteristike uzorka

	Frekvencije (%)	Frekvencije (%)
	Žene	Muškarci
Dužina emotivne veze		
Do godinu dana	72 (17.5%)	26 (23.6%)
Od 1 do 5 godina	155 (37.7%)	44 (40%)
Od 5 do 10 godina	72 (17.5%)	14 (12.7%)
Preko 10 godina	112 (27.3%)	26 (23.6%)
Bračno stanje		
Udata/Oženjen	145 (35.3%)	28 (25.5%)
Neudata/Neoženjen	216 (52.6%)	65 (59.1%)
Vanbračna zajednica	50 (12.2%)	17 (15.5%)
Stepen obrazovanja		
Završena osnovna škola	1 (.2%)	-
Završena srednja škola	129 (31.4%)	44 (40%)
Završena viša škola/fakultet	173 (42.1%)	49 (44.5%)
Završen master/doktorat	108 (26.3%)	17 (15.5%)
Religioznost		
Ne verujem u Boga	79 (19.2%)	43 (39.1%)
Nisam siguran	41 (10%)	7 (6.4%)
Verujem u Boga	291 (70.8%)	60 (54.5%)

Uslov za učestvovanje u istraživanju bio je da ispitanici budu punoletni i da su u trenutku istraživanja u partnerskim vezama. Kako bi se dodatno motivisali potencijalni ispitanici za učešće u istraživanju, svakom ispitaniku je data mogućnost slanja ličnog ljubavnog psihološkog profila, koji je izrađivan na osnovu datih odgovora. Većina ispitanika je (N= 432) zatražila svoj profil koji je bio obrađivan i poslat ubrzo nakon popunjavanja upitnika. Kako bi se obezbedio jednak broj muških i ženskih ispitanika, ispitanicima je data mogućnost slanja uporedne analize profila parova i ovu mogućnost je iskoristilo 144 ispitanika, odnosno 72 para. Ipak, cilj nije ostvaren, jer dobijeni uzorak nije ujednačen po polu.

Upitnik je bio distribuiran po društvenim mrežama, a kako bi se izbegla pristrasnost uzorka i izazvala veća pažnja, oglašen je i u dnevnom listu pod senzacionalističkim naslovom.⁵

2.8. Plan obrade podataka

Dobijeni podaci su obrađeni u softverskom paketu SPSS (Statistical Package for the Social Sciences 24.00) i IBM AMOS. Za obradu podataka korišćene su sledeće statističke tehnike:

- ✓ Ispitivanje pouzdanosti korišćenih skala merenjem interne konzistentnosti testa.
- ✓ Skjunis i kurtozis test za testiranje normalnosti distribucija varijabli.
- ✓ Tehnike deskriptivne statistike za utvrđivanje izraženosti varijabli istraživanja.
- ✓ Jednofaktorska i dvofaktorska ANOVA za utvrđivanje značajnosti razlika između određenih kategorija ispitanika.
- ✓ Korelativne tehnike za utvrđivanje stepena povezanosti zavisnih i nezavisnih varijabli.
- ✓ Regresiona analiza za ispitivanje prediktivne moći pojedinih varijabli u odnosu na zavisnu varijablu.
- ✓ Za testiranje relacija između prediktorskih, medijatorskih i kriterijumskih varijabli korišćen je postupak SEM analize (strukturalno modeliranje) u softverskom paketu IBM AMOS.
- ✓ Za testiranje modela, metoda najveće verodostojnosti- *Maksimum likelihood*.

⁵ <https://www.danas.rs/zivot/pozitivni-efekti-neverstva/>

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Rezultati deskriptivne analize podataka

Prilikom provere rezultata, otkriveno je na gotovo svim varijablama prisustvo netipičnih tačaka. Na nekoliko varijabli je prisutno i par ekstrema. S obzirom da prisustvo ekstrema može uticati na rezultate, odlučeno je da se vrednosti zamene manje ekstremnim vrednostima. Prilikom analize netipičnih tačaka, odlučeno je da se one zadrže, jer je razlika između Mean i 5% Trimmedmean mala (Pallant, 2020). Deskriptivni pokazatelji korišćenih skala su prikazani u tabelama 6 i 7.

Na ženskom delu uzorka iz tabele 6 se može videti da izraženost dimenzije *anksioznost* iznosi 3.21, dok izraženost dimenzije *izbegavanje* iznosi 2.24. Kada govorimo o S komponenti modela, iz tabele se vidi da je prosečna izraženost za dimenziju *samoproširenje* 4.82, dok za dimenzije *uključivanje drugih u self-percepcija* iznosi 4.40 i *želja*, 5.45.

Rezultati koji se odnose na H komponentu, a tiču se zadovoljenosti potreba na ženskom delu uzorka pokazuju da izraženost dimenzije *emocionalna usamljenost* iznosi 2.89, što ukazuje na zadovoljenost emotivnih potreba u partnerskom odnosu na aktuelnom uzorku. Kada su u pitanju seksualne potrebe, koje su merene preko dimenzija *usmerenost na sebe*, prosečna izraženost iznosi 3.93, dok na dimenziji *usmerenost na partnera* iznosi 3.97. Takođe, komunikativne potrebe koje su bile izmerene preko dimenzije *komunikacija* pokazuju prosečnu izraženost 4.98.

Emocionalna komponenta E, koja se odnosi na osećanje ljubavi, izmerena je preko dimenzije *doživljaj ljubavi*, a rezultati pokazuju da kod žena izražena dimenzija iznosi 7.33.

Motivacija za neverstvom je izmerena preko dimenzija *seksualno neverstvo* čija je prosečna izraženost 1.63 i *emocionalno neverstvo*, čija izraženost iznosi 1.96.

Ispoštovane su smernice koje predlažu autori da prilikom tumačenja normalnosti distribucije, vrednosti skjunisa i kurtozisa, odnosno asimetričnosti i spljoštenosti treba biti ± 2 (George i Mallery, 2010). U narednoj tabeli vrednosti skjunisa i kurtozisa se nalaze u navedenom opsegu vrednosti na svim dimenzijama, izuzev na dimenziji *seksualno neverstvo* (S 1.419, K 2.033).

Tabela 6. Deskriptivne statističke mere i provera normalnosti distribucije- žene

	Dimenzije	N	Min.	Max.	Skjunis	Kurtozis	AS	SD
	Anksioznost	411	1	6.22	.399	-.631	3.21	1.24
	Izbegavanje	411	1	4.89	.972	-.266	2.24	.91
S	Samoproširenje	411	1	7	-.574	-.378	4.82	1.29
	Uključivanje drugih u self (percepcija)	411	1	7	-.260	-.860	4.40	1.80
	Uključivanje drugih u self (želja)	411	1	7	-.944	.444	5.45	1.52
H	Emocionalna usamljenost	411	1	6.50	.597	-.605	2.89	1.38
	Usmerenost na sebe	411	1	5	-1.100	.737	3.93	.97
	Usmerenost na partnera	411	1	5	-1.096	.536	3.97	1.01
E	Komunikacija	411	1	7	-.650	-.481	4.98	1.50
	Doživljaj ljubavi	411	1	9	-1.280	1.170	7.33	1.56
	Seksualno neverstvo	411	1	4.50	1.419	2.033	1.63	.69
	Emocionalno neverstvo	411	1	5	.753	.247	1.96	.85

Na muškom delu uzorka iz tabele 7 se može videti da izraženost dimenzija *anksioznost* iznosi 2.93, a dimenzije *izbegavanje* 2.16. Kada govorimo o S komponenti modela, iz tabele se vidi da je izraženost dimenzije *samoproširenje* 5.08, dok izraženost dimenzije *uključivanje drugih u self – percepcija* iznosi 4.75 i *želja*, 5.40.

Rezultati koji se odnose na H komponentu, a tiču se zadovoljenosti potreba na muškom delu uzorka pokazuju da izraženost dimenzije *emocionalna usamljenost* iznosi 2.77. Kada su u pitanju seksualne potrebe, merene preko dimenzija *usmerenosti na sebe* čija prosečna izraženost iznosi 4.13, dok izraženost dimenzije *usmerenost na partnera* iznosi 3.79. Takođe, komunikacione potrebe su bile izmerene preko dimenzije *komunikacija* čija izraženost iznosi 5.22.

Emocionalna komponenta E, koja se odnosi na osećanje ljubavi, izmerena je preko dimenzije *doživljaj ljubavi*, a rezultati pokazuju da kod muškaraca izraženost navedene dimenzije iznosi 7.41.

Motivacija za neverstvom je izmerena preko dimenzija *seksualno neverstvo* čija prosečna izraženost iznosi 1.79, dok za dimenziju *emocionalno neverstvo*, iznosi 1.85.

Vrednosti skjunisa i kurtozisa, koji su pokazatelji normalnosti distribucije, ukazuju da je na svim dimenzijama distribucija normalno izražena.

Tabela 7. *Deskriptivne statističke mere i provera normalnosti distribucije- muškarci*

	Dimenzije	N	Min.	Max.	Skjunis	Kurtozis	AS	SD
	Anksioznost	110	1	5.44	.163	-.711	2.93	1.00
	Izbegavanje	110	1	4.67	.736	.454	2.16	.92
S	Samoproširenje	110	2.21	7	-.564	-.287	5.08	1.15
	Uključivanje drugih u self (percepcija)	110	1	7	-.397	-.676	4.75	1.76
	Uključivanje drugih u self (želja)	110	1	7	-.891	-.224	5.40	1.76
H	Emocionalna usamljenost	110	1	5.83	.658	-.237	2.77	1.19
	Usmerenost na sebe	110	1	5	-1.216	.849	4.13	.97
	Usmerenost na partnera	110	1	5	-.828	-.365	3.79	1.10
E	Komunikacija	110	1.60	7	-.618	-.433	5.22	1.31
	Doživljaj ljubavi	110	3.10	9	-1.035	.203	7.41	1.52
	Seksualno neverstvo	110	1	4.26	1.075	.463	1.79	.85
	Emocionalno neverstvo	110	1	4.12	.739	-.658	1.85	.87

3.2. Rezultati izraženosti varijabli s obzirom na uzrast i pol

Kako bi se utvrdila potencijalna interakcija između generacijske pripadnosti i pola s obzirom na relevantne varijable, korišćena je dvofaktorska analiza varijanse, a rezultati su predstavljeni u tabeli 8. Iz tabele se vidi da ne postoji interakcija pola i generacijske pripadnosti na svim varijablama, osim na varijablama *seksualno* i *emocionalno neverstvo*.

Na varijablama *samoproširenje*, *uključivanje drugih u self (percepcija)*, *emocionalna usamljenost*, *usmerenost na partnera*, *doživljaj ljubavi* i *komunikacija* postoje parcijalni

uticaji generacijske pripadnosti. Postoji razlika u izraženosti stepena samoproširenja kod muškaraca i žena, ali je taj uticaj veoma mali (.009), tako da se praktično može smatrati beznačajnim. Važno je napomenuti da na rezultate značajno može uticati činjenica da uzorak nije ujednačen po polu, te ih treba prihvatiti sa rezervom. Iz tog razloga se neće vršiti uporedna analiza muškaraca i žena, već će se tretirati zasebno.

Tabela 8. *Interakcija pola i generacijske pripadnosti na relevantnim varijablama*

	Prosečni kvadrat	F	Statistička značajnost	Parcijalni eta kvadrat
Anksioznost				
Pol	4.750	3.294	.070	.006
Generacija	1.398	.969	.380	.004
Interakcija	1.025	.711	.492	.003
Izbegavanje				
Pol	.956	1.032	.310	.002
Generacija	.900	.971	.379	.004
Interakcija	2.038	2.198	.112	.008
Samoproširenje				
Pol	6.859	4.427	.036	.009
Generacija	8.404	5.423	.005	.021
Interakcija	.379	.244	.783	.001
Uključivanje drugih (p)				
Pol	11276	3.536	.061	.007
Generacija	11177	3.504	.031	.013
Interakcija	.390	.122	.885	.000
Uključivanje drugih (ž)				
Pol	.022	.009	.924	.000
Generacija	5.604	2.297	.102	.009
Interakcija	.308	.126	.882	.000
Emocionalna usamljenost				
Pol	.937	.523	.470	.001
Generacija	10.208	5.700	.004	.022
Interakcija	1.585	.885	.413	.003
Usmerenost na sebe				
Pol	3.614	3.759	.053	.007
Generacija	1.417	1.474	.230	.006
Interakcija	.976	1.016	.363	.004
Usmerenost na partnera				
Pol	2.260	2.128	.145	.004
Generacija	5.392	5.077	.007	.019
Interakcija	1.886	1.776	.170	.007
Komunikacija				
Pol	4.360	2.056	.152	.004
Generacija	8.186	3.860	.022	.015
Interakcija	1.173	.553	.575	.002
Doživljaj ljubavi				
Pol	.437	.180	.672	.000
Generacija	10.014	4.124	.017	.016

Interakcija	1.919	.790	.454	.003
Seksualno neverstvo				
Pol	2.578	5.049	.025	.010
Generacija	5.066	9.925	.000	.037
Interakcija	2.788	5.463	.004	.021
Emocionalno neverstvo				
Pol	.453	.653	.420	.001
Generacija	10.112	14.550	.000	.053
Interakcija	3.300	4.748	.009	.018

3.3. Rezultati izraženosti varijabli s obzirom na uzrast

S obzirom na to da je dvofaktorska analiza pokazala parcijalni doprinos generacijske pripadnosti na skoro svim varijablama, odlučeno je da se taj doprinos proveriti posebno na muškom i ženskom uzorku. Jednofaktorskom analizom varijanse je istražena razlika između pripadnika generacije X, Y i Z s obzirom na osnovne varijable u istraživanju. Na osnovu tabele 9. vidi se da postoje generacijske razlike na ženskom uzorku varijablama *samoproširenje, uključivanje drugih u self (percepcija i želja)*, i *emocionalno neverstvo*, dok na varijablama *anksioznost, izbegavanje, emocionalna usamljenost, usmerenost na sebe i partnera, komunikacija, doživljaj ljubavi i seksualno neverstvo* nije pronađena razlika.

Tabela 9. Razlike između generacije X, Y, Z- žene

Skale	Zbir kvadrata	Prosečni kvadrat	F	Statistička značajnost
Anksioznost	.143	.072	.046	.955
Izbegavanje	1.931	.965	1.013	.364
Samoproširenje	25.858	12.929	8.028	.000
Uključivanje drugih u self(percepcija)	20.618	10.309	3.202	.042
Uključivanje drugih u self (želja)	18.107	9.054	3.999	.019
Emocionalna usamljenost	10.602	5.301	2.770	.064
Usmerenost na sebe	.122	.061	.063	.939
Usmerenost na partnera	2.757	1.378	1.332	.265
Komunikacija	10.469	5.234	2.336	.098
Doživljaj ljubavi	8.950	4.475	1.805	.166
Seksualno neverstvo	1.514	.757	1.592	.205
Emocionalno neverstvo	6.989	3.495	4.920	.008

Dalja analiza je imala za cilj da utvrdi između kojih grupa su pronađene razlike na različitim varijablama. Utvrđeno je da se u pogledu samoproširenja na ženskom delu uzorka značajno razlikuje generacija Z od generacije X i Y, dok se međusobno generacija X i Y ne razlikuju. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 10. *Generacijske razlike u odnosu na stepen samoproširenja-žene*

	N	AS		Razlika AS	Statistička značajnost
Generacija X	137	4.54	Generacija Y	-.21741	.333
			Generacija Z	-.60636	.000
Generacija Y	137	4.76	Generacija X	.21741	.333
			Generacija Z	.38895	.031
Generacija Z	137	5.15	Generacija X	.60636	.000
			Generacija Y	.38895	.031

Kada je u pitanju generacijska razlika na ženskom delu uzorka, s obzirom na varijablu *uključivanje drugih u self (percepcija)*, iz tabele 11 se vidi da se razlikuju generacija X i Z (u korist generacije Z), a kada je u pitanju *uključivanje drugih u self (želja)*, takođe se razlikuju generacija X i Z (u korist generacije Z), dok se generacija Y ne razlikuje značajno od njih (tabela 12).

Tabela 11. *Generacijske razlike u odnosu na uključivanje drugih u self (percepcija)-žene*

	N	AS		Razlika AS	Statistička značajnost
Generacija X	137	4.17	Generacija Y	-.15328	.759
			Generacija Z	-.53285	.038
Generacija Y	137	4.32	Generacija X	.15328	.759
			Generacija Z	-.37956	.188
Generacija Z	137	4.70	Generacija X	.53285	.038
			Generacija Y	.37956	.188

Tabela 12. *Generacijske razlike u odnosu na uključivanje drugih u self (želja)-žene*

	N	AS		Razlika AS	Statistička značajnost
Generacija X	137	5.27	Generacija Y	-.06569	.931
			Generacija Z	-.47445	.025
Generacija Y	137	5.33	Generacija X	.06569	.931
			Generacija Z	-.40876	.064
Generacija Z	137	5.74	Generacija X	.47445	.025
			Generacija Y	.40876	.064

Kada je u pitanju *emocionalno neverstvo* kod žena, iz tabele 13 se vidi da se značajno razlikuju žene koje pripadaju generaciji X od generacije žena Z, dok nema razlike između generacije Y i generacije Z. Žene generacije X postižu više skorove na dimenziji emocionalnog neverstva od žena generacije Z.

Tabela 13. *Generacijske razlike u odnosu na emocionalno neverstvo-žene*

	N	M		MD	Statistička značajnost
Generacija X	137	2.09	Generacija Y	.09360	.628
			Generacija Z	.31129	.007
Generacija Y	137	1.99	Generacija X	-.09360	.628
			Generacija Z	.21769	.084
Generacija Z	137	1.78	Generacija X	-.31129	.007
			Generacija Y	-.21769	.084

Sledeći korak u analizi razlika između generacija žena u odnosu na skup varijabli, bilo je izračunavanje eta kvadrata, koji je pokazatelj veličine uticaja. Koen određuje kriterijum za eta kvadrat i ukoliko eta kvadrat iznosi .01, smatra se da je uticaj mali. Srednji uticaj iznosi .06, dok se velikim uticajem smatra .14 (Cohen, 1988).

U konkretnom slučaju, za varijablu *samoproširenje* veličina eta kvadrata iznosi .03, dok na varijablama *uključivanje drugih u self (percepcija)* i *uključivanje drugih u self (želja)*, eta kvadrat iznosi .01. Na varijabli *emocionalno neverstvo*, vrednost eta kvadrata iznosi .02. Uprkos statističkoj značajnosti, dobijeni koeficijenti se smatraju niskim, što znači da praktično ne postoje generacijske razlike kod žena u pogledu ispitivanja navedenih varijabli.

Prilikom provere da li postoje razlike među muškarcima pripadnika generacija X, Y, Z, korišćena je jednofaktorska analiza varijanse. Na osnovu tabele 14 vidi se da postoje generacijske razlike na muškom uzorku na varijablama *emocionalna usamljenost*, *usmerenost na partnera*, *seksualno neverstvo* i *emocionalno neverstvo*, dok na varijablama *anksioznost*, *izbegavanje*, *samoproširenje*, *uključivanje drugih u self (percepcija)*, *uključivanje drugih u self (želja)*, *usmerenost na sebe i partnera*, *komunikacija* i *doživljaj ljubavi* nije pronađena razlika.

Tabela 14. Razlike između generacije X, Y, Z- muškarci

Skale	Zbir kvadrata	Prosečni kvadrat	F	Statistička značajnost
Anksioznost	3.112	1.556	1.556	.214
Izbegavanje	3.228	1.614	1.954	.147
Samopuširenje	5.168	2.584	1.962	.146
Uključivanje drugih u self(percepcija)	9.558	4.779	1.555	.216
Uključivanje drugih u self (želja)	3.219	1.610	.517	.598
Emocionalna usamljenost	12.054	6.027	4.557	.013
Usmerenost na sebe	2.889	1.444	1.548	.217
Usmerenost na partnera	8.231	4.115	3.527	.033
Komunikacija	9.035	4.518	2.717	.071
Doživljaj ljubavi	12.571	6.286	2.816	.064
Seksualno neverstvo	9.188	4.594	7.139	.001
Emocionalno neverstvo	14.813	7.406	11.630	.000

Dalja analiza je imala cilj da utvrdi između kojih grupa muškaraca su pronađene razlike na varijablama. Utvrđeno je da se u pogledu *emocionalne usamljenosti* na muškom delu uzorka značajno razlikuje generacija Z od generacije X, dok se međusobno generacija X i Y ne razlikuju. Pripadnici generacije X izveštavaju o većem stepenu emocionalne usamljenosti, od generacije Z. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 15. Generacijske razlike u odnosu na emocionalnu usamljenost-muškarci

	N	AS	Razlika AS	Statistička značajnost	
Generacija X	29	3.26	Generacija Y	.53600	.116
			Generacija Z	.89761	.009
Generacija Y	51	2.72	Generacija X	-.53600	.116
			Generacija Z	.36160	.362
Generacija Z	30	2.36	Generacija X	-.89761	.009
			Generacija Y	-.36160	.362

Prilikom provere razlika na varijabli *usmerenost na partnerku* kod muškaraca, utvrđene su značajne razlike između najstarije i najmlađe generacije, dok se srednja generacija ne razlikuje značajno ni od generacije X, ni od generacije Z. Pripadnici generacije

Z su u većoj meri usmereni na partnerku, kada je u pitanju seksualno zadovoljstvo u poređenju sa generacijom X. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 16. *Generacijske razlike u odnosu na usmerenost na partnerku- muškarci*

	N	AS		Razlika AS	Statistička značajnost
Generacija X	29	3.46	Generacija Y	-.25849	.560
			Generacija Z	-.73103	.029
Generacija Y	51	3.72	Generacija X	.25849	.560
			Generacija Z	-.47255	.143
Generacija Z	30	4.20	Generacija X	.73103	.029
			Generacija Y	.47255	.143

Iz tabele 17, koja se odnosi na generacijske razlike na varijabli *seksualno neverstvo*, vidi se da se značajno razlikuju generacije X i Z, tj. najstarija i najmlađa generacija muškaraca u pogledu seksualnog neverstva. Pripadnici srednje generacije Y se ne razlikuju značajno u pogledu seksualnog neverstva od ostale dve generacije. Muškarci koji pripadaju generaciji X su u većem stepenu motivisani za seksualno neverstvo, za razliku od muškaraca koji pripadaju generaciji Y.

Tabela 17. *Generacijske razlike u odnosu na seksualno neverstvo-muškarci*

	N	AS		Razlika AS	Statistička značajnost
Generacija X	29	2.21	Generacija Y	.43732	.054
			Generacija Z	.78778	.001
Generacija Y	51	1.78	Generacija X	-.43732	.054
			Generacija Z	.35046	.144
Generacija Z	30	1.42	Generacija X	-.78778	.001
			Generacija Y	-.35046	.144

Rezultati pokazuju da se u pogledu *emocionalnog neverstva* značajno razlikuju muškarci generacije X od muškaraca generacije Y i Z, dok se međusobno muškarci generacija Y i Z ne razlikuju značajno (tabela 18). Motivisaniji za emocionalno neverstvo su muškarci koji pripadaju najstarijoj kategoriji, dok su pripadnici najmlađe kategorije najmanje motivisani za emocionalno neverstvo.

Tabela 18. *Generacijske razlike u odnosu na emocionalno neverstvo-muškarci*

	N	AS		Razlika AS	Statistička značajnost
Generacija X	29	2.43	Generacija Y	.68003	.001
			Generacija Z	.96930	.000
Generacija Y	51	1.75	Generacija X	-.68003	.001
			Generacija Z	.28927	.261
Generacija Z	30	1.46	Generacija X	.96930	.000
			Generacija Y	-.28927	.261

Sledeći korak u analizi razlika između generacija muškaraca u odnosu na skup varijabli, bilo je izračunavanje eta kvadrata, koji je pokazatelj veličine uticaja. Za varijablu *emocionalna usamljenost*, dobijen eta kvadrat iznosi .08 što po Koenovom kriterijumu označava srednji efekat i pokazuje da postoje stvarne razlike između grupa. Takođe, kod ispitivanja seksualnog zadovoljstva i dimenzije *usmerenosti na partnerku*, veličina eta kvadrata iznosi .06, što takođe, označava srednji uticaj, te su razlike među grupama i u ovom slučaju realne. Kod ispitivanja *seksualnog* i *emocionalnog neverstva* dobijen efekat je još veći i iznosi .11 za seksualno i .17 za emocionalno neverstvo, što znači da razlike nisu rezultat slučajnosti, već odraz stvarnih razlika među grupama.

3.4. Povezanost između motivacije za neverstvom, privrženosti, samoproširenja, delimične zadovoljenosti potreba i emocija

Jedna od pretpostavki sa kojom se krenulo u radu jeste da postoji interkorelacija dimenzija privrženosti, samoproširenja, delimično zadovoljenih potreba i motivacije za neverstvom. Ova pretpostavka je proveravana pomoću koeficijenta Pirsonove linearne korelacije. U narednom delu biće predstavljeni rezultati povezanosti glavnih varijabli u istraživanju.

Prilikom izračunavanja koeficijenta korelacije između dimenzija privrženosti i motivacije za neverstvom na ženskom uzorku, rezultati pokazuju značajnu pozitivnu povezanost niskog do umerenog intenziteta. Dimenzija anksioznosti je slabim intenzitetom pozitivno povezana sa seksualnim neverstvom dok je umerenim intenzitetom pozitivno povezana sa emocionalnim neverstvom. S druge strane, dimenzija izbegavanja pokazuje pozitivnu korelaciju niskog intenziteta sa seksualnim i emocionalnim neverstvom. Rezultati su prikazani u tabeli 19.

Tabela 19. *Povezanost dimenzija privrženosti i motivacije za neverstvom-žene*

Dimenzije privrženosti	Seksualno neverstvo	Emocionalno neverstvo
Anksioznost	.239**	.323**
Izbegavanje	.288**	.266**

Napomena: *p < .05, **p < .01

Ispitivanje koeficijenta korelacije na muškom uzorku, između dimenzija privrženosti i seksualnog i emocionalnog neverstva, pokazuju da dimenzija anksioznosti nije značajno

povezana sa seksualnim neverstvom, dok je postoji pozitivna korelacija niskog intenziteta sa emocionalnim neverstvom. S druge strane, dimenzija izbegavanja je srednjim intenzitetom povezana sa seksualnim, ali i sa emocionalnim neverstvom i korelacija ima pozitivni karakter. Rezultati su prikazani u tabeli 20.

Tabela 20. *Povezanost dimenzija privrženosti i motivacije za neverstvom-muškarci*

Dimenzije privrženosti	Seksualno neverstvo	Emocionalno neverstvo
Anksioznost	.039	.194*
Izbegavanje	.427**	.363**

Napomena: *p < .05, **p < .0

Prilikom provere povezanosti između dimenzija privrženosti i S komponente SHE modela, koja se odnosi na stepen *samoproširenja, uključivanje drugih u self (percepcija i želja)*, na ženskom uzorku, utvrđeno je da postoji značajna negativna korelacija. Sa porastom dimenzije anksioznosti značajno opada stepen samoproširenja. Veza je niskog intenziteta, ali statistički značajna. Nešto viši, srednji stepen negativne korelacije karakteriše odnos između anksioznosti i uključivanja drugih u self, ali samo kada je u pitanju percepcija, dok kod želje nije pronađena značajna povezanost. Dimenzija izbegavanja je srednjim intenzitetom povezana sa stepenom samoproširenja i uključivanjem drugih u self (percepcija), a slabijim intenzitetom je povezana sa uključivanjem drugih u self (želja). Sve korelacije imaju negativni predznak, što znači da sa porastom na dimenziji izbegavanja dolazi do opadanja skorova na navedenim dimenzijama i obrnuto. Rezultati su prikazani u tabeli 21.

Tabela 21. *Povezanost dimenzija privrženosti i S komponente modela-žene*

S (Samoproširenje)	Dimenzije privrženosti	
	Anksioznost	Izbegavanje
Samoproširenje	-.224**	-.357**
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.325**	-.355**
Uključivanje drugih u self (želja)	-.096	-.171**

Napomena: *p < .05, **p < .01

Prilikom provere povezanosti između dimenzija privrženosti i S komponente SHE modela, koja se odnosi na stepen *samoproširenja, uključivanje drugih u self (percepcija i želja)*, na muškom uzorku, utvrđeno je da dimenzija anksioznosti nije značajno povezana ni sa jednom dimenzijom S komponente, dok je dimenzija izbegavanja u značajnoj korelaciji visokog intenziteta sa samoproširenjem, dok je srednjim intenzitetom povezana sa

uključivanjem drugih u self (percepcija) i želja. Sve korelacije imaju negativan predznak, što je prikazano u narednoj tabeli.

Tabela 22. Povezanost dimenzija privrženosti i S komponente modela-muškarci

S (Samoproširenje)	Dimenzije privrženosti	
	Anksioznost	Izbegavanje
Samoproširenje	-.055	-.517**
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.087	-.472**
Uključivanje drugih u self (želja)	-.180	-.393**

Napomena: *p < .05, **p < .01

Prilikom provere povezanosti dimenzija privrženosti i H komponentne SHE modela koja se odnosi na delimičnu zadovoljenost potreba, na ženskom uzorku, utvrđena je značajna povezanost svih dimenzija. Emocionalna usamljenost koja meri zadovoljenje emotivnih potreba ima srednji intenzitet pozitivne povezanosti sa dimenzijom anksioznosti i visok intenzitet pozitivne povezanosti sa dimenzijom izbegavanja. Zadovoljenje komunikacionih potreba sa partnerom je mereno dimenzijom komunikacije, koja je pokazala srednji stepen negativne povezanosti sa dimenzijama privrženosti. Zadovoljenje seksualnih potreba je merena pomoću dimenzija seksualna usmerenost na sebe i seksualna usmerenost na partnera i obe imaju značajnu negativnu korelaciju niskog intenziteta sa dimenzijom anksioznosti i negativnu korelaciju srednjeg intenziteta sa dimenzijom izbegavanja. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 23. Povezanost dimenzija privrženosti i H komponente modela-žene

H (Delimična zadovoljenost potreba)	Dimenzije privrženosti	
	Anksioznost	Izbegavanje
Emocionalna usamljenost	.455**	.553**
Komunikacija	-.455**	-.494**
Seksualna usmerenost na sebe	-.222**	-.357**
Seksualna usmerenost na partnera	-.238**	-.357**

Napomena: *p < .05, **p < .01

Kada je u pitanju muški deo uzorka i povezanost između dimenzija privrženosti i H komponentne SHE modela koja se odnosi na delimičnu zadovoljenost potreba, utvrđena je značajna povezanost svih dimenzija. Emocionalna usamljenost koja meri zadovoljenje emotivnih potreba ima srednji intenzitet pozitivne povezanosti sa dimenzijama privrženosti.

Zadovoljenje komunikacionih potreba sa partnerom je mereno dimenzijom komunikacije, koja je pokazala nizak stepen negativne povezanosti sa dimenzijom anksioznosti i srednji stepen negativne povezanosti sa dimenzijom izbegavanja. Zadovoljenost seksualnih potreba je merena pomoću dimenzija seksualna usmerenost na sebe i seksualna usmerenost na partnera i obe imaju značajnu negativnu korelaciju niskog intenziteta sa dimenzijom anksioznosti i negativnu korelaciju srednjeg i niskog intenziteta sa dimenzijom izbegavanja. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 24. *Povezanost dimenzija privrženosti i H komponente modela-muškarci*

H (Delimična zadovoljenost potreba)	Dimenzije privrženosti	
	Anksioznost	Izbegavanje
Emocionalna usamljenost	.343**	.466**
Komunikacija	-.225*	-.472**
Seksualna usmerenost na sebe	-.219*	-.352**
Seksualna usmerenost na partnera	-.273**	-.288**

Napomena: *p < .05, **p < .01

U tabeli 25 je prikazana povezanost dimenzija privrženosti sa E komponentom SHE modela koja se odnosi na emociju ljubavi u partnerskom odnosu, na ženskom delu uzorka. Rezultati su pokazali negativnu povezanost niskog intenziteta između doživljaja ljubavi i dimenzije anksioznosti i negativnu povezanost visokog intenziteta sa dimenzijom izbegavanja.

Tabela 25. *Povezanost dimenzija privrženosti i E komponente modela-žene*

E (Emocije)	Dimenzije privrženosti	
	Anksioznost	Izbegavanje
Doživljaj ljubavi	-.269**	-.597**

Napomena: *p < .05, **p < .01

Prilikom provere povezanosti dimenzija privrženosti sa doživljajem ljubavi na muškom delu uzorka, rezultati pokazuju da ne postoji značajna povezanost kod muškaraca između doživljaja ljubavi i dimenzije anksioznosti, ali da postoji negativna povezanost visokog intenziteta između dimenzije izbegavanja i doživljaja ljubavi. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 26. Povezanost dimenzija privrženosti i E komponente modela-muškarci

E (Emocije)	Dimenzije privrženosti	
	Anksioznost	Izbegavanje
Doživljaj ljubavi	-.079	-.638**

Napomena: *p < .05, **p < .01

Prilikom provere povezanosti na ženskom delu uzorka između dimenzija motivacije za neverstvom i S komponente SHE modela, koja se odnosi na stepen samoproširenja, uključivanje drugih u self (percepcija i želja), utvrđeno je da postoji značajna negativna korelacija. Sa porastom dimenzije seksualno neverstvo značajno opada stepen samoproširenja. Veza je slabog intenziteta, ali statistički značajna. Slično tome, nizak stepen negativne korelacije karakteriše odnos između dimenzije seksualnog neverstva i uključivanja drugih u self, kada je u pitanju percepcija, dok kada je želja u pitanju korelacija je još slabijeg intenziteta. Dimenzija emocionalnog neverstva je slabim intenzitetom negativno povezana sa stepenom samoproširenja i uključivanjem drugih u self (percepcija), dok nije značajno povezana sa uključivanjem drugih u self (želja). Sve značajne korelacije imaju negativni predznak, što znači da sa porastom na dimenziji emocionalnog neverstva dolazi do opadanja skorova na navedenim dimenzijama i obrnuto. Rezultati su prikazani u tabeli 27.

Tabela 27. Povezanost dimenzija motivacije za neverstvom i S komponente modela-žene

S (Samoproširenje)	Motivacija za neverstvom	
	Seksualno neverstvo	Emocionalno neverstvo
Samoproširenje	-.149**	-.160**
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.141**	-.178**
Uključivanje drugih u self (želja)	-.104*	-.039

Napomena: *p < .05, **p < .01

Prilikom provere povezanosti na muškom delu uzorka između dimenzija motivacije za neverstvom i S komponente SHE modela, koja se odnosi na stepen samoproširenja, uključivanje drugih u self (percepcija i želja), utvrđeno je da postoji značajna negativna korelacija. Sa porastom dimenzije seksualno neverstvo značajno opada stepen samoproširenja. Veza je srednjeg intenziteta i statistički značajna. Slično tome, negativna korelacija srednjeg intenziteta karakteriše odnos između dimenzije seksualnog neverstva i uključivanja drugih u self, kada je u pitanju percepcija, dok kada je želja u pitanju korelacija je nižeg intenziteta, ali i dalje značajna. Dimenzija emocionalnog neverstva je srednjim intenzitetom povezana sa stepenom samoproširenja i uključivanjem drugih u self (percepcija), dok nije povezana sa

uključivanjem drugih u self (želja). Sve značajne korelacije imaju negativni predznak, što znači da sa porastom na dimenziji emocionalnog neverstva dolazi do opadanja skorova na navedenim dimenzijama i obrnuto. Rezultati su prikazani u tabeli 28.

Tabela 28. *Povezanost dimenzija motivacije za neverstvom i S komponente modela-muškarci*

S (Samoprosirenje)	Motivacija za neverstvom	
	Seksualno neverstvo	Emocionalno neverstvo
Samoprosirenje	-.390**	-.407**
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.393**	-.418**
Uključivanje drugih u self (želja)	-.240*	-.153

Napomena: *p < .05, **p < .01

Prilikom provere povezanosti motivacije za neverstvom i H komponentne SHE modela koja se odnosi na delimičnu zadovoljenost potreba utvrđena je značajna povezanost na ženskom delu uzorka. Emocionalna usamljenost koja meri zadovoljenje emotivnih potreba ima nizak intenzitet pozitivne povezanosti sa seksualnim i emocionalnim neverstvom. Zadovoljenje komunikacionih potreba sa partnerom je mereno dimenzijom komunikacije, koja je pokazala nizak intenzitet negativne povezanosti sa dimenzijom seksualnog neverstva kao i sa dimenzijom emocionalnog neverstva. Zadovoljenje seksualnih potreba je merena pomoću dimenzija seksualna usmerenost na sebe i seksualna usmerenost na partnera i obe imaju značajnu negativnu korelaciju niskog intenziteta sa dimenzijom seksualnog i emocionalnog neverstva. Rezultati su prikazani u tabeli 29.

Tabela 29. *Povezanost dimenzija motivacije za neverstvom i H komponente modela-žene*

H (Delimična zadovoljenost potreba)	Motivacija za neverstvom	
	Seksualno neverstvo	Emocionalno neverstvo
Emocionalna usamljenost	.237**	.294**
Komunikacija	-.209**	-.249**
Seksualna usmerenost na sebe	-.159**	-.217**
Seksualna usmerenost na partnera	-.179**	-.210**

Napomena: *p < .05, **p < .01

Prilikom provere povezanosti motivacije za neverstvom i H komponentne SHE modela koja se odnosi na delimičnu zadovoljenost potreba utvrđena je značajna povezanost na muškom delu uzorka. Emocionalna usamljenost koja meri zadovoljenje emotivnih potreba

ima visok intenzitet povezanosti sa seksualnim, kao i sa emocionalnim neverstvom. Zadovoljenje komunikacionih potreba sa partnerom je mereno dimenzijom komunikacije, koja je pokazala visok intenzitet negativne povezanosti sa dimenzijom seksualnog i emocionalnog neverstva. Zadovoljenost seksualnih potreba je merena pomoću dimenzija seksualna usmerenost na sebe i seksualna usmerenost na partnera i obe imaju značajnu negativnu korelaciju visokog i srednjeg intenziteta sa dimenzijom seksualnog neverstva i negativnu korelaciju jakog intenziteta sa dimenzijom emocionalnog neverstva. Rezultati su prikazani u tabeli 30.

Tabela 30. *Povezanost dimenzija motivacije za neverstvom i H komponente modela-muškarci*

H (Delimična zadovoljenost potreba)	Motivacija za neverstvom	
	Seksualno neverstvo	Emocionalno neverstvo
Emocionalna usamljenost	.508**	.531**
Komunikacija	-.506**	-.593**
Seksualna usmerenost na sebe	-.506**	-.593**
Seksualna usmerenost na partnera	-.483**	-.526**

Napomena: *p < .05, **p < .01

U tabeli 31 je prikazana povezanost dimenzija motivacije za neverstvom sa E komponentom SHE modela koja se odnosi na emociju ljubavi u partnerskom odnosu. Rezultati prikazuju korelacije dobijene na ženskom delu uzorka. Postoji negativna povezanost niskog intenziteta između doživljaja ljubavi i dimenzija seksualnog neverstva i emocionalnog neverstva.

Tabela 31. *Povezanost dimenzija motivacije za neverstvom i E komponente modela-žene*

E (Emocije)	Motivacija za neverstvom	
	Seksualno neverstvo	Emocionalno neverstvo
Doživljaj ljubavi	-.285**	-.299**

Napomena: *p < .05, **p < .01

Prilikom provere muškog dela uzorka i povezanosti motivacije za neverstvom i E komponente SHE modela, utvrđeno je da postoji negativna korelacija jakog intenziteta između doživljaja ljubavi i seksualnog neverstva, kao i emocionalnog neverstva. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 32. Povezanost dimenzija motivacije za neverstvom i E komponente modela-muškarci

E (Emocije)	Motivacija za neverstvom	
	Seksualno neverstvo	Emocionalno neverstvo
Doživljaj ljubavi	-.636**	-.594**

Napomena: *p < .05, **p < .01

3.5. Dimenzije privrženosti kao prediktori motivacije za neverstvom

Jedna od hipoteza istraživanja se odnosila na to da će se dimenzije privrženosti pokazati značajnim u predviđanju motivacije za neverstvom. Kako bi se proverila ova hipoteza korišćena je višestruka regresiona analiza na ženskom uzorku. U tabeli 33 su prikazani rezultati višestruke regresione analize u kojoj je kriterijumska varijabla bila emocionalno neverstvo, a prediktorske varijable dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 13.7% procenata varijanse emocionalnog neverstva. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *anksioznost* ($\beta=.184$) od dimenzije *izbegavanje* ($\beta=.165$).

Tabela 33. Dimenzije privrženosti kao prediktori motivacije za emocionalnim neverstvom-žene

EMOCIONALNO NEVERSTVO		
R=.371; R ² =.137; Prilagođeno R=.133; F=32.484; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	.184**	.00
Izbegavanje	.165**	.00

p < .05, **p < .01.

Višestruka regresiona analiza je sprovedena i na muškom uzorku. U tabeli 34 su prikazani rezultati višestruke regresione analize u kojoj je kriterijumska varijabla bila emocionalno neverstvo, a prediktorske varijable dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 17.1% procenata varijanse emocionalnog neverstva. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* ($\beta=.366$) od dimenzije *anksioznost* ($\beta=.200$).

Tabela 34. Dimenzije privrženosti kao prediktori motivacije za emocionalnim neverstvom-muškarci

EMOCIONALNO NEVERSTVO		
R=.414; R ² =.171; Prilagođeno R=.156; F=11.063; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	.200*	.00
Izbegavanje	.366**	.00

p < .05, **p < .01.

U tabeli 35 su prikazani rezultati višestruke regresione analize na ženskom uzorku u kojoj je kriterijumska varijabla bila seksualno neverstvo, a prediktorske varijable dimenzije privrženosti- anksioznost i izbegavanje. Rezultati pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 11% procenata varijanse seksualnog neverstva. U modelu manji jedinstveni doprinos daje dimenzija *anksioznost* (β =.095) od dimenzije *izbegavanje* (β =.169).

Tabela 35. Dimenzije privrženosti kao prediktori motivacije za seksualnim neverstvom-žene

SEKSUALNO NEVERSTVO		
R=.332; R ² =.110; Prilagođeno R=.106; F=25.196; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	.095**	.00
Izbegavanje	.169**	.00

p < .05, **p < .01,

U tabeli 36 su prikazani rezultati višestruke regresione analize na muškom uzorku u kojoj je kriterijumska varijabla bila seksualno neverstvo, a prediktorske varijable dimenzije privrženosti- anksioznost i izbegavanje. Rezultati pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 18.4% procenata varijanse seksualnog neverstva. U modelu jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =.081) dok dimenzija *anksioznost* ne daje značajan doprinos modelu (β =.074).

Tabela 36. Dimenzije privrženosti kao prediktori motivacije za seksualnim neverstvom-muškarci

SEKSUALNO NEVERSTVO		
R=.429; R ² =.184; Prilagođeno R=.169; F=12.090; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	.074	.60
Izbegavanje	.081**	.00

p < .05, **p < .01,

3.6. S komponenta modela kao prediktor motivacije za neverstvom

U tabeli 37 su prikazani rezultati višestruke regresione analize u kojoj je kriterijumska varijabla bila seksualno neverstvo, a prediktorske varijable samoproširenje, uključivanje drugih u self (percepcija i želja). Rezultati na ženskom delu uzorka pokazuju da S komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 3.1% procenata varijanse seksualnog neverstva. U modelu značajan jedinstveni doprinos daje dimenzija *samoproširenje* ($\beta = -.060$) dok dimenzije *uključivanje drugih u self (percepcija i želja)* ne daju značajan doprinos modelu.

Tabela 37. S komponenta kao prediktor motivacije za seksualnim neverstvom-žene

SEKSUALNO NEVERSTVO		
R=.177; R ² =.031; Prilagođeno R=.024; F=4.370; df=3; p=.00)		
Prediktori	β	P
Samoproširenje	-.060*	.04
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.024	.32
Uključivanje drugih u self (želja)	-.026	.30

p < .05, **p < .01,

U tabeli 38 su prikazani rezultati višestruke regresione analize u kojoj je kriterijumska varijabla bila seksualno neverstvo, a prediktorske varijable samoproširenje, uključivanje drugih u self (percepcija i želja). Rezultati na muškom delu uzorka pokazuju da S komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 23.3% procenata varijanse seksualnog neverstva. U modelu značajan i najveći jedinstveni doprinos daje dimenzija *samoproširenje* ($\beta = -.216$), pa zatim dimenzija *uključivanje drugih u self (percepcija)* ($\beta = -.143$), dok dimenzija *uključivanje drugih u self (želja)* ne daje značajan doprinos modelu.

Tabela 38. S komponenta kao prediktor motivacije za seksualnim neverstvom-muškarci

SEKSUALNO NEVERSTVO		
R=.483; R ² =.233; Prilagođeno R=.211; F=10.724; df=3; p=.00)		
Prediktori	β	P
Samoproširenje	-.216**	.00
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.143**	.00
Uključivanje drugih u self (želja)	-.002	.96

p < .05, **p < .01.

Višestruka regresiona analiza u kojoj je kriterijumska varijabla bila emocionalno neverstvo, a prediktorske varijable samoproširenje, uključivanje drugih u self (percepcija i želja) za ženski uzorak, prikazana je u tabeli 39. Rezultati na ženskom delu uzorka pokazuju da S komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 4.1% procenat varijanse

emocionalnog neverstva. U modelu značajan i najveći jedinstveni doprinos daje dimenzija dimenzija *uključivanje drugih u self (percepcija)* ($\beta=-.076$), dok dimenzija *uključivanje drugih u self (želja)* i *samoproširenje* ne daju značajan doprinos modelu.

Tabela 39. S komponenta kao prediktor motivacije za emocionalnim neverstvom-žene

EMOCIONALNO NEVERSTVO		
R=.203; R ² =.041; Prilagođeno R=.034; F=5.860; df=3; p=.00)		
Prediktori	β	P
Samoproširenje	-.061	.09
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.076**	.01
Uključivanje drugih u self (želja)	-.029	.34

p < .05, **p < .01.

Kada je u pitanju muški deo uzorka, višestruka regresiona analiza u kojoj je kriterijumska varijabla bila emocionalno neverstvo, a prediktorske varijable samoproširenje, uključivanje drugih u self (percepcija i želja) rezultati su prikazani u tabeli 40. Rezultati na muškarcima pokazuju da S komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 27.3% procenat varijanse emocionalnog neverstva. U modelu značajan i najveći jedinstveni doprinos daje dimenzija dimenzija *samoproširenje* ($\beta=-.241$), zatim *uključivanje drugih u self (percepcija)* ($\beta=-.193$), dok dimenzija *uključivanje drugih u self (želja)* ne daje značajan doprinos modelu.

Tabela 40. S komponenta kao prediktor motivacije za emocionalnim neverstvom-muškarci

EMOCIONALNO NEVERSTVO		
R=.522; R ² =.273; Prilagođeno R=.252; F=13.251; df=3; p=.00)		
Prediktori	β	P
Samoproširenje	-.241**	.00
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.193**	.00
Uključivanje drugih u self (želja)	-.069	.16

p < .05, **p < .01.

3.7. H komponenta modela kao prediktor motivacije za neverstvom

Kako bi se ispitala prediktivna moć H komponente motivacionog SHE modela, izvršena je višestruka regresiona analiza u kojoj je kriterijumska varijabla bila seksualno neverstvo, a prediktorska varijabla delimično zadovoljene potrebe sa dimenzijama *emocionalna usamljenost, komunikacija, seksualna usmerenost na sebe i seksualna usmerenost na partnera*. Rezultati na ženskom delu uzorka (tabela 41) pokazuju da H

komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 6.3% procenata varijanse seksualnog neverstva. U modelu značajan i najveći jedinstveni doprinos daje dimenzija emocionalna usamljenost ($\beta = -.082$), dok ostale dimenzije ne doprinose značajno prediktivnoj moći modela.

Tabela 41. *H komponenta kao prediktor motivacije za seksualnim neverstvom-žene*

SEKSUALNO NEVERSTVO

R=.251; R²=.063; Prilagođeno R=.054; F=6.811; df=4; p=.00)

Prediktori	B	P
Emocionalna usamljenost	-.082*	.02
Komunikacija	-.021	.53
Usmerenost na sebe	-.008	.89
Usmerenost na partnera	-.047	.42

p < .05, **p < .01.

Kako bi se ispitala prediktivna moć H komponente motivacionog SHE modela, izvršena je višestruka regresiona analiza u kojoj je kriterijumska varijabla bila seksualno neverstvo, a prediktorska varijabla delimično zadovoljene potrebe sa dimenzijama *emocionalna usamljenost*, *komunikacija*, *seksualna usmerenost na sebe* i *seksualna usmerenost na partnera*. Rezultati na muškom delu uzorka (tabela 42) pokazuju da H komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 37.7% procenata varijanse seksualnog neverstva. U modelu značajan i najveći jedinstveni doprinos daje dimenzija *usmerenost na sebe* ($\beta = -.301$), dok ostale dimenzije ne doprinose značajno prediktivnoj moći modela.

Tabela 42. *H komponenta kao prediktor motivacije za seksualnim neverstvom-muškarci*

SEKSUALNO NEVERSTVO

R=.614; R²=.377; Prilagođeno R=.353; F=15898; df=4; p=.00)

Prediktori	B	P
Emocionalna usamljenost	.115	.17
Komunikacija	-.118	.12
Usmerenost na sebe	-.301**	.00
Usmerenost na partnera	-.016	.86

p < .05, **p < .01.

Prilikom primene višestruke regresione analize na ženskom uzorku u kojoj je kriterijumska varijabla bila emocionalno neverstvo, a prediktorska varijabla delimično zadovoljene potrebe sa dimenzijama *emocionalna usamljenost*, *komunikacija*, *seksualna usmerenost na sebe* i *seksualna usmerenost na partnera*, rezultati pokazuju da H komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 9.7% procenata varijanse emocionalnog

neverstva. U modelu prikazanom u tabeli 43 značajan i najveći jedinstveni doprinos daje dimenzija emocionalna usamljenost ($\beta=-.138$), dok ostale dimenzije ne doprinose značajno prediktivnoj moći modela.

Tabela 43. *H komponenta kao prediktor motivacije za emocionalnim neverstvom-žene*

EMOCIONALNO NEVERSTVO		
R=.312; R ² =.097; Prilagođeno R=.088; F=10.937; df=4; p=.00)		
Prediktori	B	P
Emocionalna usamljenost	-.138**	.00
Komunikacija	-.017	.67
Usmerenost na sebe	-.090	.20
Usmerenost na partnera	-.003	.96

p < .05, **p < .01.

Prilikom primene višestruke regresione analize na muškom uzorku u kojoj je kriterijumska varijabla bila emocionalno neverstvo, a prediktorska varijabla delimično zadovoljene potrebe sa dimenzijama *emocionalna usamljenost*, *komunikacija*, *seksualna usmerenost na sebe* i *seksualna usmerenost na partnera*, rezultati pokazuju da H komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 41.4% procenata varijanse emocionalnog neverstva. U modelu prikazanom u tabeli 44 značajan i najveći jedinstveni doprinos daje dimenzija *komunikacija* ($\beta=-.236$), dok ostale dimenzije ne doprinose značajno prediktivnoj moći modela.

Tabela 44. *H komponenta kao prediktor motivacije za emocionalnim neverstvom-muškarci*

EMOCIONALNO NEVERSTVO		
R=.644; R ² =.414; Prilagođeno R=.392; F=18.572; df=4; p=.00)		
Prediktori	B	P
Emocionalna usamljenost	-.083	.32
Komunikacija	-.236**	.00
Usmerenost na sebe	-.066	.55
Usmerenost na partnera	-.161	.09

p < .05, **p < .01.

3.8. E komponenta modela kao prediktor motivacije za neverstvom

Prilikom primene višestruke regresione analize u kojoj je kriterijumska varijabla bila seksualno neverstvo, a prediktorska varijabla emocije sa dimenzijom *doživljaj ljubavi*, rezultati pokazuju da E komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 8.1%

procenata varijanse seksualnog neverstva na ženskom delu uzorka, sa značajnim parcijalnim doprinosom ($\beta=-.125$). Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 45. *E komponenta kao prediktor motivacije za seksualnim neverstvom-žene*

SEKSUALNO NEVERSTVO		
R=.285; R ² =.081; Prilagođeno R=.079; F=36.210; df=1; p=.00)		
Prediktor	B	P
Doživljaj ljubavi	-.125**	.00

p < .05, **p < .01.

Prilikom primene višestruke regresione analize u kojoj je kriterijumska varijabla bila seksualno neverstvo, a prediktorska varijabla emocije sa dimenzijom *doživljaj ljubavi*, rezultati pokazuju da E komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 40.4% procenata varijanse seksualnog neverstva na muškom delu uzorka, sa značajnim parcijalnim doprinosom ($\beta=-.354$). Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 46. *E komponenta kao prediktor motivacije za seksualnim neverstvom-muškarci*

SEKSUALNO NEVERSTVO		
R=.636; R ² =.404; Prilagođeno R=.399; F=73.221; df=1; p=.00)		
Prediktor	B	P
Doživljaj ljubavi	-.354**	.00

p < .05, **p < .01.

Prilikom primene višestruke regresione analize na ženskom uzorku u kojoj je kriterijumska varijabla bila *emocionalno neverstvo*, a prediktorska varijabla emocije sa dimenzijom *doživljaj ljubavi*, rezultati pokazuju da E komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 8.9% procenata varijanse emocionalnog neverstva sa značajnim parcijalnim doprinosom ($\beta=-.161$). Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 47. *E komponenta kao prediktor motivacije za emocionalnim neverstvom-žene*

EMOCIONALNO NEVERSTVO		
R=.299; R ² =.089; Prilagođeno R=.087; F=40.031; df=1; p=.00)		
Prediktor	B	P
Doživljaj ljubavi	-.161**	.00

p < .05, **p < .01.

Prilikom primene višestruke regresione analize na muškom uzorku u kojoj je kriterijumska varijabla bila *emocionalno neverstvo*, a prediktorska varijabla emocije sa dimenzijom *doživljaj ljubavi*, rezultati pokazuju da E komponenta motivacionog SHE modela objašnjava ukupno 35.3% procenata varijanse emocionalnog neverstva sa značajnim parcijalnim doprinosom ($\beta=-.161$). Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 48. *E* komponenta kao prediktor motivacije za emocionalnim neverstvom-muškarci

EMOCIONALNO NEVERSTVO

R=.594; R²=.353; Prilagođeno R=.347; F=58.796; df=1; p=.00)

Prediktor	B	P
Doživljaj ljubavi	-.341**	.00

p < .05, **p < .01.

3.9. Dimenzije privrženosti kao prediktori S, H, E komponente

Jedna od hipoteza istraživanja se odnosila na to da će se dimenzije privrženosti pokazati značajnim u predviđanju sve tri komponente motivacionog SHE modela. Kako bi se proverila ova hipoteza korišćena je višestruka regresiona analiza na ženskom uzorku i muškom uzorku za svaku komponentu.

Dimenzije privrženosti kao prediktori S komponente

Prva dimenzija u okviru S komponente koja je bila podvrgnuta regresionoj analizi bila je *samoproširenje*. Kao kriterijumska varijabla je postavljena dimenzija *samoproširenje*, dok su kao prediktorske varijable postavljene dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati u tabeli 49 se odnose na ženski uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 14.4% procenata varijanse samoproširenja. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =-.319) od dimenzije *anksioznost* (β =-.133).

Tabela 49. *Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije samoproširenja-žene*

SAMOPROŠIRENJE

R=.379; R²=.144; Prilagođeno R=.139; F=34.205; df=2; p=.00)

Prediktori	B	P
Anksioznost	-.133**	.00
Izbegavanje	-.319**	.00

p < .05, **p < .01.

Naredna tabela se odnosi na muški uzorak gde rezultati pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 27.1% procenata varijanse samoproširenja. U modelu značajan jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =-.517) dok dimenzija *anksioznost* ne daje statistički značajan doprinos modelu(β =-.063).

Tabela 50. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije samoproširenja-muškarci

SAMOPROŠIRENJE		
R=.520; R ² =.271; Prilagođeno R=.257; F=19.866; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.063**	.44
Izbegavanje	-.517**	.00

p < .05, **p < .01.

Prilikom ispitivanja druge dimenzije u okviru S komponente, kao kriterijumska varijabla postavljena je dimenzija uključivanje drugih u self (percepcija), dok su prediktorske varijable bile dimenzije privrženosti- anksioznost i izbegavanje. Rezultati u tabeli 51 se odnose na ženski uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 18% procenata varijanse uključivanja drugih u self (percepcija). U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =-.285) od dimenzije *anksioznost* (β =-.243).

Tabela 51. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije uključivanja drugih u self-žene

UKLJUČIVANJE DRUGIH U SELF (PERCEPCIJA)		
R=.424; R ² =.180; Prilagođeno R=.176; F=44.815; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.243**	.00
Izbegavanje	-.285**	.00

p < .05, **p < .01.

S druge strane, na muškom uzorku, rezultati (tabela 52) pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 23.1% procenata varijanse uključivanja drugih u self (percepcija). U modelu značajan jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =-.473) dok dimenzija *anksioznost* ne daje značajan doprinos (β =-.094).

Tabela 52. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije uključivanja drugih u self-percepcija- muškarci

UKLJUČIVANJE DRUGIH U SELF (PERCEPCIJA)		
R=.481; R ² =.231; Prilagođeno R=.217; F=16.113; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.094	.27
Izbegavanje	-.473**	.00

p < .05, **p < .01.

Prilikom ispitivanja treće dimenzije u okviru S komponente, kao kriterijumska varijabla postavljena je dimenzija uključivanje drugih u self (želja), dok su prediktorske varijable bile dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati u tabeli 53 se

odnose na ženski uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju svega 3% procenata varijanse uključivanja drugih u self (želja). U modelu značajni jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* ($\beta=-.156$) dok dimenzija *anksioznost* ne daje značajan doprinos modelu ($\beta=-.243$).

Tabela 53. *Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije uključivanja drugih u self-želja - žene*

UKLJUČIVANJE DRUGIH U SELF (ŽELJA)		
R=.178; R ² =.032; Prilagođeno R=.027; F=6.664; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.051	.31
Izbegavanje	-.156**	.00

p < .05, **p < .01.

Rezultati u tabeli 54 se odnose na muški uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju 18.5% procenata varijanse uključivanja drugih u self (želja). U modelu značajni jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* ($\beta=-.391$) dok dimenzija *anksioznost* daje manji, ali opet značajan doprinos modelu ($\beta=.174$).

Tabela 54. *Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije uključivanja drugih u self-želja - muškarci*

UKLJUČIVANJE DRUGIH U SELF (ŽELJA)		
R=.430; R ² =.185; Prilagođeno R=.170; F=12.157; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	.174*	.04
Izbegavanje	-.391**	.00

p < .05, **p < .01.

Dimenzije privrženosti kao prediktori H komponente

Prva dimenzija u okviru H komponente koja je bila podvrgnuta regresionoj analizi bila je varijabla *emocionalna usamljenost* koja je postavljena kao kriterijumska varijabla, dok su kao prediktorske varijable postavljene dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati u tabeli 55 se odnose na ženski uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju čak 40.2% procenata varijanse emocionalne usamljenosti. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* ($\beta=.460$) od dimenzije *anksioznost* ($\beta=.323$).

Tabela 55. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije emocionalna usamljenost -žene
EMOCIONALNA USAMLJENOST

R=.634; R²=.402; Prilagođeno R=.399; F=136.910; df=2; p=.00)

Prediktori	B	P
Anksioznost	.323**	.00
Izbegavanje	.460**	.00

p < .05, **p < .01.

Rezultati u tabeli 56 se odnose na muški uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 34% procenata varijanse emocionalne usamljenosti. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =.471) od dimenzije *anksioznost* (β =.351).

Tabela 56. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije emocionalna usamljenost - muškarci
EMOCIONALNA USAMLJENOST

R=.583; R²=.340; Prilagođeno R=.328; F=27.542; df=2; p=.00)

Prediktori	B	P
Anksioznost	.351**	.00
Izbegavanje	.471**	.00

p < .05, **p < .01.

Druga dimenzija u okviru H komponente koja je bila podvrgnuta regresionoj analizi bila je varijabla *komunikacija* koja je postavljena kao kriterijumska varijabla, dok su kao prediktorske varijable postavljene dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati u tabeli 57 se odnose na ženski uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju čak 35.1% procenata varijanse komunikacije. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =.396) od dimenzije *anksioznost* (β =.341).

Tabela 57. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije komunikacija -žene
KOMUNIKACIJA

R=.592; R²=.351; Prilagođeno R=.347; F=110.101; df=2; p=.00)

Prediktori	B	P
Anksioznost	-.341**	.00
Izbegavanje	-.396**	.00

p < .05, **p < .01.

Rezultati u tabeli 58 se odnose na muški uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju ukupno 27.7% procenata varijanse komunikacije. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =-.476) od dimenzije *anksioznost* (β =-.232).

Tabela 58. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije komunikacija -muškarci

KOMUNIKACIJA		
R=.526; R ² =.277; Prilagođeno R=.264; F=20.506; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.232**	.00
Izbegavanje	-.476**	.00

p < .05, **p < .01.

Treća dimenzija u okviru H komponente koja je bila podvrgnuta regresionoj analizi bila je varijabla *seksualna usmerenost na sebe* koja je postavljena kao kriterijumska varijabla, dok su kao prediktorske varijable postavljene dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati u tabeli 59 se odnose na ženski uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju 14.3% procenata varijanse seksualne usmerenosti na sebe. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =.319) od dimenzije *anksioznost* (β =.131).

Tabela 59. Dimenzije privrženosti kao prediktori seksualne usmerenosti na sebe -žene

SEKSUALNA USMERENOST NA SEBE		
R=.378; R ² =.143; Prilagođeno R=.139; F=33.975; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.131**	.00
Izbegavanje	-.319**	.00

p < .05, **p < .01.

Rezultati u tabeli 60 se odnose na muški uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju 17.5% procenata varijanse seksualne usmerenosti na sebe. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* (β =-.356) od dimenzije *anksioznost* (β =-.225).

Tabela 60. Dimenzije privrženosti kao prediktori seksualne usmerenosti na sebe -muškarci

SEKSUALNA USMERENOST NA SEBE		
R=.418; R ² =.175; Prilagođeno R=.159; F=11.329; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.225**	.01
Izbegavanje	-.356**	.00

p < .05, **p < .01.

Četvrta dimenzija u okviru H komponente koja je bila podvrgnuta regresionoj analizi bila je varijabla *seksualna usmerenost na partnera* koja je postavljena kao kriterijumska

varijabla, dok su kao prediktorske varijable postavljene dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati u tabeli 61 se odnose na ženski uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju 14.7% procenata varijanse seksualne usmerenosti na partnera. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* ($\beta=.315$) od dimenzije *anksioznost* ($\beta=.148$).

Tabela 61. *Dimenzije privrženosti kao prediktori seksualne usmerenosti na partnera -žene*

SEKSUALNA USMERENOST NA PARTNERA

R=.384; R²=.147; Prilagođeno R=.143; F=35.230; df=2; p=.00)

Prediktori	B	P
Anksioznost	-.148**	.00
Izbegavanje	-.315**	.00

*p <05, **p < .01.

Rezultati u tabeli 62 se odnose na muški uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju 16% procenata varijanse seksualne usmerenosti na partnera. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* ($\beta=-.292$) od dimenzije *anksioznost* ($\beta=-.278$).

Tabela 62. *Dimenzije privrženosti kao prediktori seksualne usmerenosti na partnera - muškarci*

SEKSUALNA USMERENOST NA PARTNERA

R=.400; R²=.160; Prilagođeno R=.144; F=10.182; df=2; p=.00)

Prediktori	B	P
Anksioznost	-.278**	.00
Izbegavanje	-.292**	.00

*p <05, **p < .01.

Dimenzije privrženosti kao prediktori E komponente

Jedina dimenzija koja je sastavni deo E komponente je podvrgnuta regresionoj analizi i odnosi se na *doživljaj ljubavi*. Kao kriterijumska varijabla je postavljena dimenzija *doživljaj ljubavi*, dok su kao prediktorske varijable postavljene dimenzije privrženosti- *anksioznost* i *izbegavanje*. Rezultati u tabeli 63 se odnose na ženski uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju čak 36.7% procenata varijanse doživljaja ljubavi. U modelu veći jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* ($\beta=-.567$) od dimenzije *anksioznost* ($\beta=-.106$).

Tabela 63. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije doživljaj ljubavi- žene

DOŽIVLJAJ LJUBAVI		
R=.606; R ² =.367; Prilagođeno R=.364; F=118.159; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.106**	.01
Izbegavanje	-.567**	.00

*p <.05, **p <.01.

Rezultati u tabeli 64 se odnose na muški uzorak i pokazuju da dimenzije privrženosti objašnjavaju 41.5% procenata varijanse doživljaja ljubavi. U modelu značajan jedinstveni doprinos daje dimenzija *izbegavanje* ($\beta=-.639$) dok dimenzija *anksioznost* ne daje značajan doprinos modelu ($\beta=-.089$).

Tabela 64. Dimenzije privrženosti kao prediktori dimenzije doživljaj ljubavi -muškarci

DOŽIVLJAJ LJUBAVI		
R=.644; R ² =.415; Prilagođeno R=.404; F=37.941; df=2; p=.00)		
Prediktori	B	P
Anksioznost	-.089	.23
Izbegavanje	-.639**	.00

p <.05, **p <.01.

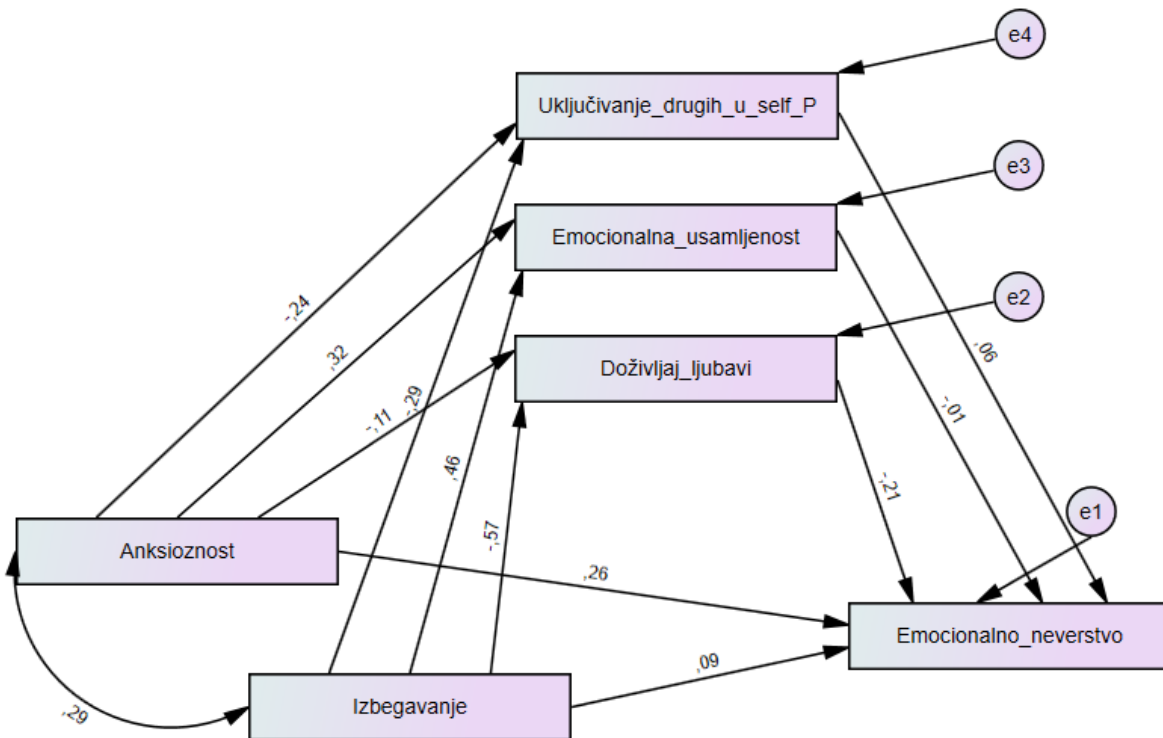
3.10. Empirijska provera inicijalnih modela- SEM analiza

Primenom strukturalnog modelovanja, postavljena su četiri modela, kako bi se proverilo kako se podaci dobijeni prethodnim analizama uklapaju u modele. Strukturalno modelovanje (SEM analiza) predstavlja konfirmatornu tehniku, gde svaki model predstavlja skup relacija koji pruža objašnjenje određenih pojava (Hair i dr., 2010). Modeli treba da budu izgrađeni na osnovu teorijskih i empirijskih istraživanja, koja će objasniti relacije unutar modela (Raykov i Marcoulides, 2006; Hair i dr., 2010; Schumacker i Lomax, 2010; Kline, 2011). Na temelju prethodno sprovedenih regresionih analiza u SEM analizu su uključene dobijene značajne relacije i formirana su četiri modela. Na poduzorcima žena i muškaraca testirani su modeli u kojima su kao prediktorske varijable postavljene dimenzije privrženosti, kao medijatorske varijable SHE komponente, a kao kriterijumske seksualno, odnosno emocionalno neverstvo.

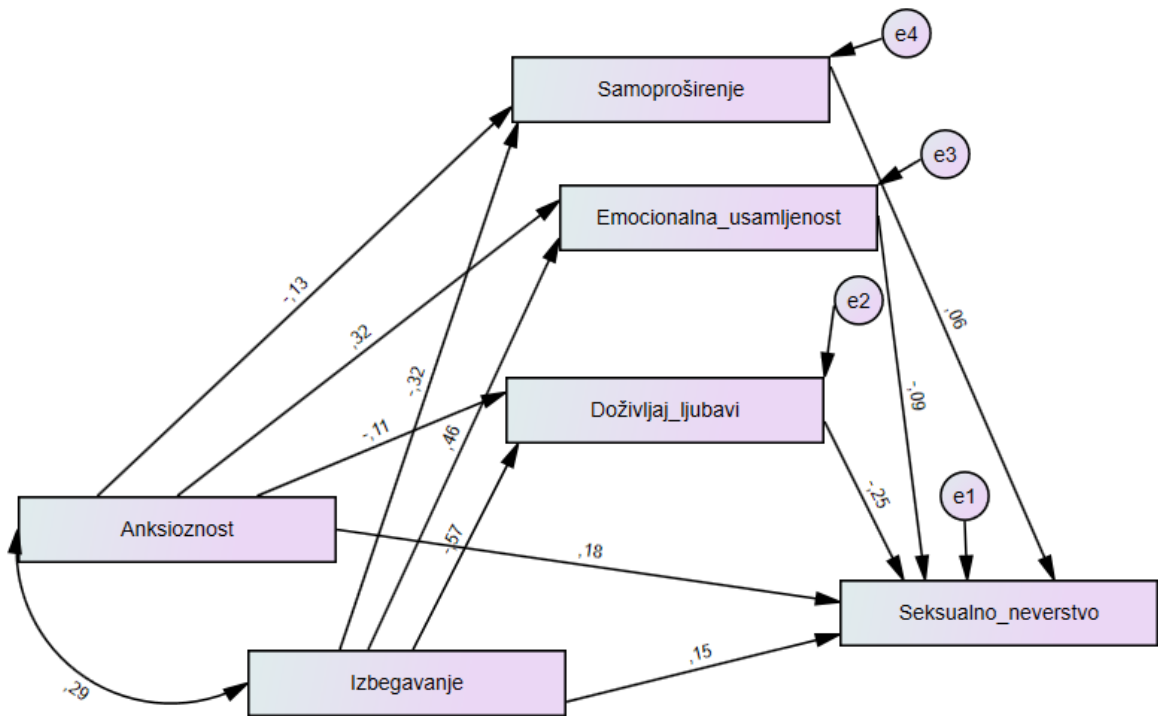
Preporuka je da se uz metodu najveće verodostojnosti navode vrednosti fit indeksa: TLI (Tucker-Lewis index), IFI (Incremental fit index – IFI), CFI (Comparativefitindex - CFI), RMSEA (Root-mean-square error of approximation) i GFI

(Goodness of Fit Index) (Hu i Bentler, 1998; Hu i Bentler, 1999). Indeksi TLI, IFI, CFI, GFI čija vrednost premašuje .90 ukazuju da je model pogodan podacima, a granice prihvatljivosti RMSEA su .10 (Hu i Bentler, 1999).

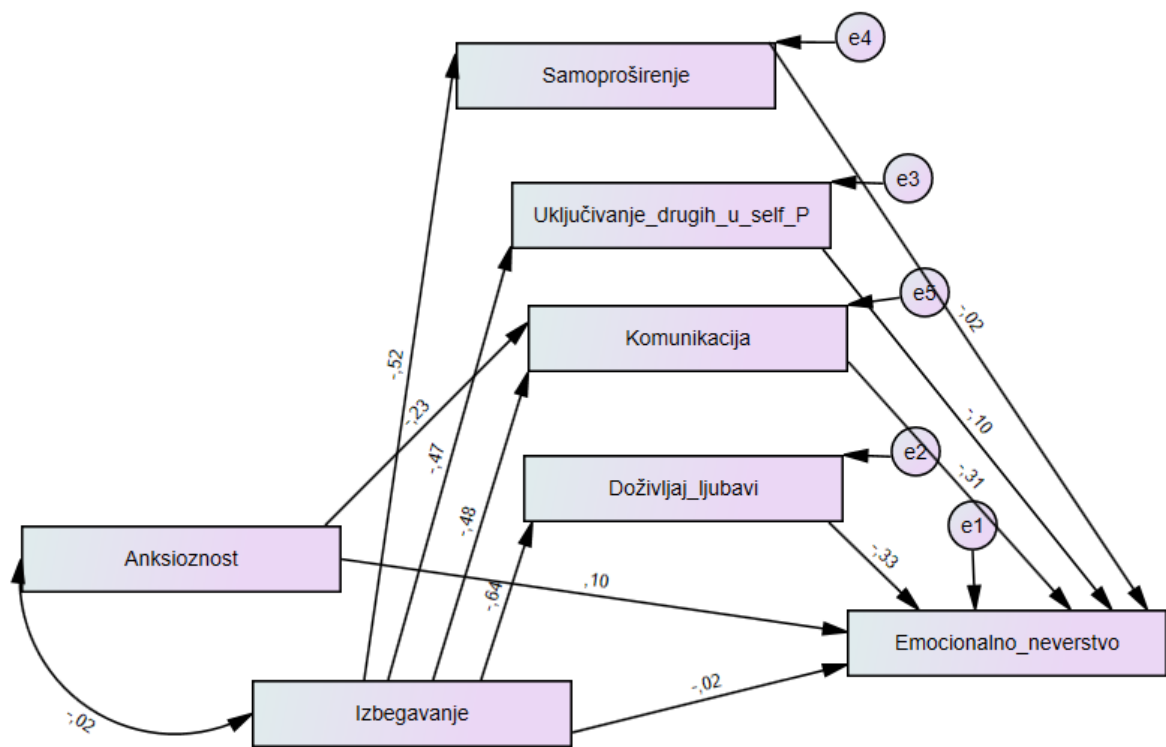
Na graficima 3 i 4 su prikazani inicijalni SHE modeli sa standardizovanim regresionim koeficijentima, koji se odnose na žensko emocionalno i seksualno neverstvo. Na graficima 5 i 6, prikazani su inicijalni SHE modeli sa standardizovanim regresionim koeficijentima, koji se odnose na muško emocionalno i seksualno neverstvo.

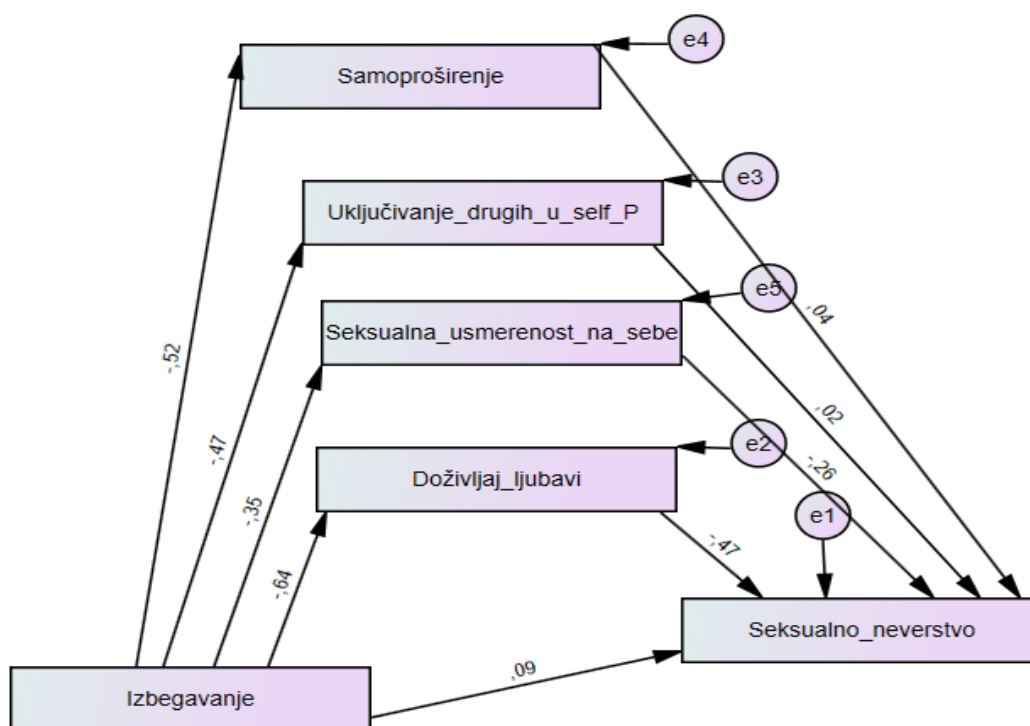
Grafik 3. Inicijalni SHE model- emocionalno neverstvo (žene)
 Napomena: Uključivanje drugih u self P- percepcija

Grafik 4. Inicijalni SHE model- seksualno neverstvo (žene)

Grafik 5. Inicijalni SHE model- emocionalno neverstvo (muškarci)

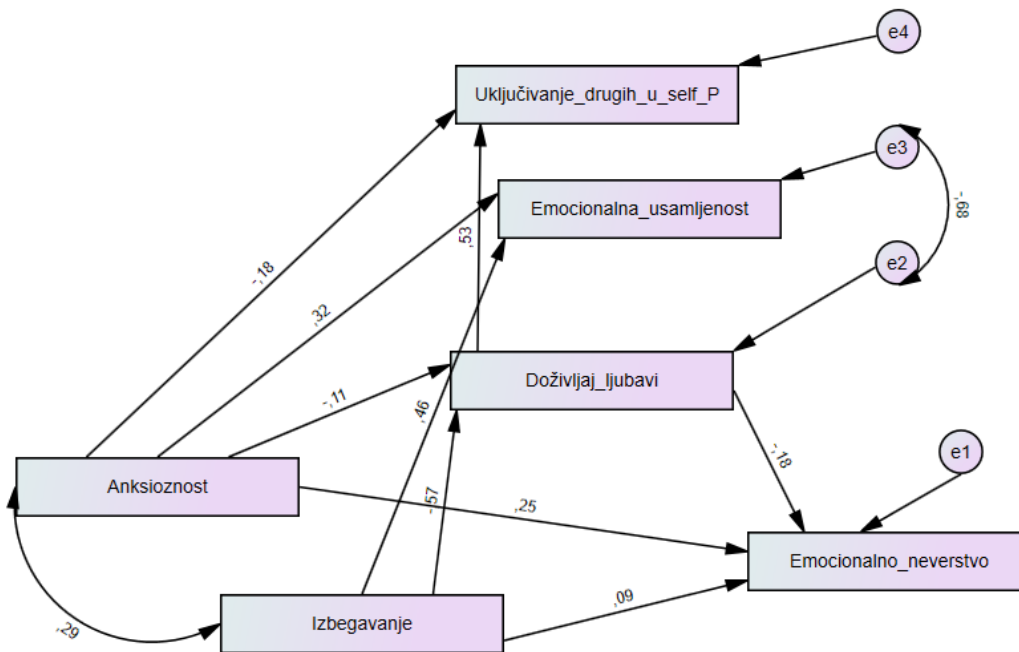
Grafik 6. Inicijalni SHE model- seksualno neverstvo (muškarci)

Prilikom provere inicijalnih modela na ženskom i muškom uzorku, rezultati su pokazali neadekvatne parametre. Gotovo svi indeksi nisu dostizali neophodne vrednosti. Podaci su prikazani u tabeli 71.

Tabela 71. Indeksi pogodnosti za inicijalne modele

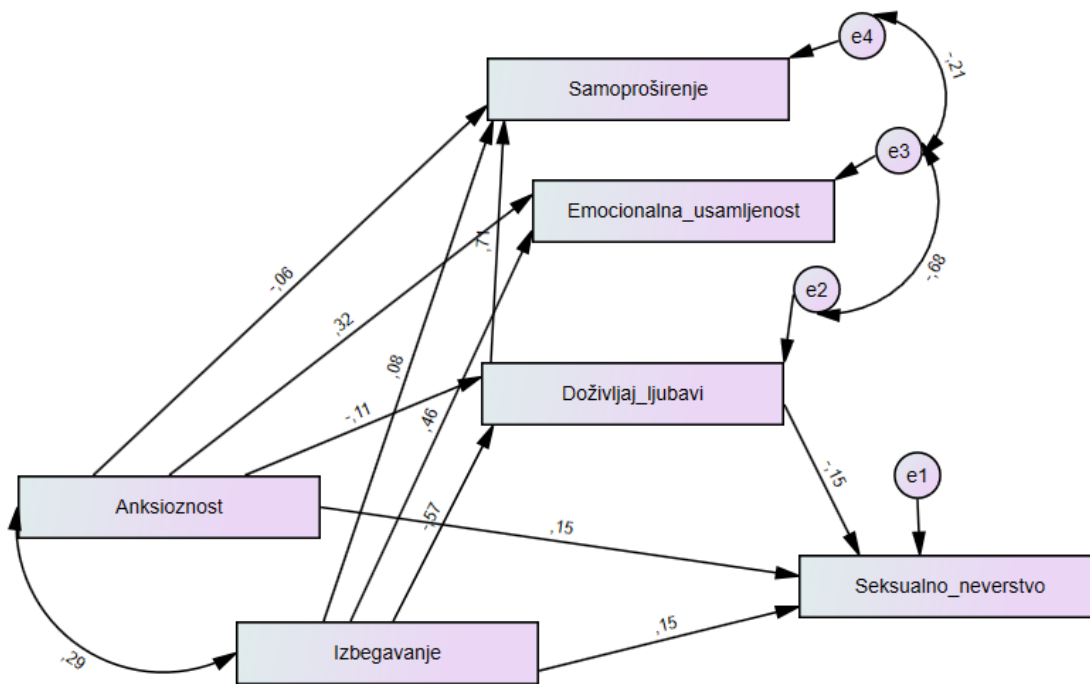
Modeli	TLI	IFI	CFI	RMSEA	GFI	χ^2
1.SHE model- emocionalno neverstvo (žene)	-.973	.610	.603	.552	.769	377.165
2.SHE model- seksualno neverstvo (žene)	-1.324	.541	.535	.619	.722	473.543
3.SHE model- emocionalno neverstvo (muškarci)	.092	.625	.611	.360	.736	135.980
4.SHE model- seksualno neverstvo (muškarci)	.090	.646	.636	.404	.736	112.481

Izvršena je respecifikacija modela na osnovu indeksa modifikacije, dodavanjem kovarijansi i brisanjem neznačajnih veza. Grafički prikazi predloženih modifikovanih modela su predstavljeni na graficima 7 i 8 za ženski uzorak. Kada je u pitanju model koji testira žensko emocionalno neverstvo, izbrisane su veze između dimenzije izbegavanja i uključivanja drugih u self (percepcija). Takođe, usled neznačajnosti, izbrisane su veze između uključivanja drugih u self (percepcija) i emocionalne usamljenosti sa emocionalnim neverstvom. Na osnovu indeksa modifikacije dodate su relacije između doživljaja ljubavi i uključivanja drugih u self (percepcija), kao i između emocionalne usamljenosti i doživljaja ljubavi. Podaci su prikazani u grafiku 7.

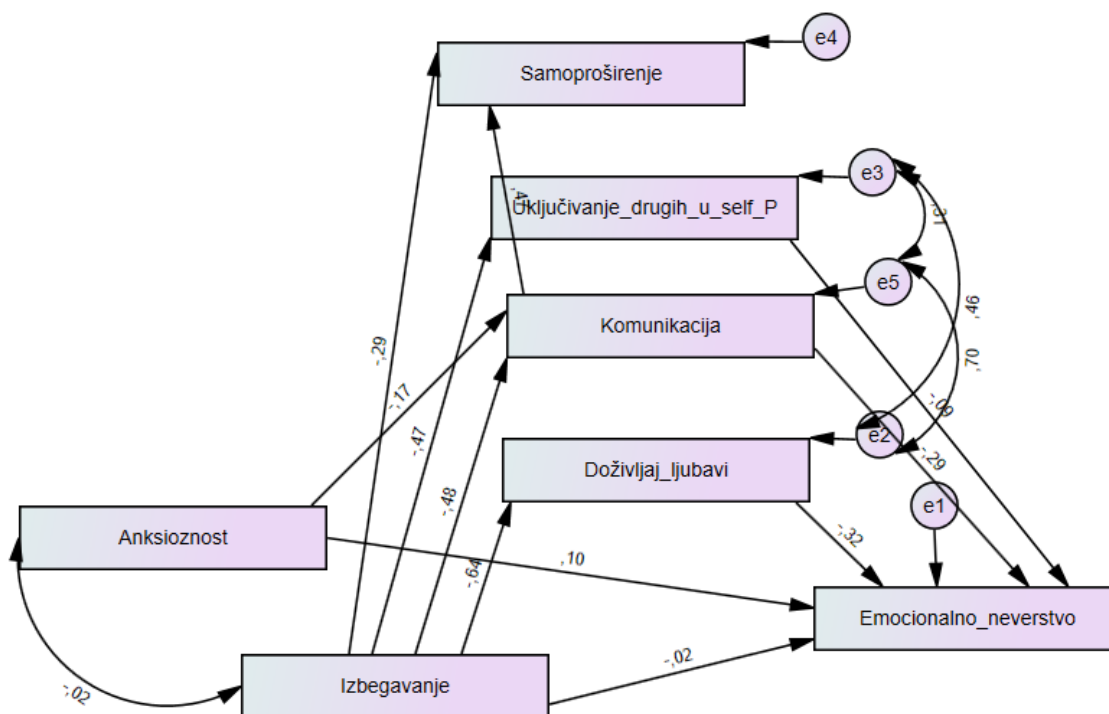
Grafik 7. Modifikovani SHE model emocionalnog neverstva-žene

Istim postupkom je modifikovan i drugi model, koji se odnosi na žensko seksualno neverstvo. Usled neznačajnosti, izbrisane su veze između seksualnog neverstva i samoproširenja, kao i emocionalne usamljenosti, dok su dodate kovarijanse između emocionalne usamljenosti sa jedne strane i samoproširenja i doživljaja ljubavi sa druge. Rezultati su prikazani na narednom grafiku.

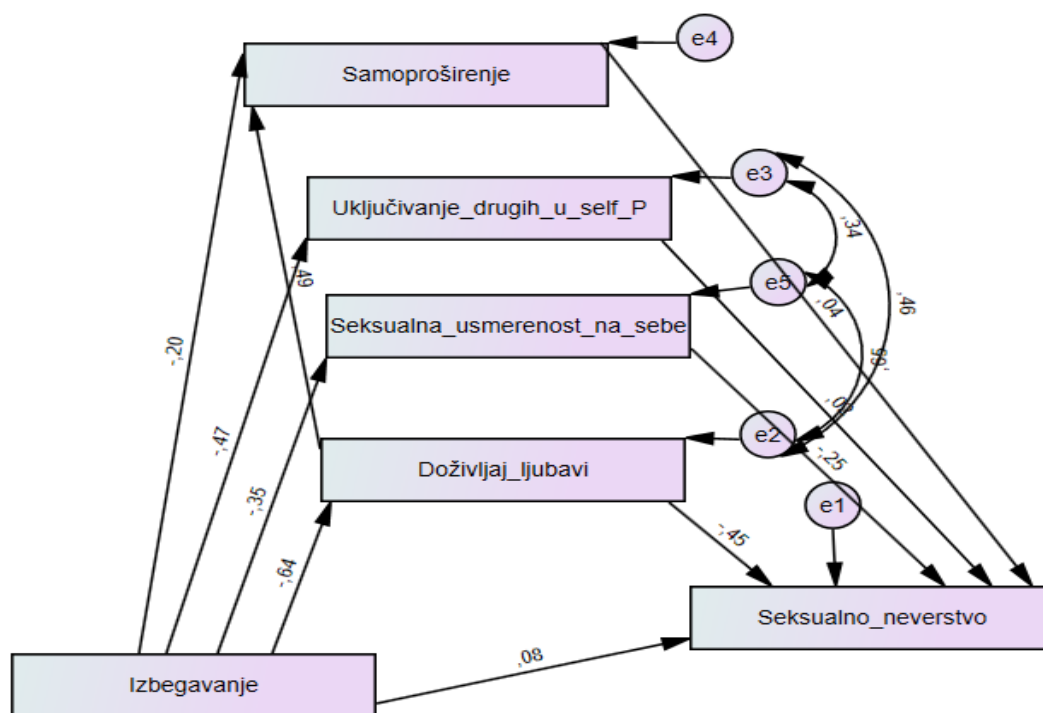
Grafik 8. *Modifikovani SHE model seksualnog neverstva-žene*

Prilikom modifikacije muškog modela korišćen je identični postupak. Usled neznačajnosti, izbrisane su veze između dimenzije anksioznosti sa jedne strane i samoproširenja, uključivanja drugih u self (percepcija) i doživljaja ljubavi sa druge. Takođe, izbrisana je veza između samoproširenja i emocionalnog neverstva. Na osnovu indeksa modifikacije, dodate su veze između dimenzija komunikacije i samoproširenja, kao i međusobno između uključivanja drugih u self (percepcija), komunikacije i doživljaja ljubavi. Rezultati su prikazani na grafiku broj 9.

Grafik 9. *Modifikovani SHE model emocionalnog neverstva-muškarci*

Prilikom modifikacije muškog modela koji se odnosi na seksualno neverstvo, nije izbrisana nijedna relacija, ali su na osnovu predložene tabele indeksa modifikacije, iterativnim postupkom, dodate veze između doživljaja ljubavi i samoproširenja, kao i između uključivanja drugih u self (percepcija), seksualne usmerenosti na sebe i doživljaja ljubavi, međusobno. Rezultati su prikazani na narednom grafiku.

Grafik 10. Modifikovani SHE model seksualnog neverstva-muškarci

Nakon izvršene respecifikacije svi modeli pokazuju dobru uklopljenost u podatke, jer su indeksi pogodnosti u referentnim vrednostima. Rezultati su prikazani u tabeli 72.

Tabela 72. Indeksi pogodnosti za modifikovane modele

Modeli	TLI	IFI	CFI	RMSEA	GFI	χ^2
1.SHE model- emocionalno neverstvo (žene)	.933	.982	.982	.100	.984	20.826
2.SHE model- seksualno neverstvo (žene)	.998	.999	.999	.031	.998	2.792
3.SHE model- emocionalno neverstvo (muškarci)	.987	.997	.996	.043	.982	7.186
4.SHE model- seksualno neverstvo (muškarci)	.965	.996	.995	.079	.990	3.356

3.11. Analiza medijacije

U radu je pretpostavljeno da su S,H,E komponente značajni medijatori odnosa privrženosti i motivacije za neverstvom. Analiza medijacije podrazumeva nekoliko relacija- između prediktora i kriterijuma, koja se naziva totalni efekat, zatim relaciju između prediktora i medijatora, označenu kao direktni efekat prediktora na medijator, relaciju između medijatora i kriterijuma, označena kao direktni efekat medijatora na kriterijum i najzad, relaciju između prediktora i kriterijuma nakon uvođenja medijatora u model (Hayes, 2009).

Prilikom provere eventualne medijacije odnosa privrženosti i motivacije za emocionalnim neverstvom na ženskom uzorku izračunati su direktni, indirektni i totalni efekti.

Iz tabele 65 se vidi da je utvrđena medijacija na relaciji dimenzije anksioznosti i emocionalnog neverstva, što znači da izražena dimenzija anksioznosti doprinosi motivisanosti za emocionalnim neverstvom, preko doživljaja ljubavi. Veza između anksioznosti i emocionalnog neverstva se delimično može objasniti doživljajem ljubavi, jer nije prisutna potpuna medijacija. Kada je u pitanju dimenzija izbegavanja, doživljaj ljubavi ne predstavlja značajan medijator, jer vrednosti direktnih efekata nakon uvođenja medijatora, nisu statistički značajne. Na samoj granici statističke značajnosti, nalazi se veza između anksioznosti i emocionalnog neverstva kojom posreduje emocionalna usamljenost. Uslovno rečeno, može se reći da je prisutna delimična medijacija emocionalne usamljenosti u odnosu dimenzije izbegavanja i emocionalnog neverstva. Međutim, ovakav nalaz treba dodatno ispitati u drugim istraživanjima. Kada su u pitanju ostale relacije u tabeli 65 se vidi da medijacija nije prisutna i da uključivanje drugih u self (percepcija) nije značajan medijator odnosa privrženosti i emocionalnog neverstva, što bi značilo da postoji direktna veza između dimenzija privrženosti i emocionalnog neverstva, ali se ta veza ne može objasniti uključivanjem drugih u self (percepcija). Takođe, medijacija nije prisutna ni na relaciji dimenzije izbegavanja i emocionalnog neverstva.

Tabela 65. SHE komponente kao medijatori odnosa privrženosti i motivacije za emocionalnim neverstvom-žene

Relacija	Direktni efekti bez medijatora	Direktni efekti sa medijatorom	Standardizovani indirektni efekti	Značajnost indirektnih efekata
1. Anksioznost→IOSp→emocionalno neverstvo	.189**	.262**	.007	.714
2. Izbegavanje→IOSp→emocionalno neverstvo	.269**	.181**	.008	.733

Ino neverstvo				
3. Anksioznost→emocionalna usamljenost→emocionalno neverstvo	.189**	.233**	.036	.057
4.Izbegavanje→emocionalna usamljenost→emocionalno neverstvo	.269**	.138*	.052	.094
5.Anksioznost→doživljaj ljubavi→emocionalno neverstvo	.189**	.250**	.019	.004
6.Izbegavanje→doživljaj ljubavi→emocionalno neverstvo	.269**	.088	.101	.009

Napomena: IOSp- uključivanje drugih u self percepcija
p < .05, **p < .01.

Rezultati u tabeli 66 pokazuju da se o može govoriti samo o medijatorskom efektu doživljaja ljubavi na relaciji obe dimenzije privrženosti i seksualnog neverstva. Ostali pretpostavljeni medijatori ne pokazuju značajne indirektno efekte, što znači odsustvo medijacije samoproširenja i emocionalne usamljenosti.

Tabela 66. SHE komponente kao medijatori odnosa privrženosti i motivacije za seksualnim neverstvom-žene

Relacija	Direktni efekti bez medijatora	Direktni efekti sa medijatorom	Standardizovani indirektni efekti	Značajnost indirektnih efekata
1. Anksioznost→samoproširenje →seksualno neverstvo	.171**	.167**	.004	.530
2. Izbegavanje→samoproširenje→ seksualno neverstvo	.239**	.230**	.009	.599
3. Anksioznost→emocionalna usamljenost→seksualno neverstvo	.171**	.156**	.014	.514
4.Izbegavanje→emocionalna usamljenost→seksualno neverstvo	.239**	.219**	.020	.481
5.Anksioznost→doživljaj ljubavi→seksualno neverstvo	.171**	.155**	.016**	.013
6.Izbegavanje→doživljaj ljubavi→seksualno neverstvo	.239**	.153**	.086*	.023

Napomena: p < .05, **p < .01.

U narednoj tabeli se nalaze rezultati medijacione analize na muškom uzorku. Iz tabele se vidi da postoji medijacija samoproširenja i uključivanja drugih u self (percepcija) na relaciji dimenzija izbegavanja i emocionalnog neverstva kod muškaraca, što znači da se na

osnovu njih delimično može objasniti odnos između dimenzije izbegavanja i emocionalnog neverstva. Dimenzijom komunikacije i doživljajem ljubavi nije moguće objasniti odnos između privrženosti i emocionalnog neverstva.

Tabela 67. SHE komponente kao medijatori odnosa privrženosti i motivacije za emocionalnim neverstvom-muškarci

Relacija	Direktni efekti bez medijatora	Direktni efekti sa medijatorom	Standardizovani indirektni efekti	Značajnost indirektnih efekata
1. Anksioznost → komunikacija → emocionalno neverstvo	.200**	.079	.121	.005
2. Izbegavanje → komunikacija → emocionalno neverstvo	.366**	.118	.247	.005
3. Izbegavanje → samoproširenje → emocionalno neverstvo	.366**	.219**	.147	.016
4. Izbegavanje → uključivanje drugih u self P → emocionalno neverstvo	.366**	.226**	.141	.008
5. Izbegavanje → doživljaj ljubavi → emocionalno neverstvo	.366**	-.011	.379	.007

Napomena: $p < .05$, $**p < .01$.

U narednoj tabeli su prikazani rezultati analize medijacije, koji pokazuju da je uključivanje drugih u self značajan medijator odnosa dimenzije izbegavanja i seksualnog neverstva, što znači da je prisutna značajna direktna veza između dimenzije izbegavanja i seksualnog neverstva i ona se delimično može objasniti uključivanjem drugih u self (percepcija). Takođe, ova veza se može delimično objasniti i dimenzijom seksualne usmerenosti na sebe, odnosno seksualnim zadovoljstvom. Kao potencijalni medijator ovog odnosa predstavlja i samoproširenje, ali je na samoj granici statističke značajnosti, tako da bi ovaj odnos trebalo naknadno ispitati. Veza između dimenzije izbegavanja i seksualnog neverstva se na muškom uzorku ne može objasniti doživljajem ljubavi.

Tabela 68. SHE komponente kao medijatori odnosa privrženosti i motivacije za seksualnim neverstvom-muškarci

Relacija	Direktni efekti bez medijatora	Direktni efekti sa medijatorom	Standardizovani indirektni efekti	Značajnost indirektnih efekata
1. Izbegavanje→samoproširenje→seksualno neverstvo	.427**	.308**	.119*	.057
2. Izbegavanje→uključivanje drugih u self P→seksualno neverstvo	.427**	.311**	.116*	.029
3. Izbegavanje→seksualna usmerenost na sebe→seksualno neverstvo	.427**	.262**	.164**	.007
4. Izbegavanje→doživljaj ljubavi→seksualno neverstvo	.427**	.036	.391	.014

Napomena: $p < .05$, $**p < .01$.

3.12. Povezanost sociodemografskih varijabli sa osnovnim varijablama u istraživanju

Prilikom provere povezanosti sociodemografskih varijabli sa motivacijom za neverstvom, utvrđeno je da je motivacija sa za seksualnim i emocionalnim neverstvom povezana sa dužinom emotivne veze na muškom uzorku, dok kod žena to nije slučaj. Bračni status nije značajno povezan ni sa emocionalnim, ni sa seksualnim neverstvom, ni na jednom uzorku. S druge strane stepen obrazovanja je značajno nisko povezan i sa seksualnim i sa emocionalnim neverstvom na oba uzorka. Kada je u pitanju stepen religioznosti, vidi se da postoji niska negativna povezanost sa seksualnim i emocionalnim neverstvom kod žena, dok kod muškaraca postoji povezanost sa seksualnim neverstvom. Dimenzija anksioznosti i izbegavanja nije značajno povezana ni sa jednom sociodemografskom varijablom na ženskom uzorku, dok je kod muškaraca dimenzija izbegavanja negativno povezana sa stepenom religioznosti. Na ženskom uzorku, postoji slaba negativna povezanost između samoproširenja i dužine emotivne veze i stepenom religioznosti. S druge strane, na muškom uzorku, samoproširenje je u slaboj pozitivnoj vezi sa stepenom religioznosti. Uključivanje drugih u self (percepcija) na ženskom i muškom uzorku je povezano sa stepenom religioznosti. Uključivanje drugih u self (želja) je na ženskom uzorku slabo negativno povezano sa stepenom obrazovanja, dok na muškom uzorku nema povezanosti sa sociodemografskim varijablama. Zatim, na ženskom uzorku seksualna usmerenost na sebe i partnera je u negativnoj korelaciji sa dužinom veze, u pozitivnoj je korelaciji sa stepenom religioznosti. Dimenzija komunikacija je negativno povezana sa dužinom emotivne veze na samo ženskom

uzorku,. Kod žena, doživljaj ljubavi je povezan samo sa stepenom religioznosti. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 73. *Povezanost sociodemografskih varijabli sa osnovnim varijablama u istraživanju*

<u>Žene</u>	<u>Dužina emotivne veze</u>	<u>Bračni status</u>	<u>Stepen obrazovanja</u>	<u>Stepen religioznosti</u>
Seksualno neverstvo	.045	-.011	.152**	-.235**
Emocionalno neverstvo	.058	-.067	.142**	-.146**
Anksioznost	.019	.081	-.020	-.089
Izbegavanje	-.045	.039	.053	-.066
Samoprosirenje	-.176**	.037	-.052	.104*
Uključivanje drugih u self (percepcija)	-.023	-.044	-.071	.125*
Uključivanje drugih u self (želja)	-.049	-.025	-.117**	.094
Emocionalna usamljenost	-.016	.067	.010	-.070
Seksualna usmerenost na sebe	-.157**	.051	-.036	.110*
Seksualna usmerenost na partnera	-.168**	.075	-.092	.121*
Komunikacija	-.134**	-.004	-.022	.079
Doživljaj ljubavi	.031	-.068	-.079	.113*
Muškarci				
Seksualno neverstvo	.239*	-.024	.264**	-.273**
Emocionalno neverstvo	.247**	-.106	.259**	-.109
Anksioznost	-.094	-.035	-.138	.036
Izbegavanje	-.021	-.003	.039	-.276**
Samoprosirenje	-.109	-.004	.019	.230*
Uključivanje drugih u self (percepcija)	.076	-.039	-.040	.299**
Uključivanje drugih u self	.072	.036	-.094	.094

(želja)				
Emocionalna usamljenost	-.023	.019	.024	-.139
Seksualna usmerenost na sebe	-.034	-.134	-.088	.144
Seksualna usmerenost na partnera	-.089	-.041	-.067	.089
Komunikacija	-.125	.079	-.096	.064
Doživljaj ljubavi	-.092	-.040	-.029	.052

Napomena: p < .05, **p < .01.

Kako bi se utvrdilo da li postoji razlika među grupama s obzirom na sociodemografske varijable, korišćena je jednofaktorska analiza varijanse. Prilikom provere da li postoje razlike u izraženosti motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom, s obzirom na stepen obrazovanja, religioznost, dužinu veze i bračni status, utvrđeno je da postoje značajne razlike. Po pitanju seksualnog i emocionalnog neverstva, razlikuju se osobe različitog nivoa obrazovanja, kao i osobe koje veruju ili ne veruju u Boga. Postoje i razlike među grupama i kada je dužina emotivne veze u pitanju, ali samo u pogledu emocionalnog neverstva. Kada je bračni status u pitanju nisu pronađene razlike među učesnicima.

Tabela 74. *Grupne razlike u izraženosti motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom s obzirom na sociodemografske varijable*

Seksualno neverstvo	Zbir kvadrata	Prosečni kvadrat	F	Statistička značajnost
Stepen obrazovanja	7.931	3.966	7.658	.001
Religioznost	19.055	9.527	19.205	.000
Dužina veze	2.703	.901	1.704	.165
Bračni status	.865	.433	.815	.443
Emocionalno neverstvo				
Stepen obrazovanja	1.348	6.174	8669	.000
Religioznost	6.878	3.439	4.766	.009
Dužina veze	6.558	2.186	3.021	.029
Bračni status	3.821	1.910	2.626	.073

Kako bi se utvrdilo među kojim grupama su nađene značajne razlike, sprovedeni su naknadni testovi. Prilikom provere razlika na varijabli stepen obrazovanja, kako bi poređenje bilo moguće, jedan učesnik je isključen iz analize, pošto se samo on nalazio u kategoriji osoba

sa završenom osnovnom školom. Rezultati su prikazani u narednoj tabeli i pokazuju da postoje značajne razlike u pogledu seksualnog neverstva kod osoba koje su stekle različiti stepen obrazovanja. Motivacija za seksualnim i emocionalnim neverstvom je izražena u najvećem stepenu kod osoba sa najvišim obrazovnim nivoom, dok je najmanje izražena kod osoba koje su završile srednju školu. Razlike ne postoje između osoba koje su završile fakultet ili master, odnosno doktorske studije. Međutim, prilikom izračunavanja eta kvadrata, radi utvrđivanja veličine uticaja ovih razlika, utvrđeno je da eta koeficijent iznosi .02, što predstavlja veoma mali uticaj, pa se ovakav nalaz treba uzeti sa rezervom.

Tabela 75. *Razlike u izraženosti motivacije za neverstvom s obzirom na stepen obrazovanja*

Seksualno neverstvo	N	AS		Razlika AS	Statistička značajnost
Srednja škola	172	1.49	Viša/fakultet	-.22330	.007
			Master/doktorske	-.30645	.001
			Srednja škola	.22330	.007
Viša/fakultet	223	1.71	Master/doktorske	-.08314	.556
			Srednja škola	.30645	.001
			Viša/fakultet	.08314	.556
Master/doktorske	125	1.80	Viša/fakultet	.08314	.556
			Master/doktorske	-.29513	.002
			Srednja škola	.29513	.002
Viša/fakultet	223	2.01	Master/doktorske	-.07391	.713
			Srednja škola	.36904	.001
			Viša/fakultet	.07391	.713
Master/doktorske	125	2.08	Viša/fakultet	.07391	.713
			Master/doktorske	-.36904	.001
			Srednja škola	.29513	.002

Ispitane razlike između stepena religioznosti i motivacije za neverstvom pokazuju da postoji značajna razlika između učesnika koji veruju i ne veruju u Boga u pogledu motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom. Ispitanici koji veruju u Boga izražavaju manji stepen motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom, od ispitanika koji ne veruju u Boga. Dobijene razlike su proverene eta koeficijentom čija vrednost iznosi .06, što označava srednji uticaj i može se smatrati da razlike ne potiču od slučajnih varijacija, već su stvarno prisutne.

Tabela 76. Razlike u izraženosti motivacije za neverstvom s obzirom na stepen religioznosti

Seksualno neverstvo	N	AS		Razlika AS	Statistička značajnost
Ne verujem u Boga	122	1.95	Nisam siguran	.07702	.797
			Verujem	.42744	.000
			Ne verujem	-.07702	.797
Nisam siguran	48	1.88	Verujem	.35042	.004
			Ne verujem	-.42744	.000
			Nisam siguran	.07702	.797
Verujem u Boga	351	1.53	Nisam siguran	.07702	.797
			Verujem	.35042	.004
			Ne verujem	-.42744	.000
Emocionalno neverstvo					
Ne verujem u Boga	122	1.95	Nisam siguran	-.02726	.981
			Verujem	.23691	.022
			Ne verujem	.02726	.981
Nisam siguran	48	1.88	Verujem	.26417	.108
			Ne verujem	-.23691	.022
			Nisam siguran	.26417	.108

Kada je u pitanju dužina intimne veze, razlike su pronađene samo u slučaju motivacije za emocionalnim neverstvom, te su prikazane u narednoj tabeli. Može se videti da su pronađene razlike među osobama čija veza traje od 1 do 5 godina i osoba koje su u intimnim vezama trajanja preko deset godina. Kod ostalih grupa nisu pronađene razlike. Motivisaniji za neverstvo su ispitanici koji su u vezama više od deset godina. Međutim, prilikom ispitivanja eta kvadrata, ustanovljeno je da efekat iznosi .02, što predstavlja mali uticaj, pa se ne može sa sigurnošću zaključiti da li su razlike posledica slučajnog variranja ili postoje u stvarnosti.

Tabela 77. Razlike u izraženosti motivacije za emocionalnim neverstvom s obzirom na dužinu intimne veze

Emocionalno neverstvo	N	AS		Razlika AS	Statistička Značajnost
Do godinu dana	98	1.91	Od 1 do 5 god.	.10454	.752
			Od 5 do 10 god.	-.09481	.875
			Preko 10 godina	-.16622	.451
Od 1 do 5 god.	199	1.81	Do godinu dana	-.10454	.752
			Od 5 do 10 god.	-.19935	.267
			Preko 10 godina	-.27076	.022
Od 5 do 10 god.	86	2.00	Do godinu dana	.09481	.875
			Od 1 do 5 god.	.19935	.267
			Preko 10 godina	-.07141	.929
Preko 10 godina	138	2.08	Do godinu dana	.16622	.451
			Od 1 do 5 god.	.27076	.022
			Od 5 do 10 god.	.07141	.929

3.13. Individualna analiza profila

Sumirajući rezultate kvantitativne analize, dobijeni su značajni podaci o motivaciji za neverstvom kod žena i muškaraca. Pokazalo se da veća izraženost na dimenzijama anksioznosti i izbegavanja (što ukazuje na nesigurne obrasce privrženosti) je u korelaciji sa motivacijom za neverstvom. Ovakvi nalazi su u nekim studijama potvrđeni (Bogaert i Sadava, 2002; Allen i Baucom 2004; Birnbaum i dr., 2006). S druge strane, niska izraženost na dimenzijama anksioznosti i izbegavanja ukazuje na nižu motivaciju za neverstvom što je u skladu sa nekim studijama (Miller i Fishkin, 1997). Takođe, neke studije nisu utvrdile efekte obrazaca privrženosti na neverstvo (Feldman i Cauffman, 1999; Plack i dr., 2010, prema Hergert, 2016).

S obzirom na to da je veliki broj ispitanika zatražio kvalitativnu analizu svojih profila, na taj način se došlo do značajnih informacija koje će biti obrađene i tumačene u skladu sa teorijskim pretpostavkama. Naime, ovde će biti fokus na učesnicima u istraživanju koji pripadaju sigurnom obrascu privrženosti i imaju izraženu motivaciju za neverstvom. Ovakvi

slučajevi su identifikovani i Motivaciona SHE teorija i Motivacioni SHE model predlažu objašnjenje. Od ukupno 410 žena, 240 žena ima nisko izražene dimenzije anksioznosti i izbegavanja, što znači da pripadaju sigurnom obrascu privrženosti. Od tog broja 42 žene imaju izraženu motivaciju za neverstvom, što predstavlja 17.5%. Od ukupno 110 muškaraca, 72 ima nisko izražene dimenzije anksioznosti i izbegavanja, što znači da pripadaju sigurnom obrascu privrženosti. Od toga 20-oro imaju izraženu motivaciju za neverstvom, što predstavlja 27% muškog uzorka. Zbirno gledano, od ukupno 312 ispitanika, koji pripadaju sigurnom obrascu, 62 ima izraženu motivaciju za neverstvom, što predstavlja 20% uzorka. U narednoj tabeli su prikazane aritmetičke sredine na relevantnim varijablama za pojedinačne učesnike istraživanja, radi ilustracije.

Tabela 78. *Aritmetičke sredine pojedinačnih ispitanika na glavnim varijablama*

ŽENE													
R.b.	Anksioznost	Izbegavanje	IOS p	IOS ž	Samoprosirenje	Emocionalna usamljenost	Seksualna usmerenost na sebe	Seksualna usmerenost na partnera	Komunikacija	Doživljaj ljubavi	Emocionalno neverstvo	Seksualno neverstvo	
134	2.78	2.11	6	7	5	2	3.80	1.20	5.50	6.60	4.53	4.50	
177	2.44	2	3	4	4.07	2.67	3.90	4	3.60	6.60	3.11	2.59	
193	2.89	2.11	5	7	5.43	3.92	4	3.60	5.10	6.40	3.53	3	
225	2.89	2.33	4	4	5.14	2.33	3.30	3.80	5.40	7.90	2.68	2.65	
362	2	1.33	7	7	5.14	2.33	2.40	3.50	6.10	7.60	2.58	2.94	
390	3	2.33	7	7	5.43	2.42	5	5	5.40	7.30	2.74	2.65	
MUŠKARCI													
R.b.	Anksioznost	Izbegavanje	IOS p	IOS ž	Samoprosirenje	Emocionalna usamljenost	Seksualna usmerenost na sebe	Seksualna usmerenost na partnera	Komunikacija	Doživljaj ljubavi	Emocionalno neverstvo	Seksualno neverstvo	
8	2.78	2.56	4	5	3.64	2.92	4.20	4.20	3	6.80	3.59	2.42	
16	2.56	1.67	6	6	4.29	3.42	5	3.60	4.40	7.90	3.35	2	
27	2.22	1.78	6	7	4.93	3.25	5	5	5.70	7.80	2.47	2.53	
43	1.33	3.22	7	1	3.43	3	3.70	4.20	4.60	5.70	4.26	2.59	
78	3.11	2.67	1	7	5.71	3.08	3.10	3.20	4.10	6.80	3.88	2.89	
90	2.89	3.44	5	2	3.86	3.33	3.40	3.90	3.10	6.30	4.05	3.41	

Napomena: IOS p- uključivanje drugih u self (percepcija); IOS ž- uključivanje drugih u self (želja)

Analizom 62 profila, rezultati pokazuju da osobe sigurnog obrasca privrženosti mogu biti motivisane za seksualno i/ili emocionalno neverstvo. Objašnjenje leži u Motivacionom SHE modelu neverstva koji motivaciju za neverstvom sigurnog obrasca nastoji da objasni pomoću koncepta samoprosirenja (S). Dokazano je da osobe koje nisu u mogućnosti da zadovolje svoju potrebu za samoprosirenjem kroz odnos sa svojim primarnim partnerom ili je potreba za samoprosirenjem veoma visoka, one mogu potražiti samoprosirenje u alternativnim vezama (Tsapelas i dr., 2011). Kada je reč o sigurnom obrascu, SHE model pretpostavlja da su osobe motivisane za neverstvo, ako u intimnoj vezi nema dovoljno samoprosirenja ili usled izrazito

velike potrebe za samoproširenjem. Osnovna motivacija sigurnog obrasca privrženosti da stupi u alternativne veze jeste poboljšanje sebe i povećanje svoje samoeфикаsnosti. U analizi je utvrđeno da partnerski odnos uglavnom zadovoljava potrebu za samoproširenjem, ali je uočeno da ima pripadnika sigurnog obrasca čije potrebe za samoproširenjem nisu zadovoljene, što govori u prilog predloženom modelu. Nažalost, nije napravljen instrument koji meri samu potrebu za samoproširenjem nezavisno od partnera. Kada se govori o drugoj komponenti modela (H) i zadovoljenosti potreba, pretpostavlja se da su emocionalne, seksualne i komunikacione potrebe zadovoljene u partnerskom odnosu ili je barem zadovoljena ona potreba kojoj se pridaje najveći značaj. U prilog tome govore istraživanja koja pokazuju da je neverstvo prisutno i kod partnera koji su zadovoljni kvalitetom svoje veze i čak su srećni u njoj (Čudina-Obradović i Obradović, 2006; Perel, 2018), kao i analize koje su poredile monogamne parove i parove koji praktikuju konsenzualnu monogamiju, gde je ustanovljeno da monogamni parovi izveštavaju o manjem stepenu zadovoljstva. Takođe, parovi koji praktikuju konsenzualnu nemonogamiju, izveštavali su o otvorenijem odnosu sa primarnim partnerom, kao i davanju prednosti primarnom partneru kada je u pitanju poželjnost ostajanja u dugoročnom odnosu (Mogilski, 2017).

Daljom analizom je utvrđeno da su potrebe sigurnog obrasca uglavnom zadovoljene, kao što model pretpostavlja, ali se može dogoditi da neka od potreba nije adekvatno zadovoljena, što je ilustrovano u tabeli 78. Poslednja komponenta E, koja se odnosi na doživljaj ljubavi pokazuje da sigurni obrazac voli svog partnera uprkos motivisanosti za neverstvo, što je ilustrovano u tabeli 78.

Dakle, sumirajući rezultate analize profila sigurnog obrasca, može se zaključiti da sigurni obrazac privrženosti pripada kategoriji ljubavnika zvanog Erotski pozitivac, a kategoriji preljubnika Radoznali preljubnik. Ovakav rezultat je u skladu sa pretpostavkama predložene Motivacione SHE teorije, koja razlikuje zdravu i patološku motivaciju za neverstvom. Međutim, neophodno je ovakav nalaz ispitati detaljnijom analizom u budućim istraživanjima.

Najopasnije u našoj istoriji jeste to što smatramo da ništa ne košta biti stalno na početku.

Milorad Pavić

4. DISKUSIJA

Diskusija rezultata je organizovana kroz nekoliko celina. Najpre će se razmotriti deskriptivni parametri, kako bi se pružio bolji uvid u prirodu dobijenih podataka. Zatim će biti diskutovane dobijene interkorelacije ispitanih varijabli, kao i rezultati testiranja njihovog odnosa u postavljenim modelima. Interpretacija će biti zasnovana na preliminarnim pretpostavkama, dostupnoj teorijskoj i empirijskoj građi. Na kraju će biti razmoterene potencijalne praktične implikacije i ograničenja istraživanja.

4.1. Deskriptivni pokazatelji korišćenih instrumenata

Prilikom provere kvaliteta privrženosti, rezultati pokazuju da su ispitanici na subskalama anksioznosti i izbegavanja na muškom i na ženskom uzorku, postigli skorove koji su bliže donjoj granici, što može ukazivati na najveću zastupljenost sigurnog obrasca privrženosti. U prethodnim studijama je dobijen sličan nalaz (Trifunović, Šakotić- Kurbalija i Strizović, 2016; Đorđević, 2016). Ovakav rezultat je očekivan i u skladu sa prethodnim istraživanjima, jer se smatra da je ovaj obrazac privrženosti najzastupljeniji u populaciji (Ijzendoorn i Sagi, 1999). Osobe koje pripadaju sigurnom obrascu privrženosti grade partnerske relacije na temelju poverenja i razumevanja. Svet doživljavaju kao sigurno mesto i ljudima pristupaju sa generalnim poverenjem. Odlikuje ih visoko samopoštovanje i samopouzdanje i svesnost o sopstvenoj vrednosti. U literaturi se sigurni obrazac favorizuje i predstavlja merilo normalnosti (Ijzendoorn i Sagi, 1999; Stefanović- Stanojević, 2020). Osobe koje razvijaju sigurni stil privrženosti imaju tendenciju da veruju da su im bliski drugi dostupni i ponašaju se u skladu sa tim, u svojim intimnim vezama, za razliku od osoba koje pripadaju nesigurnim stilovima, odnosno postižu visoke skorove na dimenzijama anksioznosti i izbegavanja, koje nisu sigurne u dostupnost bliskih ljudi (Mikulincer i Shaver, 2003).

Primenom deskriptivne statistike, utvrđeno je da učesnici istraživanja, oba pola, postižu rezultate koji su bliži gornjoj granici na skali samoproširenja. Sličan rezultat je dobijen u domaćoj studiji koja je merila stepen samoproširenja i kvalitet intimne veze (Đorđević i Vlajić, 2022). S obzirom na to da postoji opšta motivacija za samoproširenjem i zajednički način za postizanje samoproširenja, jeste upravo intiman odnos sa drugima, kroz pristup njihovim fizičkim, socijalnim i intelektualnim resursima. Uzimajući ih kao svoje, resursi, perspektive i identiteti postaju dostupni i korisni za self i povećava se opšta efikasnost osobe. Motivacija za samoproširenjem dovodi do želje za uključivanjem drugih u sebe, kako

bi došlo do širenja sopstvenog selfa; stvarno proširenje selfa se dešava kada se veza razvija (Aron i dr., 2013). Ovakav rezultat nije začuđujuć, jer osobe koje pripadaju sigurnom obrascu afektivne vezanosti su uverene u podršku koju imaju tokom procesa samoprosirenja (Aron i dr., 1998).

Ispitanici oba pola, postižu skorove koji su bliži gornjoj granici na subskalama uključivanje drugih u self percepcija i želja. Kada partneri uključuju jedan drugog u self, oni preuzimaju resurse, perspektive i identitete partnera. Druga osoba tj. partner izveštava ko smo mi, oblikuje način na koji se gleda na svet i utiče na percepciju dobitaka i gubitaka (Aron i dr., 1991). Ovakav rezultat je očekivan, jer je pojam uključivanja drugih u self u visokoj korelaciji sa motivacijom za samoprosirenjem (Aron i dr., 2013; Đorđević i Vlajić, 2022).

Emocionalna usamljenost se odnosi na usamljenost zbog nepostojanja ili gubitka odnosa privrženosti, odnosno nezadovoljene potrebe za emocionalnom bliskošću i intimnošću u odnosima sa partnerom. Na aktuelnom uzorku, oba pola postižu skorove koji su bliži donjoj granici, što na navodi na zaključak da su emotivne potrebe ispitanih muškaraca i žena generalno zadovoljene. Nemogućnost zadovoljenja emotivnih potreba može dovesti do stanja emocionalne usamljenosti (Weiss, 1974). Istraživanja pokazuju da udate žene češće od muškaraca navode nedostatak bliskosti i probleme u komunikaciji sa partnerom, koji je prema njima neprijateljski nastrojen, sklon kritikovanju i ne pruža podršku u kriznim situacijama (Coyne i Downey, 1991).

Primenom deskriptivne statistike, ustanovljeno je da su seksualne potrebe na aktuelnom uzorku žena i muškaraca generalno zadovoljene, jer su zabeleženi skorovi koji su bliži gornjoj granici na subskalama seksualna usmerenost na sebe i seksualna usmerenost na partnera. Smatra se da je seksualnost jedan od najboljih pokazatelja zadovoljstva u partnerskom odnosu (Hendrick i Hendrick, 1995). Istraživanja koja se bave seksualnim zadovoljstvom pokazuju da se u monogamnim odnosima javlja najveći stepen seksualnog zadovoljstva (McCathy, 2003). Dokazano je da je sigurna privrženost, koja je najzastupljenija u aktuelnom uzorku, povezana sa stupanjem u seksualne odnose prvenstveno radi pokazivanja ljubavi prema partneru. Za razliku od nesigurnih obrazaca, sigurno privrženi adolescenti, za vreme seksualnih aktivnosti doživljavaju više pozitivnih i strastvenih emocija (Tracy i dr., 2003). U odrasloj dobi, sigurni obrazac privrženosti ima pozitivniju seksualnu shemu od nesigurnih obrazaca (Cyranowski i Andersen, 1998), više uživa u izražavanju naklonosti i slobodnom istraživanju seksualnosti u svojim partnerskim vezama (Brennan i dr., 1998; Hazan i Zeifman, 1994).

Prilikom provere izraženosti dimenzije komunikacije sa partnerom, utvrđeno je da su žene i muškarci generalno zadovoljni komunikacijom sa partnerom, jer je dimenzija komunikacija visoko izražena. Smatra se da je preduslov uspešne ljubavne veze kvalitetna komunikacija, jer su partneri u međuzavisnom odnosu, te ciljevi, želje i zadovoljstvo jednog partnera su u relaciji sa ciljevima, željama i zadovoljstvom drugog partnera. U stabilnoj ljubavnoj vezi, komunikacija je jednostavna, ali se neminovno mogu javiti situacije u kojima su potrebe partnera suprotstavljene (Fletcher i dr., 2013).

Kada je u pitanju skala doživljaja ljubavi, na ženskom i muškom uzorku postižu se skorovi koji su bliži gornjoj granici skale, što znači da učesnici izveštavaju da doživljavaju snažnu ljubav prema svom partneru. Kao jedan od najvažnijih faktora ostanka u partnerskim vezama i brakovima, koji se smatra jednim od glavnih sastojaka braka i značajnim faktorom kvaliteta i stabilnosti, kao i sveukupnog blagostanja partnera, jeste osećanje ljubavi (Gottman, 1994; Perrone i Worthington, 2001; Riehl-Emde i dr., 2003).

Na subskalama emocionalnog i seksualnog neverstva, ispitanici postižu skorove koji se nalaze bliže donjoj granici skale, što nas dovodi do zaključka da muškarci i žene koji su učestvovali u istraživanju, nisu motivisani za neverstvo. Ovaj rezultat je očekivan uzimajući u obzir izraženost prethodno navedenih varijabli istraživanja. Dosadašnji rezultati su pokazali da osobe koje pripadaju sigurnom obrascu privrženosti izveštavaju o stabilnijim partnerskim odnosima i manjim stepenom neverstva (Miller i Fishkin, 1997).

Dakle prosečan učesnik aktuelnog istraživanja postiže skorove koji su bliži donjoj granici na subskalama anksioznost i izbegavanje, zadovoljene su mu emocionalne, seksualne i komunikacione potrebe sa partnerom, voli svog partnera i nije motivisan za neverstvo. Umnogome, ovakav opis čini sliku ljubavnika, koji je u literaturi opisan kao *Erotski pozitivac* (Stefanović- Stanojević, 2020).

4.2. Razlike s obzirom na pol i uzrast

Rezultati dvofaktorske analize varijanse su pokazali da na ispitivanim varijablama ne postoji interakcija između pola i generacijske pripadnosti, osim na varijablama seksualno i emocionalno neverstvo. Kada je u pitanju doprinos uticaja pola, rezultati pokazuju da se muškarci i žene razlikuju po stepenu samoproširenja i seksualnog neverstva. Već je naglašeno da ovakav rezultat treba prihvatiti sa oprezom, jer se broj muškaraca i žena drastično razlikuje.

Kada je u pitanju generacijska pripadnost, rezultati pokazuju da se žene razlikuju u stepenu samoproširenja, uključivanja drugih u self (percepcija i želja), kao i po pitanju

emocionalnog neverstva. Najmlađa generacija, generacija Z se značajno razlikuje od generacije X i Y, dok se X i Y generacije međusobno ne razlikuju kada se govori o stepenu samoproširenja. Najveći stepen samoproširenja od svojih partnera dobijaju žene koje pripadaju generaciji Y, a najmanji pripadnice generaciji X. Ovakvim nalazom moguće je da moderira i dužina emotivne veze, jer mlađa generacija tek stupa u intimne veze i tada je samoproširenje u porastu, dok su obično starije generacije u dužim emotivnim vezama i tada stepen samoproširenja opada (Aron i dr., 2013). Međutim, pošto je vrednost eta kvadrata niska, ne može se sa sigurnošću tvrditi da dobijene razlike, iako značajne, nisu rezultat slučajnog variranja, te bi trebalo ovaj nalaz ispitati u daljim istraživanjima.

Pronađene su razlike između žena različite generacijske pripadnosti kod stepena uključivanja drugih u self (percepcija i želja). Najmlađa generacija teži većem uključivanju partnerovih osobina i identiteta u self, od starijih. Kao i u slučaju stepena samoproširenja, verovatno i ovim odnosom moderira dužina veze. Pošto je samootkrivanje najintenzivnije na početku intimne veze, a predstavlja moćan mehanizam za proces uključivanja drugog u self, kao i za podsticanje odnosa bliskosti, onda ovakav rezultat ne iznenađuje (Aron i dr., 1997). Međutim, kao i u prethodnom slučaju, dobijeni nalaz treba proveriti, jer je dobijenti eta kvadrat nizak i pokazuje da je uticaj generacijske pripadnosti mali i da može biti rezultat slučajnosti.

Razlike između žena različitih generacija se javljaju i u pogledu emocionalnog neverstva. Rezultat pokazuje da žene koje pripadaju najstarijoj generaciji, motivisanije za emocionalno neverstvo od mlađih žena, pripadnica generaciji Z. Generaciji X pripadaju žene koje u trenutku istraživanja imaju između 42 i 62 godina starosti. Ovakav nalaz je u skladu sa istraživanjima koja tvrde da su neverstvu sklone starije osobe (Atkins i dr., 2001; Treas i Giesen 2000). Ne može se sa sigurnošću tvrditi da li je ovakav nalaz rezultat specifičnosti generacije X ili su žene u tom životnom ciklusu motivisanije za neverstvo usled drugih faktora. Kao i u prethodnim slučajevima, vrednost eta kvadrata je mala, pa je dobijene razlike neophodno proveriti.

Prilikom provere generacijskih razlika na muškom uzorku, potvrđene su razlike u pogledu emocionalne usamljenosti, seksualne usmerenosti na partnera, emocionalnog i seksualnog neverstva. Po pitanju emocionalne usamljenosti razlikuju se pripadnici najstarije i najmlađe generacije. Pripadnici generacije X su značajno emocionalno usamljeniji od mlađih Y generacija. Dosadašnja istraživanja su potvrdila razliku u stepenu usamljenosti kod mlađih i starijih žena (Schmitt i Kurdek, 1985), a kada su muškarci u pitanju, postoje pretpostavke da muškarci možda teže priznaju da su usamljeni (Borys i Perlman, 1985. - prema Lacković-

Grgin i dr., 1998). Veličina eta kvadrata ukazuje da dobijene razlike na muškom uzorku u pogledu emocionalne usamljenosti nisu slučajne, već stvarne. Dakle, stariji muškarci se u intimnim vezama osećaju usamljenije, od mlađih muškaraca.

Pronađene su razlike na dimenziji seksualnog zadovoljstva, takođe između najstarije i najmlađe generacije muškaraca. Muškarci koji pripadaju generaciji Z su u većoj meri usmereni na seksualno zadovoljstvo koje je određeno ponašanjem i seksualnim reakcijama partnera, nego muškarci koji pripadaju generaciji X. Dosadašnja istraživanja, suprotno očekivanom, pokazuju da muškarci u uzorcima studenata i odraslih postižu nešto više prosečne rezultate na subskali usmerenosti na sebe (Štulhofer i Buško, 2008). Dobijene razlike po pitanju seksualnog zadovoljstva koje je određeno ponašanjem partnerke, nisu slučajne, već postoje na aktuelnom uzorku muškaraca. Međutim, teško je izdvojiti efekte starosne dobi i dužine trajanja emotivne veze, gde su istraživanja pokazala negativnu povezanost dužine veze i seksualnog zadovoljstva (Šuvak-Martinović, 2020). Takođe, dobijeni su rezultati da je nivo seksualnog zadovoljstva stabilan u funkciji dobi, što se objašnjava prilagođavanjem očekivanja i kriterijuma procene seksualnih iskustava realnostima specifične dobi (Štulhofer, 2004).

Muškarci različitih generacija se razlikuju i po pitanju seksualnog i emocionalnog neverstva. Pripadnici najstarije generacije su motivisaniji od najmlađe generacije muškaraca po pitanju seksualnog i emocionalnog neverstva, što je u skladu sa nekim istraživanjima koja su pokazala da muškarci najviše stupaju u izvanbračne seksualne odnose oko svoje 60. godine (Atkins i dr. 2001). I u ovom slučaju, teško je odrediti efekte starosti od dužine intimne veze. Dobijeni eta kvadrat je visok, što znači da su razlike na aktuelnom uzorku izazvane stvarnim, a ne slučajnim kolebanjima.

Generalno, razlike između starijih i mlađih generacija po pitanju motivacije za neverstvom su potvrđene na muškom uzorku, dok je na ženskom uzorku tu razliku potrebno dodatno ispitati. Ovakav nalaz ne iznenađuje, jer su obično starije generacije u dužim emotivnim vezama, gde proces samoproširenja stagnira i seksualno zadovoljstvo opada. Nasuprot mlađim generacijama koje još uvek upoznaju svoje partnere i nisu dostigle svoj puni kapacitet samoproširenja i samootvaranja. Osim toga, stariji muškarci su skloniji emocionalnoj usamljenosti, koja takođe može biti okidač za aktiviranje motivacije za seksualnim ili emocionalnim neverstvom. Smatra se da je pripadnicima generacije Z na prvom mestu sopstveno instant-zadovoljstvo (Prensky, 2001), pa je bilo očekivano da će pripadnici ove generacije biti motivisaniji za neverstvo, baš zbog ovih karakteristika. Međutim, literatura opisuje pripadnike ove generacije kao introvertnije, konzervativnije i da

usled izgubljenih vrednosti teže za povratkom na stari sistem promišljanja, pa su stoga manje socijalno osetljiviji (Prensky, 2001). Sasvim je moguće da usled težnje na povratak starih vrednosti, generacija Z je manje motivisana za neverstvo, ali ostaje pitanje da li će tako i ostati kada dođe u godine u kojima je sada generacija X. Dakle, ne može se precizno utvrditi da li je motivisanost za neverstvo specifičnost generacije X, koja je značajno razlikuje od generacije Z, ili je do faze životnog ciklusa. Sprovedenje longitudinalne studije bi moglo da pruži utemeljenije zaključke. S druge strane, nalaz je moguće protumačiti iz razvojne perspektive, gde se oko 40. godine događa psihološka tranzicija i promena, nazivana još i *kriza srednjih godina* (Jaques, 1965; Levinson, 1978). Jung ovu tranziciju označava kao konfrontaciju sa nesvesnim, gde se javlja preokret orijentisanosti sa Persone, ka Jastvu. Ovaj proces je veoma značajan, jer osoba počinje da se oslobađa socijalnih i kulturoloških uticaja i postaje autonomna (Jung, 1966, 1969, 1995). Upravo, povećana motivisanost za neverstvom u ovom periodu se može objasniti postojanjem psihološke krize.

4.3. Interkorelacije ispitivanih varijabli

Ispitivanjem stepena povezanosti, utvrđeno je da postoje značajne niske do umerene korelacije na ženskom uzorku između dimenzija privrženosti i motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom kod žena. Dimenzija anksioznosti je snažnije povezana sa emocionalnim neverstvom, dok je dimenzija izbegavanja snažnije povezana sa seksualnim neverstvom. Korelacije imaju pozitivan predznak. Na muškom uzorku dimenzija anksioznosti nije povezana sa seksualnim neverstvom, ali jeste nisko povezana sa emocionalnim neverstvom. Dimenzija izbegavanja je srednjim intenzitetom povezana i sa seksualnim i sa emocionalnim neverstvom. Rezultati dosadašnjih studija su mešoviti i nekonzistentni. S jedne strane, pokazuju da je sigurna privrženost pozitivno povezana sa stabilnijim partnerskim odnosima i manjim stepenom neverstva (Miller i Fishkin, 1997), dok je nesigurna privrženost pozitivno povezana sa većim brojem paralelnih veza (Bogaert i Sadava, 2002). Dobijeni rezultati idu u prilog studiji koja je pokazala da muškarci koji pripadaju odbacujućem i žene koje pripadaju preokupiranom obrascu privrženosti, skloni su većem broju paralelnih veza (Allen i Baucom 2004). Takođe, osobe sa izraženom dimenzijom anksioznosti, posebno žene, češće su sklone seksualnom neverstvu (Bogaert i Sadava, 2002; Birnbaum i dr., 2006). U našem slučaju su žene sa izraženom dimenzijom anksioznosti motivisane i za seksualno i za emocionalno neverstvo. Takođe, rezultati dosadašnjih studija pokazuju da pojedinci koji imaju izraženu dimenziju izbegavanja, obično su hronično manje posvećeni svojim intimnim vezama (Dewall i dr., 2011) i imaju popustljivije stavove prema seksu (Brennan i Shaver,

1995; Gentzler i Kerns, 2004). Iako, osobe koje postižu skorove koji su bliži donjoj granici na skali privrženosti, imaju generalno stabilne odnose i nisku motivaciju za neverstvom, analizom profila je identifikovano 20% osoba sigurnog obrasca privrženosti (nizak skor na dimenzijama anksioznosti i izbegavanja) sa postignutim skorovima koji su bliži gornjoj granici na skali emocionalnog i/ili seksualnog neverstva. Ovakav rezultat govori u prilog pretpostavci Motivacione SHE teorije o postojanju zdrave i patološke motivacije za neverstvom.

Prilikom ispitivanja prediktorskog odnosa dimenzija privrženosti na motivaciju za neverstvom, kod žena dimenzije privrženosti objašnjavaju 13.7% varijanse emocionalnog neverstva i 11% varijanse seksualnog neverstva, gde obe dimenzije daju značajan doprinos predikciji. Kod muškaraca, dimenzije privrženosti objašnjavaju 17.1% varijanse emocionalnog neverstva gde obe dimenzije daju značajan parcijalni doprinos predikciji, a kada je u pitanju seksualno neverstvo, objašnjeno je 18.4% varijanse, gde samo dimenzija izbegavanja daje značajan parcijalni doprinos. U jednom od malobrojnih domaćih istraživanja neverstva, dobijen je prediktorski doprinos dimenzije izbegavanja na neverstvo, ali ne i dimenzije anksioznosti (Trifunović i dr., 2020).

Proverom odnosa između dimenzija privrženosti i S komponente motivacionog SHE modela, koja se sastoji iz samoproširenja i uključivanja drugih u self (percepcija i želja), rezultati na ženskom uzorku pokazuju nisku do umerenu negativnu povezanost sa dimenzijama anksioznosti i izbegavanja, izuzev dimenzije uključivanja drugih u self (želja), koja nije u značajnoj vezi sa dimenzijom anksioznosti. Nasuprot tome, na muškom uzorku dimenzija izbegavanja je povezana srednjim do visokim intenzitetom sa sve tri dimenzije S komponente, dok dimenzija anksioznosti ne pokazuje značajnu povezanost ni sa jednom dimenzijom S komponente modela. Prilikom provere prediktorskog odnosa dimenzija privrženosti i S komponente, utvrđeno je da na ženskom uzorku, obe dimenzije privrženosti objašnjavaju 14.4% varijanse samoproširenja, 18% varijanse uključivanja drugih u self (percepcija) i svega 3% varijanse uključivanja drugih u self (želja), gde samo dimenzija izbegavanja daje parcijalni doprinos predikciji. Na muškom uzorku, dimenzije privrženosti objašnjavaju 27% varijanse samoproširenja i 23.1% uključivanja drugih u self (percepcija) i 18.5% uključivanja drugih u self (želja) ali parcijalni doprinos daje samo dimenzija izbegavanja. Unutrašnji radni modeli koji se odnose na sebe i druge, mogu se razumeti kao različita rešenja za potrebu za samoproširenjem u zavisnosti od iskustva pojedinca koje je stekao u odnosu sa glavnim figurama afektivne vezanosti (Aron i dr., 2013). Tako će, na primer, osobe koje pripadaju sigurnom obrascu afektivne vezanosti biti uverene u podršku

koju imaju tokom procesa samoproširenja, dok osobe koje pripadaju izbegavajućem obrascu, neće moći da računaju na intimne druge tokom procesa samoproširenja. Osoba koja pripada preokupiranom obrascu afektivne vezanosti, dostupnost sigurne baze vidi kao privremenu i može se povući u bilo kom trenutku, tako da se u ovom slučaju samoproširenje može nastaviti kao napor da se razvije sigurna baza i stekne podrška neke intimne osobe, koja će omogućiti dalje samoproširenje (Aron i dr., 1998). Dobijeni rezultati podržavaju dosadašnje, jer povišeni rezultati na dimenzijama anksioznosti i izbegavanja ukazuju na nesigurne obrasce privrženosti i u negativnoj su vezi sa S komponentom. Osobe koje imaju izraženu dimenziju izbegavanja i/ili anksioznosti će dobiti manji stepen samoproširenja od partnera i postići će manji stepen preklapanja osobina sa partnerom.

Delimična zadovoljenost potreba u intimnoj vezi označena je H komponentom, a osnovne potrebe koje je čine su emocionalne, seksualne i komunikacijske. Rezultati su i na muškom i na ženskom uzorku pokazali značajnu nisku, srednju i visoku povezanost sa dimenzijama anksioznosti i izbegavanja. Regresionom analizom je utvrđeno da dimenzije privrženosti objašnjavaju čak 40.2% varijanse emocionalne usamljenosti na ženskom uzorku i 34% varijanse na muškom uzorku. Ovakav rezultat je očekivan i potvrđuju ga i druge studije (Knoke i dr., 2010; Erozkán, 2011; Akdoğan, 2017). Dimenzije privrženosti objašnjavaju 35.1% varijanse komunikacije kod žena i 27.7% kod muškaraca. Dosadašnja istraživanja potvrđuju ovu vezu (Feeney, 1994; Wegner, 2018). Žensko seksualno zadovoljstvo se objašnjava obema dimenzijama privrženosti i to 14.3% objašnjene varijanse seksualne usmerenosti na sebe i 14% varijanse seksualne usmerenosti na partnera. Kada je u pitanju muško seksualno zadovoljstvo, dimenzije privrženosti objašnjavaju 17.5% seksualne usmerenosti na sebe i 16% seksualne usmerenosti na partnera. Dimenzije privrženosti se u brojnim istraživanjima dovode u vezu sa seksualnim zadovoljstvom. Dobijeni rezultati podržavaju studije koje pokazuju da nesigurni obrasci, a u našem slučaju povišene vrednosti na dimenzijama privrženosti, izveštavaju o slabijem seksualnom zadovoljstvu (Butzer i Campbell, 2008; Davis i dr., 2006; Goldsmith i dr. 2016).

Poslednja komponenta E koja se odnosi na emocije u partnerskom odnosu i kao osnovnu emociju je obuhvatila emociju ljubavi, koja je nezaobilazni deo partnerskih odnosa. Rezultati pokazuju da kod žena postoji snažna negativna povezanost između dimenzije izbegavanja i doživljaja ljubavi, kao i slaba negativna povezanost sa dimenzijom anksioznosti. Kod muškaraca, takođe postoji snažna negativna povezanost sa dimenzijom izbegavanja, ali ne postoji povezanost sa dimenzijom anksioznosti. Regresionom analizom je utvrđeno da se dimenzijama privrženosti može objasniti 36.7% varijanse doživljaja ljubavi na ženskom

uzorku, dok se kod muškaraca objašnjava čak 41.5% varijanse, s tim što samo dimenzija izbegavanja daje značajan parcijalni doprinos predikciji. U domaćoj studiji koja je ispitivala odnos privrženosti i stilova ljubavi, rezultati su pokazali da sigurni obrazac privrženosti postiže više skorove na ljubavnim stilovima Agape i Eros, a niže na Ludus stilu ljubavi, u poređenju sa izbegavajućim obrascima. Takođe, sigurni obrazac postiže niže skorove na ljubavnim stilovima Manija i Pragma, u poređenju sa preokupiranim obrascem privrženosti, kao i niže skorove na stilovima Ludus, Storge, Pragma i Manija, u poređenju sa dezorganizovanim obrascem privrženosti (Trifunović i dr., 2021). Domaće istraživanje koje je obuhvatilo parove homoseksualne orijentacije pokazuje da ispitanici koji pripadaju sigurnom stilu privrženosti, percipiraju viši stepen ljubavi u vezama i veće zadovoljstvo vezom (Brkić i dr., 2013).

Samoproširenje i uključivanje drugih u self (percepcija i želja) kao integralni deo S komponente modela, pokazuju slabu i negativnu, ali značajnu povezanost sa motivacijom za seksualnim neverstvom, dok su samoproširenje i uključivanje drugih u self (percepcija) povezane sa emocionalnim neverstvom, na ženskom uzorku. Kod muškaraca postoji srednji intenzitet negativne povezanosti ovih dimenzija sa seksualnim i emocionalnim neverstvom, izuzev dimenzije uključivanja drugih u self (želja) koja nije povezana sa emocionalnim neverstvom. Regresiona analiza pokazuje da S komponenta slabo predviđa motivaciju za seksualnim i emocionalnim neverstvom kod žena. Svega 3.1% varijanse motivacije za seksualnim neverstvom je objašnjeno S komponentom, gde jedino samoproširenje daje svoj parcijalni doprinos i 4.1% emocionalnog neverstva, gde uključivanje drugih u self daje svoj parcijalni doprinos. Kada su muškarci u pitanju, predikcija je znatno uspešnija, gde se S komponentom modela objašnjava čak 23.3% varijanse seksualnog neverstva, sa parcijalnim doprinosom samoproširenja i uključivanja drugih u self (percepcija) i 27.3% varijanse emocionalnog neverstva, takođe sa parcijalnim doprinosom samoproširenja i uključivanja drugih u self (percepcija). Dobijeni rezultati idu u prilog studijama koje su potvrdile da kada osobe nisu u mogućnosti da zadovolje svoju potrebu za samoproširenjem kroz odnos sa svojim primarnim partnerom ili je potreba za samoproširenjem veoma visoka, one mogu potražiti samoproširenje u alternativnim vezama (Tsapelas i dr., 2011), što je u skladu i sa Motivacionom SHE teorijom. Takođe, ako se proces samoproširenja zaustavi ili opadne i partneri se naviknu jedan na drugog, mogu postati manje zadovoljni kvalitetom veze (Bradbury i dr., 2000), što se na našem uzorku ogleda kroz povećanje motivacije za neverstvom. Generalno gledano, studije pokazuju da intimni odnosi koji pružaju malo mogućnosti za samoproširenjem, dovode pojedinca u situaciju da samoproširenje potraži sa

alternativnim partnerima. Štaviše, u slučaju da je potreba za samoproširenjem veoma visoka, biraju se alternativni partneri koji poseduju osobine koje primarni partner ne poseduje (Aron i dr., 2013). Dobijeni rezultat govori o prisutnoj različitoj motivaciji za neverstvom kod muškaraca i žena, jer u našem slučaju S komponenta objašnjava značajno veći procenat varijanse motivacije za neverstvom kod muškaraca, nego kod žena.

Delimično zadovoljene potrebe su integralni deo H komponente, a odnose se na zadovoljenje emocionalnih, komunikacionih i seksualnih potreba. Rezultati su pokazali da na ženskom uzorku postoji niska povezanost između delimične zadovoljenosti potreba i motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom, dok je kod muškaraca ova korelacija visoka. Ovakav nalaz ide u prilog Modelu deficita koji polazi od pretpostavke da su neverstvu sklone osobe koje imaju problema u ljubavnoj vezi i koji su nezadovoljni svojim ljubavnim vezama (Thompson, 1984). Smatra se da je pravilo da neverstvu prethodi nezadovoljstvo bračnim ili partnerskim odnosom. Činjenje neverstva predstavlja način da se zadovolje potrebe za intimnošću ili potrebe za autonomijom (Allen i Baucom, 2004). Primenom regresione analize na ženskom uzorku, pokazalo se da H komponenta objašnjava 6.3% varijanse seksualnog neverstva, a 9.7% varijanse emocionalnog neverstva, s tim da jedino emocionalna usamljenost daje značajan doprinos predikciji i seksualne, ali i emocionalne motivacije za neverstvom. Prilikom primene regresione analize H komponente na muškom uzorku, rezultat pokazuje da se H komponentom može objasniti 37.7% varijanse seksualnog neverstva gde jedinstveni parcijalni doprinos daje seksualna usmerenost na sebe koja je mera seksualnog zadovoljstva. Takođe, kada je u pitanju motivacija za emocionalnim neverstvom kod muškaraca, H komponentom se može objasniti čak 41.4% varijanse. Jedini značajan parcijalni doprinos ovoj predikciji daje dimenzija komunikacije. Komunikacija bračnih partnera u situacijama konflikta počela je da se izučava laboratorijski, sedamdesetih godina (Gottman, 1979; Weiss i Heyman, 1997, prema Fletcher i dr. 2013). Istraživači su imali cilj da utvrde kako se komunikacija prilikom sukoba razlikuje između zadovoljnih i nezadovoljnih partnera i može li se predvideti razvod. Rezultati su pokazali da partneri koji su nezadovoljni svojim odnosom češće kritikuju partnera i prekidaju ga dok govori, nipodaštavaju njegovo mišljenje, povlače se, a ređe predlažu pozitivna rešenja sukoba, izražavaju manje naklonosti i pažnje prema partneru (Gottman, 1998). Dobijeni rezultati pokazuju da način komunikacije igra značajnu ulogu u predviđanju motivacije muškaraca za emocionalnim neverstvom. Takođe, dobijeni rezultati idu u prilog studijama koje izveštavaju da je seksualno nezadovoljstvo značajan prediktor neverstva kod muškaraca, dok je emocionalno nezadovoljstvo značajan prediktor neverstva kod žena (Allen i dr., 2008; Mark i dr., 2011;

Omarzu i dr., 2012). Dobijeni nalaz je u skladu sa Modelom deficita gde se pretpostavlja da će osobe sa nezadovoljenim potrebama biti sklone neverstvu (Thompson, 1984), ali i sa predloženom Motivacionom SHE teorijom da će osobe koje pripadaju nesigurnim obrascima, češće imati nezadovoljene potrebe, a samim tim biti motivisanije za neverstvo. Kao što se pretpostavljalo, rezultat kvalitativne analize pokazuje da Model deficita nije primenjiv kod sigurnog obrasca privrženosti. Emocionalne, seksualne i komunikacione potrebe su uglavnom zadovoljene kod sigurnog obrasca privrženosti koji ima izraženu motivaciju za neverstvom. Objašnjenje pruža Motivaciona SHE teorija, koja smatra da sigurni obrazac privrženosti neće biti motivisan za neverstvo usled deficita i zadovoljenja potreba, već će težiti da zadovolji kvazipotrebne. Njegova motivisanost za neverstvo ne proizilazi iz nezadovoljenih potreba u intimnoj vezi, već iz slobode izbora i preferencija.

Analiza poslednje komponentne E, koja se odnosi na emocije u partnerskom odnosu pokazala je da postoji slaba negativna korelacija između doživljaja ljubavi i emocionalnog i seksualnog neverstva kod žena, a snažna negativna korelacija kod muškaraca. Kao jedan od najvažnijih faktora ostanka u partnerskim vezama i brakovima, koji se smatra jednim od glavnih sastojaka braka i značajnim faktorom kvaliteta i stabilnosti, kao i sveukupnog blagostanja partnera, jeste osećanje ljubavi (Gottman, 1994; Perrone i Worthington, 2001; Riehl-Emde i dr., 2003). Jedan od glavnih razloga za razvod braka jeste, upravo, percepcija jednog od partnera da nema dovoljno ljubavi (Kincaid i Caldwell, 1995 prema Perrone i Worthington, 2001). Dobijeni rezultat pokazuje da ako osoba procenjuje da ne doživljava dovoljno ljubavi prema svom partneru, biće motivisanija da stupi u emotivni i/ili seksualni odnos sa alternativnim partnerom. Ovakav nalaz je u skladu sa pretpostavkom Motivacione SHE teorije koja sugerše da je predstava o ljubavi kod nesigurnih obrazaca često „iskrivljena“, gde osobe imaju tendenciju da ili umanjuju doživljaj ljubavi ili ga preuveličavaju. Rezultat regresione analize pokazuje da se 8.1% varijanse ženske motivacije za seksualnim neverstvom i 8.9% varijanse motivacije za emocionalnim neverstvom može objasniti E komponentom. Procenat objašnjene varijanse na muškom uzorku je značajno veći i za motivaciju za seksualnim neverstvom iznosi 40.4% dok za motivaciju za emocionalnim neverstvom iznosi 35.1%. Rezultat analize profila pokazuje da osobe sigurnog obrasca privrženosti, koje su motivisane za neverstvo, vole svoje primarne partnere, što se prema stanovištu Motivacione SHE teorije objašnjava zdravom i patološkom motivacijom za neverstvom i tendencijom za stvaranjem mreže sigurnih baza. Potvrda je pronađena i u istraživanjima koje je proučavalo poliamoriju, gde su rezultati pokazali da osobe koje

praktikuju ovaj noviji vid ljubavne prakse, pripadaju najčešće sigurnom ili preokupiranom obrascu privrženosti (Katz i Katz, 2021).

4.4. S,H,E komponente kao medijatori odnosa privrženosti i motivacije za neverstvom

Analiza medijacije ženskih SHE modela je pokazala da postoje značajni medijatorski efekti između dimenzija privrženosti i motivacije za neverstvom.

Prilikom provere medijacije prvog ženskog modela koji se odnosi na motivisanost za seksualnim neverstvom, dobijeni su značajni medijatorski efekti varijabli emocionalne usamljenosti i doživljaja ljubavi.

Izraženost dimenzija anksioznosti doprinosi motivisanosti za emocionalnim neverstvom, na taj način što žene sa izraženim dimenzijama anksioznosti imaju manje izražen doživljaj ljubavi prema partneru, a manje izražen doživljaj ljubavi dovodi do motivisanosti za emocionalnim i seksualnim neverstvom. Ovakav odnos potvrđen je delimičnom, a ne potpunom medijacijom. Osobe sa visoko izraženim dimenzijama anksioznosti, mogu se svrstati u stilove ljubavi koji su opisani kao Romantični kontrolor i Uplašeni osvajač (Stefanović-Stanojević, 2021). Ovde, međutim treba imati u vidu da svaki obrazac privrženosti ljubav doživljava kvalitativno drugačije, tako da treba biti oprezan u tumačenju rezultata. U svakom slučaju, dobijeni nalaz je u skladu sa pretpostavkama Trip teorije ljubavi (Stefanović- Stanojević, 2021). Takođe, nalaz je u skladu sa pretpostavkama Motivacionog SHE modela i Motivacione SHE teorije neverstva koji smatraju da se preko doživljaja ljubavi ostvaruje veza između privrženosti i neverstva. Žene koje imaju izraženu dimenziju anksioznosti obično imaju neadekvatnu predstavu o ljubavi i u potrazi za ljubavlju mogu pribegavati neverstvu. Prema pretpostavkama Motivacionog SHE modela neverstva, žene sa izraženom dimenzijom anksioznosti koje su motivisane za neverstvo, mogu pripadati kategorijama preljubnika koji se nazivaju Fatalni preljubnik i Haotični preljubnik, što zavisi i od skorova na dimenziji izbegavanja. Pretpostavlja se da osobe koje imaju izraženu dimenziju anksioznosti i koje su motivisane za neverstvo su zapravo motivisane potrebom za skretanjem pažnje na sebe i izazivanjem ljubomore kod primarnog partnera, kao i procena da će alternativni partner pružiti simbiotski odnos kakav im je potreban.

Utvrđeni su i potencijalni medijatorski efekti, koji su na samoj granici statističke značajnosti, tako da se ne može sa sigurnošću potvrditi da li emocionalna usamljenost na ženskom uzorku predstavlja značajan medijator odnosa dimenzije anksioznosti i emocionalnog neverstva. Ako bi se u narednim istraživanjima emocionalna usamljenost

potvrdila kao značajan medijator, to bi značilo da se uz pomoć nje može objasniti delimično ili potpuno veza između anksioznosti i emocionalnog neverstva kod žena. Emocionalnom usamljenošću su bile izmerene emocionalne potrebe u intimnoj vezi. Dobijeni nalaz je u skladu sa Motivacionim SHE modelom koji sugerise da osobe sa izraženom dimenzijom anksioznosti ima nezadovoljene emocionalne potrebe u intimnoj vezi i može se reći da su „gladne ljubavi“, stoga su motivisane da pronađu alternativne partnere koji će zadovoljiti pre svega njihove emocionalne potrebe. U kontekstu Motivacione SHE teorije osobe sa izraženom anksioznošću, teško uspostavljaju tačku optimalne distinkcije u partnerskom odnosu, jer imaju snažno izraženu potrebu za intimnošću, a minimalnu potrebu za individuacijom. Rezultati malobrojnih studija su potvrdili vezu između povišenog nivoa na dimenziji anksioznosti i pojačanom potrebom za intimnošću (Slotter i Gardner, 2011). Ukoliko su emocionalne potrebe hronično nezadovoljene, onda se javlja frustracija koja aktivira motivaciju za neverstvom na interpersonalnom nivou.

Prilikom utvrđivanja medijacije drugog ženskog modela koji se odnosio na seksualno neverstvo, utvrđeno je da je doživljaj ljubavi značajan medijator odnosa obe dimenzije privrženosti i seksualnog neverstva. U prethodnim redovima su diskutovani nalazi doživljaja ljubavi kao medijatora odnosa anksioznosti i emocionalnog neverstva, što važi i za seksualno neverstvo. Stoga, sada je pažnja usmerena na analizu odnosa između dimenzije izbegavanja i seksualnog neverstva i doživljaj ljubavi kao medijatora tog odnosa. Osobe koje postižu visok skor na dimenziji izbegavanja i koje su motivisane za neverstvo, mogu se svrstati u kategoriju Distancirani preljubnik ili Haotični preljubnik, u zavisnosti od skora na dimenziji anksioznosti. Prema predloženom Motivacionom SHE modelu, osobe sa izraženom dimenzijom izbegavanja visoko vrednuju seksualne odnose, lako se upuštaju u afere i izbegavaju emocionalnu bliskost. Distancirani preljubnik neverstvom zadovoljava seksualne potrebe, ali i potrebe za intimnošću, ukoliko primarni partner pređe njegove emocionalne granice, koje su rigidno postavljene. Ljubav može doživljavati kao povredu intimnog prostora i u intimnoj vezi neguju distanciranost, nepoveravanje i ignorisanje emocija (Stefanović-Stanojević, 2021). Do aktiviranja motivacije za neverstvom dolazi ukoliko primarni partner zahteva previše bliskosti, što osobe sa izraženom dimenzijom izbegavanja smatraju averzivnim, te se upuštaju u vezu sa alternativnim partnerom. Rađeno je istraživanje koje potvrđuje da ako postoji previše bliskosti sa primarnim partnerom, osoba takav odnos može smatrati odbijajućim i upušta se u neverstvo tj. vezu sa alternativnim partnerom, koji intimnosti (Mashek, Sherman, 2004).

Ostale varijable, poput samoproširenja i uključivanja drugih u self (percepcija) ne mogu objasniti vezu između dimenzija privrženosti i emocionalnog i seksualnog neverstva kod žena, jer dobijeni efekti nisu postali statistički značajni.

Dakle, na ženskim Motivacionom SHE modelima se pokazalo da je E komponenta značajan medijator, dok komponenta S ne predstavlja značajan medijator. Komponentu H je neophodno dodatno ispitati, jer je na samoj granici statističke značajnosti. Sumirajući rezultate ženskih modela, dolazi se do zaključka da kada je u pitanju emocionalno neverstvo, osnovni medijatori su E komponenta i jednim delom H komponenta, dok kod seksualnog neverstva E komponenta predstavlja jedini medijator. Značajno je istaći da je ovakav nalaz tipičan za žensko neverstvo i u skladu sa dosadašnjim studijama koje žensko neverstvo povezuju sa potrebom za komunikacijom i nežnošću, dok se muško neverstvo povezuje sa nezadovoljenim seksualnim potrebama (Rada, 2012). Objasnjenje može ležati u različitom načinu socijalizacije, jer se žene tokom procesa socijalizacije više usmeravaju na ljubav, pa samim tim žene češće dovode u vezu ljubav i seksualnost (Glass i Wright, 1985).

Analizom medijacije muških modela, utvrđeni su medijatorski efekti na relaciji dimenzije izbegavanja i emocionalnog i seksualnog neverstva.

Rezultati pokazuju da se direktna veza između dimenzije izbegavanja i emocionalnog i neverstva, delimično može objasniti S komponentom, odnosno samoproširenjem i uključivanjem drugih u self (percepcija). Kao što je pretpostavljeno u Motivacionom SHE modelu, samoproširenje i uključivanje drugih u self mogu delovati na motivaciju za neverstvom. Muškarci sa izraženom dimenzijom izbegavanja će najverovatnije biti motivisani za emocionalno i seksualno neverstvo, kako bi obogatili svoja iskustva i ličnost, uključivanjem tuđih identiteta i osobina u sopstveni self. Osnovni razlog jeste izbegavanje bliskosti sa primarnim partnerom i traženje alternativnih partnera, koji će pružiti manje intimnosti.

Takođe, H komponentom (koja se odnosi na seksualno zadovoljstvo) se delimično može objasniti relacija između dimenzije izbegavanja i seksualnog neverstva muškaraca. Ovakav nalaz je očekivan i u skladu sa pretpostavkama Trip teorije i Motivacione SHE teorije, gde osobe sa izraženom dimenzijom izbegavanja visoko cene seksualno zadovoljstvo i iz tog razloga stupaju u seksualne odnose sa alternativnim partnerima (Stefanović- Stanojević, 2021).

Za razliku od ženskog modela, E komponenta, odnosno doživljaj ljubavi ne doprinosi objašnjenju muškog seksualnog i emocionalnog neverstva, što opravdava potrebu za različitim pristupanjem fenomenu neverstva iz muške i ženske perspektive. Prethodna

istraživanja dovode u vezu muško neverstvo sa nezadovoljenim seksualnim potrebama, što potvrđuje i ovaj nalaz (Rada, 2012). S druge strane, u procesu socijalizacije, muškarci se u većoj meri usmeravaju na seksualnost i uspevaju da razgraniče ljubav i seksualnost (Glass i Wright, 1985).

4.5. Odnos sociodemografskih varijabli sa osnovnim varijablama u istraživanju

Prilikom provere da li postoje razlike u izraženosti motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom, s obzirom na stepen obrazovanja, religioznost, dužinu veze i bračni status, utvrđeno je da postoje značajne razlike. Po pitanju seksualnog i emocionalnog neverstva, razlikuju se osobe različitog nivoa obrazovanja, kao i osobe koje veruju ili ne veruju u Boga. Postoje i razlike među grupama i kada je dužina emotivne veze u pitanju, ali samo u pogledu emocionalnog neverstva. Kada je bračni status u pitanju nisu pronađene razlike među učesnicima.

Postoji niska povezanost između stepena obrazovanja i seksualnog i emocionalnog neverstva. Rezultati su pokazali da postoje značajne razlike u pogledu seksualnog neverstva kod osoba koje su stekle različit stepen obrazovanja. Motivacija za seksualnim i emocionalnim neverstvom je izražena u najvećem stepenu kod osoba sa najvišim obrazovnim nivoom, dok je najmanje izražena kod osoba koje su završile srednju školu. Razlike ne postoje između osoba koje su završile fakultet ili master, odnosno doktorske studije. Prilikom izračunavanja eta kvadrata, radi utvrđivanja veličine uticaja ovih razlika, utvrđeno je da je uticaj veoma mali, pa se ovakav nalaz treba uzeti sa rezervom. Dobijeni nalaz ide u prilog studijama koje izveštavaju da je neverstvo povezano sa višim nivoom obrazovanja (Whisman i Snyder, 2007). Pored toga, rezultati pojedinih prethodnih studija ne nalaze značajan doprinos nivoa obrazovanja i drugih demografskih faktora (Maddox i dr., 2013; Træen i dr., 2007, Trifunović i dr., 2020). Može se pretpostaviti da su obrazovaniji ispitanici fleksibilniji, informisaniji i otvoreniji za različite mogućnosti, pa samim tim otvoreniji za eksperimentisanje u interpersonalnim odnosima.

Postoji niska povezanost između motivacije za neverstvom i stepena religioznosti. Ispitanici koji veruju u Boga izražavaju manji stepen motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom, od ispitanika koji ne veruju u Boga. Dobijene razlike su proverene eta koeficijentom čija se vrednost označava kao srednji uticaj i može se smatrati da razlike ne potiču od slučajnih varijacija, već su stvarno prisutne. Ovaj nalaz ide u prilog studijama čiji rezultati pokazuju da je religioznost u negativnoj vezi sa seksualnim neverstvom (Atkins i

Kessel, 2008; Burdette i dr., 2007; Cochran i dr., 2004; DeMaris, 2009). Postoje i studije čiji rezultati nisu utvrdili ovakvu vezu (Allen i dr., 2008; Choi i dr., 1994; Mark i dr., 2011).

Postoji povezanost između dužine emotivne veze i motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom, ali samo na muškom uzorku, dok kod žena to nije slučaj. Kada je u pitanju dužina intimne veze, razlike su pronađene samo u slučaju motivacije za emocionalnim neverstvom, te su prikazane u narednoj tabeli. Može se videti da su pronađene razlike među osobama čija veza traje od 1 do 5 godina i osoba koje su u intimnim vezama trajanja preko deset godina. Kod ostalih grupa nisu pronađene razlike. Motivisaniji za neverstvo su ispitanici koji su u vezama više od deset godina. Međutim, prilikom ispitivanja eta kvadrata, ustanovljeno je da je efekat veoma mali, pa se ne može sa sigurnošću zaključiti da li su razlike posledica slučajnog variranja ili postoje u stvarnosti. Dosadašnja istraživanja pokazuju da kada se kao varijabla koristi dužina partnerske veze, rezultati su mešoviti. Neka istraživanja su pronašla pozitivne efekte (Treas i Giesen, 2000), neka, negativne (DeMaris, 2009), dok u nekim nema efekata (Lewandowski i Ackerman, 2006). Uglavnom, među naučnicima vlada mišljenje da nema mnogo smisla dužinu partnerske veze kao takve, povezivati sa neverstvom, već psihološke procese koji stoje iza te varijable, kao što su dosada, Kulidžov efekat, emocionalno i seksualno nezadovoljstvo (Liu, 2000).

Utvrđeno je da bračni status nije u vezi sa motivacijom za emocionalnim i seksualnim neverstvom. Uzevši u obzir nekonzistentne rezultate dosadašnjih studija u sagledavanju sociodemografskih faktora značajnih za neverstvo, postoji mogućnost da je odnos među ovim varijablama određen drugim varijablama. Neka istraživanja pokazuju da osobe koje su u braku izveštavaju o nižem stepenu neverstva (Treas i Giesen, 2000).

Generalno je potvrđena osnovna hipoteza kojom je započeto ovo istraživanje, da se na osnovu Motivacionog *SHE* modela može predvideti motivacija za neverstvom.

Rezultati pokazuju da se motivacija za neverstvom kvalitativno razlikuje među muškarcima i ženama. Generalno, predviđenim modelom se bolje objašnjava muška motivacija za neverstvom, nego ženska.

Kada je u pitanju S komponenta, veći procenat varijanse je objašnjen na muškom uzorku nego na ženskom. Pretpostavka o S komponenti i konceptu samoproširenja se pokazala kao mogućom za muškarce, ali ne i za žene. Dakle, muškarci sa izraženom dimenzijom izbegavanja su motivisaniji za seksualno i emotivno neverstvo i ta veza se može objasniti delimično S komponentom.

S druge strane, analizom profila je utvrđeno da osobe koje pripadaju sigurnom obrascu, odnosno postižu skorove bliže donjoj granici na dimenzijama privrženosti, takođe mogu biti motivisane za neverstvo, a dodatnom, kvantitativnom analizom treba utvrditi prirodu ovog odnosa. Svakako, rezultati dosadašnjih studija su bili mešoviti, a verovatno je dodatnu konfuziju u razumevanju fenomena neverstva u kontekstu teorije privrženosti, unosilo nepostojanje adekvatne teorijske osnove. Ovim se može zaključiti da nesigurni obrasci privrženosti, odnosno izražene dimenzije anksioznosti i izbegavanja, češće dovode do povećane motivacije za neverstvom, ali da sigurni obrazac (nisko izražene dimenzije privrženosti), iako generalno ima slabo izraženu motivaciju za neverstvom, ipak može imati visoku motivaciju za neverstvom, što je u ovoj studiji i identifikovano analizom profila - 20% takvih slučajeva. Predložena Motivaciona SHE teorija je u teorijskom delu ovog rada ponudila svoje objašnjenje o postojanju različite motivacije za neverstvom, pozitivne i negativne.

Kada su u pitanju delimično zadovoljene potrebe (H), razlike između muškaraca i žena su još izraženije. Model deficita se pokazao relevantnim za objašnjenje motivacije za neverstvom, naročito kod muškaraca i nešto slabije kod žena, gde je veoma mali procenat varijanse je objašnjen. Kod žena jedino nezadovoljene emocionalne potrebe daju doprinos predviđanju motivacije za emocionalnim i seksualnim neverstvom i uslovno rečeno, mogu se smatrati medijatorom. S druge strane, veliki procenat varijanse u objašnjenju motivacije za muškim neverstvom doprinosi H komponenta tj. delimično zadovoljene potrebe. Muškarci su češće motivisani za seksualno neverstvo, ako njihove seksualne potrebe nisu zadovoljene, kao što su motivisani za emocionalno neverstvo, ako je njihova komunikacija sa partnerom loša i neadekvatna. Međutim, pokazalo se da iako loša komunikacija sa partnerom, može motivisati osobu na neverstvo, ipak ne predstavlja medijator odnosa privrženosti i neverstva. S druge strane, nezadovoljene seksualne potrebe češće dovode do motivacije za seksualnim neverstvom i značajan su medijator odnosa privrženosti i neverstva. Kao i u prethodnom slučaju, kvalitativnom analizom je potvrđeno da postoje slučajevi visoke motivisanosti za neverstvom uz relativno zadovoljene potrebe, pa je Motivaciona SHE teorija predložila objašnjenje, gde motivisanost za neverstvom ne proističe iz deficita, odnosno nezadovoljenih potreba, već kvazipotrebna i hijerarhijski viših potreba.

Kada je u pitanju E komponenta modela, doživljajem ljubavi se objašnjava mali procenat varijanse motivacije za seksualnim i emocionalnim neverstvom kod žena, a kod muškaraca je taj procenat znatno veći. Međutim, kod žena je doživljaj ljubavi značajan medijator odnosa privrženosti, dok kod muškaraca to nije slučaj.

Sve tri komponente bolje objašnjavaju mušku motivaciju za neverstvom nego žensku. Kada se uzme u obzir medijatorski odnos S,H i E komponente, rezultati su pokazali da je kod muškaraca komponenta S značajan medijator privrženosti i motivacije za neverstvom, kao i komponenta H. Kod žena, uslovno rečeno, komponenta H se može smatrati medijatorom, dok se sa većom sigurnošću može tvrditi medijatorski efekat E komponente.

Zajedno gledano, različite komponente objašnjavaju mušku i žensku motivaciju za neverstvom. Dok je za muškarce karakteristična komponenta S, kod žena je dominantna komponenta E. Kao i u partnerskim odnosima, postoji tačka u kojoj se partneri ujedinjuju i dele ono zajedničko, što u ovom slučaju predstavlja komponentu H, te se dobija jedna smisljena celina nazvana Motivacioni SHE model neverstva u partnerskim vezama.

4.6. Ograničenja i preporuke za buduća istraživanja

Nakon diskutovanja dobijenih rezultata, neophodno je ukazati na ograničenja studije i dati preporuke za buduća istraživanja u ovoj oblasti.

Prvo ograničenje tiče se samog uzorka. Iako su iscrpljena brojna sredstva za skretanje pažnje potencijalnih učesnika u istraživanju (poput oglašavanja u dnevnom listu, pravljenja individualnih ljubavnih profila i analize kompatibilnosti parova), nije se javio dovoljan broj ispitanika muškog pola. Stoga, zaključke koje se odnose na polne razlike treba razmotriti u odnosu na uslove istraživanja.

Drugo ograničenje se odnosi na sam koncept samoproširenja, odnosno instrument merenja ovog koncepta. Instrument koji je bio korišćen jeste Upitnik samoproširenja, kojim se proverava motivacija za samoproširenjem u partnerskom odnosu. Međutim, nedostaje instrument koji bi merio potrebu za samoproširenjem. Ovo je veoma značajno prilikom utvrđivanja zdrave (pozitivne) motivacije za neverstvom, jer ako osoba postigne visok skor na Upitniku samoproširenja, to znači da mu primarni partner pruža priliku za samoproširenjem, ali ne govori o tome da li je osobi to dovoljno samoproširenja tj. da li ima znatno veću potrebu za samoproširenjem koju će potražiti u alternativnim odnosima. Osim toga, koncept samoproširenja je relativno nov u psihologiji i očigledno postoji potreba za nadogradnjom osnovnih ideja. Buduća istraživanja bi trebalo usmeriti na razvoj koncepta samoproširenja i razvoj instrumentarijuma. Opravdano je govoriti o različitim oblastima samoproširenja, tj. u kojim domenima se partneri međusobno samoproširuju-intelektualno, emotivno, materijalno, seksualno, što može biti veoma značajno za istraživanje neverstva.

Buduća istraživanja bi trebalo usmeriti na eventualnu dopunu S, H i E komponente koje bi mogle doprineti razumevanju motivacije za neverstvom. Dakle, S komponentu bi

trebalo dopuniti različitim domenima samoproširenja, H komponentu potrebama koje se javljaju u partnerskom odnosu, ali i E komponentu koja se odnosi na emocije. U okviru E komponente, pored doživljaja ljubavi, bilo bi poželjno razmotriti uključivanje osećanja dosade u partnerskom odnosu itd...

Analiza parova bi pružila značajnu informaciju o dinamici partnerskog odnosa i koji je njen udeo u motivaciji za neverstvom. Ova studija je ograničena samo na proveru intrapersonalnog nivoa motivacije u okviru intrinzičkih faktora. Buduća istraživanja treba usmeriti u pravcu ispitivanja sva četiri nivoa- intrapersonalni, interpersonalni, dubinski i kontekstualni, kako bi se Motivaciona SHE teorija neverstva empirijski utemeljila. Osim toga, bilo bi dobro poduzorkovanjem izdvojiti i ujednačiti sva četiri obrasca privrženosti i proveriti funkcionisanje modela.

4.7. Teorijske i praktične implikacije studije

Sprovedena studija je imala cilj da stvori sistematičnu i koherentnu teorijsku osnovu u razumevanju fenomena neverstva, jer se u literaturi kao najveći nedostatak u istraživanjima navodi upravo nedostatak adekvatne teorijske osnove. Osim toga, rad doprinosi i edukaciji psihoterapeuta, koji neretko ovom problemu pristupaju na neadekvatan način. Uzimajući u obzir nova saznanja o motivaciji za neverstvom, može se u skladu sa njima razviti specifičan tretman neverstva, koji će kombinovati različite pristupe. Na prvom mestu, rad doprinosi demistikaciji fenomena neverstva, razbijanju predrasuda i rasvetljavanju kolektivne, ali i individualne *Senke*.

LITERATURA

- Abercrombie, Nicholas, Hill, Stephen & Turner S. Bryan (1994). *Dictionary of Sociology*. London: Penguin books.
- Adamopoulou, E. (2013). New facts on infidelity. *Economics Letters*, 121 (3), 458–462. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.econlet.2013.09.025>.
- Adams, H. M., Luevano, V. X., & Jonason, P. K. (2014). Risky business: Willingness to be caught in an extrapair relationship, relationship experience, and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 66, 204–207. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.008>.
- Agnew, C. R., Van Lange, P. A. M., Rusbult, C. E., & Langston, C. A. (1998). Cognitive interdependence: Commitment and the mental representation of close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 939–954.
- Ainsworth, M., (1989), Attachment beyond infancy, *American Psychologist*, No 44, 709-716.
- Ainsworth, M. D. S. (1991). Attachments and other affectional bonds across the life cycle. In C. M. Parkes, J. Stevenson-Hindle, & P. Marris (Eds.), *Attachment across the life cycle* (pp. 33-51). London: Routledge.
- Akdoğan, Ramazan, (2017). "A model proposal on the relationships between loneliness, insecure attachment, and inferiority feelings." *Personality and Individual Differences* 111: 19-24.
- Allen, E. S., & Baucom, D. H. (2001). Patterns of infidelity. Poster presented at the annual meeting of the Association for Advancement of Behavior Therapy, Philadelphia, PA.
- Allen, E. S., & Baucom, D. H. (2004). Adult attachment and patterns of extradyadic involvement. *Family Process*, 43, 467-488.
- Allen, E. S., Atkins, D. C., Baucom, D. H., Snyder, D. K., Gordon, K. C., & Glass, S. P. (2005). Intrapersonal, interpersonal, and contextual factors in engaging in and responding to extramarital involvement. *Clinical Psychology*, 12 (2), 101–130. doi: <http://dx.doi.org/10.1093/clipsy/bpi014>
- Allen, E. S., Kline Rhoades, G., Stanley, S. M., Markman, H. J., Williams, T., Melton, J., & Clements, M. L. (2008). Premarital precursors of marital infidelity. *Family Process*, 47 (2), 243–259. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1545-5300.2008.00251>.
- Aron, A., & Aron, E. N. (1986). *Love and the expansion of self: Understanding attraction and satisfaction*. Hemisphere Publishing Corp/Harper & Row Publishers.
- Aron, A., Aron, E. N., Tudor, M., & Nelson, G. (1991). Close relationships as including other in the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60 (2), 241–253.
- Aron, A., Aron, E. N., & Smollan, D. (1992). Inclusion of Other in the Self Scale and the structure of interpersonal closeness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 596–612.
- Aron, A., & Aron, E. N. (1996). Self and self-expansion in relationships. In G. J. O. Fletcher & J. Fitness (Eds.), *Knowledge structures in close relationships: A social psychological approach* (pp. 325–344). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Aron, A., Melinat, E., Aron, E. N., & Vallone, R. (1997). The experimental generation of interpersonal closeness: A procedure and some preliminary findings. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23 (4), 363–377.
- Aron, A., Aron, E. N., & Allen, J. (1998). Motivations for unreciprocated love. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 787–796.
- Aron, A., Norman, C. C., Aron, E. N., McKenna, C., & Heyman, R. (2000). Couple's shared participation in novel and arousing activities and experienced relationship quality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 273-283.
- Aron, A., Aron, E., & Norman, C.C. (2001). Self-expansion model of motivation and cognition in close relationships and beyond. In G. J. O. Fletcher & M. Clark (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes* (pp. 478-501). Malden, MA: Blackwell.
- Aron, A., Lewandowski, G. W., Mashek, D., Jr., & Aron, E. N. (2013). The self-expansion model of 518 motivation and cognition in close relationships. In J. Simpson & L. Campbell (Eds.), *The*

- Oxford 519 handbook of close relationships (pp. 90–115). New York, NY: Oxford University Press.
- Atkins, D. C., Baucom, D. H., & Jacobson, N. S. (2001). Understanding infidelity: Correlates in a national random sample. *Journal of Family Psychology*, 15, 735-749.
- Atkins, D. C., Yi, J., Baucom, D. H., & Christensen, A. (2005). Infidelity in couples seeking marital therapy. *Journal of Family Psychology*, 19 (3), 470–473. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.19.3.470>.
- Atkins, D. C., & Kessel, D. E. (2008). Religiousness and infidelity: Attendance, but not faith and prayer, predict marital fidelity. *Journal of Marriage and Family*, 70 (2), 407–418. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00490>.
- Avramov Dragana (1993): Pojedinač, porodica i stanovništvo u raskoraku, Naučna knjiga, Beograd.
- Baker, R. (1996.) Sperm Wars: The Science of Sex, New York: Basic Books.
- Balint, M. (2013). *Primary love and psycho-analytic technique* (Vol. 3). Routledge.
- Balzarini, R. N., Shumlich, E. J., Kohut, T., & Campbell, L. (2020). Sexual attitudes, erotophobia, and sociosexual orientation differ based on relationship orientation. *The Journal of Sex Research*, 57(4), 458–469.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*.
- Barta, W., Drigotas, M., S. (2001). The cheating heart: Scientific explorations of infidelity. *Current Directions in Psychological Science*, 10, (2), 177–180. Preuzeto sa: <http://cdp.sagepub.com/content/10/5/177>
- Barta, W. D., & Kiene, S. M. (2005). Motivations for infidelity in heterosexual dating couples: The roles of gender, personality differences, and sociosexual orientation. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22 (3), 339–360. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0265407505052440>
- Bartels, A., & Zeki, S. (2004). The neural correlates of maternal and romantic love. *NeuroImage*, 21 (3), 1155–1166. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.neuroimage.2003.11.003>
- Bartholomew, K., (1990). "Avoidance of intimacy: An attachment perspective", *Journal of Social Psychology*, 37, 95-109.
- Beach, F. A., & Jordan, L. (1956). Sexual exhaustion and recovery in the male rat. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 8 (3), 121–133. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/17470215608416811>
- Beach, S. R. H., Fincham, F. D. i Katz, J. (1998). Marital therapy in the treatment of depression: toward a third generation of therapy and research. *Clinical Psychology Review*, 18, 635- 661.
- Bell, R., Turner, S., Schwartz, P. (1975.) „A multivariate analysis of female extramarital coitus”, *Journal of Marriage and the Family*, 37, 375 – 384.
- Benoit, D., & Parker, K. C. (1994). Stability and transmission of attachment across three generations. *Child development*, 65(5), 1444-1456.
- Berčić, B. (2012.) *Filozofija – svezak prvi*, Zagreb: Ibis grafika d.o.o.
- Bešić, M. (2014). *Tranzicione Traume I Promene Vrednosnih Orijentacija - Generacijski Pristup: Komparativna empirijska studija vrednosti u zemljama bivše Jugoslavije. Čigoja štampa, 2014.*
- Birnbaum, G. E., Reis, H. T., Mikulincer, M., Gillath, O., & Orpaz, A. (2006). When sex is more than just sex: attachment orientations, sexual experience, and relationship quality. *Journal of personality and social psychology*, 91(5), 929.
- Blow, A., Hartnett, K., (2005). Infidelity in committed relationships II: a substantive review. *Journal of marital and family therapy*, 31 2, 217-33.
- Blumstein, P., & Schwartz, P. (1983). *American couples: Money, work, sex*. New York: William Morrow.
- Bobić, M. (2000). Mirjana Rašević (urednik): "Žena i radjanje na Kosovu i Metohiji". *Stanovništvo*, 38(1-4), 188-194.
- Bogaert, A. F., & Sadava, S. (2002). Adult attachment and sexual behavior. *Personal Relationships*, 9, 191-204.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York : Basic Books.
- Bowlby, J. (1972). *Attachment and loss. Volume I: Attachment*. Harmondsworth: Penguin books.

- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Loss, sadness and depression* (Vol. 3). New York: Basic Books.
- Bradbury, T. N., Fincham, F. D., & Beach, S. R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 964-980.
- Bradbury, T.N. i Karney, B.R. (2010). *Intimate Relationships*. New York: W.W. Norton & Company.
- Bradbury, T. N. i Karney, B. R. (2014). *Intimate relationships*. New York: WW Norton.
- Bradford, W. W., & Nock, S. (2006). What's love got to do with it? Equality, equity, commitment, and women's marital quality. *Social Forces*, 84(3), 1321-1345.
- Braiker, H. B., & Kelley, H. H. (1979). Conflict in the development of close relationships. In R. L. Burgess, & T. L. Huston (Eds.), *Social exchange in developing relationships* (pp. 135-168). New York: Academic Press.
- Brand, R. J., Markey, C. M., Mills, A., & Hodges, S.D. (2007). Sex differences in self-reported infidelity and its correlates, *Sex Roles*, 57, 101-109.
- Brennan K. A, Shaver PR. (1995). Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 21:267–283.
- Brennan, K. A., Clark, C. L. & Shaver, P. R. (1998), Self report measurement of adult attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp 46–76) New York: Guilford Press.
- Brennan, K. A., Wu, S., & Loev, J. (1998). Adult romantic attachment and individual differences in attitudes toward physical contact in the context of adult romantic relationships. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 394–428). New York: Guilford Press.
- Bretherton, I. (1987). New perspectives on attachment relations: security, communication, and internal working models. U: Osofsky, J.D. (ed.), *Handbook of infant development*, Oxford, England: John Wiley, 1061-1100.
- Brewer, M. B. (1991). The social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(5), 475-482.
- Brewer, M. B. i Gardner, W. (1996). Who is this "We"? Levels of collective identity and self representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(1), 83.
- Brewer, M. B. i Roccas, S. (2001). Individual values, social identity, and optimal distinctiveness. U C. Sedikides i M. B. Brewer (Ur.), *Individual self, relational self, collective self* (str. 219–237). Psychology Press.
- Brineman, M., J., McNulty, D., R. (2007). Infidelity in dating relationships. *Annual Review of Sex Research*, 18, (1), 94–114. Preuzeto sa: <http://dx.doi.org/10.1080/10532528.2007.10559848>.
- Brkić, N., Mihić, I., Karić, T., Jerković, I. (2013). Načini pokazivanja ljubavi, bliskost i zadovoljstvo u homoseksualnim vezama: značaj afektivne vezanosti. *Primenjena psihologija*. Vol. 6 (4), str. 407-422. Vol.
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research* (2nd ed.). The Guilford Press.
- Burdette, A. M., Ellison, C. G., Sherkat, D. E., & Gore, K. A. (2007). Are there religious variations in marital infidelity? *Journal of Family Issues*, 28 (12), 1553–1581. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0192513X07304269>.
- Burris, C. T., & Rempel, J. K. (2008). Me, myself, and us: Salient self-threats and relational connections. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95 (4), 944–961.
- Buss, D. M., & Shackelford, T. K. (1997). Human aggression in evolutionary psychological perspective. *Clinical Psychology Review*, 17(6), 605–619. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(97\)00037-8](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(97)00037-8)
- Buss, D. M., & Kenrick, D. T. (1998). Evolutionary social psychology. In D. T. Gilbert S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (Vol. 2, pp. 982–1026). New York: McGraw-Hill.

- Butzer, B., & Campbell, L. (2008). Adult attachment, sexual satisfaction, and relationship satisfaction: A study of married couples. *Personal Relationships*, 15, 141–154. doi: 10.1111/j.1475-6811.2007.00189.x
- Buunk, B. P., & Dijkstra, P. (2000). Extradysadic relationships and jealousy. In C. Hendrick & S. S. Hendrick (Eds.), *Close relationships: A sourcebook* (pp. 317–329). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Caldwell, H. K., Lee, H. J., Macbeth, A. H., & Young, W. S. (2008). Vasopressin: Behavioral roles of an “original” neuropeptide. *Progress in Neurobiology*, 84 (1), 1-24. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pneurobio.2007.10.007>
- Campbell, L., Simpson, J. A., Kashy, D. A., & Rholes, W. S. (2001). Attachment orientations, dependence, and behavior in a stressful situation: An application of the Actor-Partner Interdependence Model. *Journal of Social and Personal Relationships*, 18(6), 821-843.
- Capellanus, A. (1990.) *The Art of Curtly Love*, translated by John Jay Parry, New York: Columbia University Press, 319 – 322.
- Carver, C., & Scheier, M. (1990). Principles of self-regulation, action, and emotion. In E. T. Higgins & R. M. Sorrentino (Eds.), *Handbook of motivation and cognition: Vol. 2. Foundations of social behavior* (pp. 3–52). New York: Guilford Press.
- Christopher, F. S., & Sprecher, S. (2000). Sexuality in marriage, dating, and other relationships: A decade review. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 999-1017.
- Choi, K.-H., Catania, J. H., & Dolcini, M. M. (1994). Extramarital sex and HIV risk behavior among US adults: Results from the National AIDS Behavioral Survey. *American Journal of Public Health*, 84 (12), 2003–2007. doi: <http://dx.doi.org/10.2105/ajph.84.12.2003>.
- Coan, J.A. (2008). Toward a Neuroscience of Attachment. In: J. Cassidy & P.R. Shaver (eds.). *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications*, 241-69. New York & London: The Guilford Press.
- Cochran, J. K., Chamlin, M. B., Beeghley, L., & Fenwick, M. (2004). Religion, religiosity, and nonmarital sexual conduct: An application of reference group theory. *Sociological Inquiry*, 74 (1), 102–127. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-682x.2004.00081.x>
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*, 2nd ed. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Conley, T. D., Moors, A. C., Matsick, J. L., Ziegler, A. (2013). The fewer the merrier?: Assessing stigma surrounding consensually non-monogamous romantic relationships. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 13, 1–30.
- Conley, T. D., Piemonte, J. L., Gusakova, S., & Rubin, J. D. (2018). Sexual satisfaction among individuals in monogamous and consensually non-monogamous relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 35(4), 509-531.
- Coyne, J.C., Downey, G.(1991). Social factors in psychopathology. *Annual Review of Psychology*, 42, 401-425.
- Ćubela-Adorić, V., Nekić, M. (2004) Social and emotional loneliness scale. u: Proroković A.; Lacković-Grgin K.; Ćubela-Adorić V.; Penezić Z. [ur.] *Psychological scale and questionnaire 2*, Zadar, Croatia, Proceeding of, Zadar: University of Zadar, p. 52–61. (Croatian).
- Ćubela Adorić, V., Jurević, J. (2016). Zbirka psihologijskih skala i upitnika- svezak 8. Dostupno na: <https://morepress.unizd.hr/books/press/catalog/view/34/30/378-1>
- Čudina-Obradović, M., i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Cyranowski, J. M., & Andersen, B. L. (1998). Schemas, sexuality, and romantic attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1364–137.
- Dalsky, D., Gohm, C. L., Noguchi, K., & Shiomura, K. (2008). Mutual Self-Enhancement in Japan and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(2), 215–223. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0022022107313863>, dana 2.3.2021.
- Davis, D., Shaver, P. R., Widaman, K. F., Vernon, M. L., Follette, W. C., & Beitz, K. (2006). “I can’t get no satisfaction”: Insecure attachment, inhibited sexual communication, and sexual dissatisfaction. *Personal Relationships*, 13(4), 465-483.
- DeMaris, A. (2009). Distal and proximal influences on the risk of extramarital sex: A prospective study of longer duration marriages. *Journal of Sex Research*, 46 (6), 597–607. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00224490902915993>.

- De Vellis, R. F. (2003). *Scale Development Theory and Applications* (2nd ed., Vol. 26). Thousand Oaks, CA Sage Publications.
- Dew, B., Brubaker, M., & Hays, D. (2006). From the altar to the internet: Married men and their online sexual behavior. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 13 (2-3), 195–207. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/10720160600870752>.
- Dewall CN, Lambert NM, Slotter EB, Pond RS, Deckman T, Finkel EJ, Luchies LB, Fincham FD. (2011). So far away from one's partner, yet so close to romantic alternatives: avoidant attachment, interest in alternatives, and infidelity. *J Pers Soc Psychol*. 101(6):1302-16. doi: 10.1037/a0025497. Epub 2011 Oct 3. PMID: 21967006.
- DiTommaso, E., & Spinner, B. (1997). Social and emotional loneliness: A re-examination of Weiss' typology of loneliness. *Personality and individual differences*, 22(3), 417-427.
- Dolot, A. (2018). The characteristics of Generation Z. *E-mentor*, 74(2), 44-50.
- Douglas, M. (2004.) Čisto i opasno : Antropološka analiza pojmov nečistoće i tabua, Zagreb: Algoritam.
- Drigotas, Stephen M.; Rusbult, Caryl E.; Wieselquist, Jennifer; Whitton, Sarah W. (1999). „Close partner as sculptor of the ideal self: Behavioral affirmation and the Michelangelo phenomenon“. *Journal of Personality and Social Psychology*. 77 (2): 293-323.
- Durante, K. M., & Li, N. P. (2009). Oestradiol level and opportunistic mating in women. *Biology Letters*, 5 (2), 179–182. doi: <http://dx.doi.org/10.1098/rsbl.2008.0709>
- Đorđević, T. S. (2016). Dimenzije afektivne vezanosti kao prediktori nivoa emocionalne inteligencije. *Sinteze-časopis za pedagoške nauke, književnost i kulturu*, (10), 97-112.
- Đorđević, T., Vlajić, D. (2022). Self-expansion and quality of romantic relationships. *FACTA UNIVERSITATIS series Philosophy, Sociology, Psychology and History*. Vol. 21, No 1 (u štampi).
- Egan, V., & Angus, S. (2004). Is social dominance a sex-specific strategy for infidelity? *Personality and Individual Differences*, 36 (3), 575–586. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00116-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00116-8)
- Enyon, R., Helsper, E. (2009). *Digital Natives: where is the evidence?* Londona: LSE.
- Erozkan, Atilgan (2011). "The attachment styles bases of loneliness and depression." *International Journal of Psychology and Counselling* 3.9: 186-193.
- Feeney, Judith A, (1994). Attachment style, communication patterns, and satisfaction across the life cycle of marriage. *Personal Relationships* 1.4 : 333-348.
- Feeney JA, Noller P. (1990). Attachment styles as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*. 58:281–291.
- Feldman, S. S., & Cauffman, E. (1999). Your cheatin' heart: Attitudes, behaviors, and correlates of sexual betrayal in late adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 9 (3), 227–252. doi: <http://dx.doi.org/10.1207/s15327795jra0903>.
- Fincham, F. D., Lambert, N. M., & Beach, S. R. H. (2010). Faith and unfaithfulness: Can praying for your partner reduce infidelity? *Journal of Personality and Social Psychology*, 99 (4), 649–659. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/a0019628>.
- Fiorino, D. F., Coury, A., & Phillips, A. G. (1997). Dynamic changes in nucleus accumbens dopamine efflux during the Coolidge effect in male rats. *The Journal of Neuroscience*, 17 (12), 4849–55. doi: <http://dx.doi.org/10.1523/jneurosci.3807-12.2012>.
- Fish, J. N., Pavkov, T. W., Wetchler, J. L., & Bercik, J. (2012). Characteristics of those who participate in infidelity: The role of adult attachment and differentiation in extradyadic experiences. *The American Journal of Family Therapy*, 40(3), 214-229. doi: 10.1080/01926187.2011.601192
- Fisher, A. D., Corona, G., Bandini, E., Mannucci, E., Lotti, F., Boddi, V., Maggi, M. (2009). Psychobiological correlates of extramarital affairs and differences between stable and occasional infidelity among men with sexual dysfunctions. *The Journal of Sexual Medicine*, 6 (3), 866–875. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-6109.2008.01140.x>
- Fletcher, G. J. O., Simpson, J. A., Campbell, L. i Overall, N. C. (2013). *The science of intimate relationships*. New York: Wiley-Blackwell.
- Forste, R., & Tanfer, K. (1996). Sexual exclusivity among dating, cohabiting, and married women. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 33-47.

- Foster, J. D., Jonason, P. K., Shriram, I., Campbell, W. K., Shiverdecker, L. K., & Varner, S. C. (2014). What do you get when you make somebody else's partner your own? An analysis of relationships formed via mate poaching. *Journal of Research in Personality*, 52, 78–90. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrp.2014.07.008>
- Fraley, R.C. & Roisman, G.I. (2019). [The development of adult attachment styles: four lessons](#). *Current Opinion in Psychology*, 25.
- Gächter, S., Starmer, C., & Tufano, F. (2015). Measuring the Closeness of Relationships: A Comprehensive Evaluation of the “Inclusion of the Other in the Self” Scale. *PLOS ONE*, 10(6), e0129478. Dostupno na: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0129478>, dana 2.3.2021.
- Gangestad, S. W., & Thornhill, R. (1997). The evolutionary psychology of extrapair sex: The role of fluctuating asymmetry. *Evolution and Human Behavior*, 18 (2), 69–88. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/s1090-5138\(97\) 00003-2](http://dx.doi.org/10.1016/s1090-5138(97) 00003-2).
- Garcia, J. R., MacKillop, J., Aller, E. L., Merriwether, A. M., Wilson, D. S., & Lum, J. K. (2010). Associations between dopamine D4 receptor gene variation with both infidelity and sexual promiscuity. *PloS one*, 5 (11), e14162. doi: <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0014162>
- Gardner, W. L., Gabriel, S., & Hochschild, L. (2002). When you and I are “we,” you are not threatening: The role of self-expansion in social comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 239–251.
- Gekas, V. (1989). *The social psychology of self-efficacy*. *American Sociological Review*, 15, 291-316.
- Geiss, S. K. i O'Leary, K. D. (1981). Therapist ratings of frequency and severity of marital problems: implications for research. *Journal of Marital and Family Therapy*, 7, 515- 520.
- Gentzler AL, Kerns KA. (2004). Associations between insecure attachment and sexual experiences. *Personal Relationships*. 11:249–265.
- George, D. i Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.). Boston: Pearson.
- Gert, B. (1988.) *Morality : A New Justification of the Moral Rules*, New York: Oxford University Press.
- Gettler, L. T., McDade, T. W., Feranil, A. B., & Kuzawa, C. W. (2011). Longitudinal evidence that fatherhood decreases testosterone in human males. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 108 (39), 16194–16199. doi: <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1105403108>
- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy (Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies)*, Stanford University Press.
- Gill, D. S., Christensen, A. i Fincham, F. D. (1999). Predicting marital satisfaction from behavior: Do all roads really lead to Rome? *Personal Relationships*, 6(3), 369-387.
- Glass, S. P., & Wright, T. L. (1985). Sex differences in type of extramarital involvement and marital dissatisfaction. *Sex Roles*, 12(9-10), 1101-1120.
- Glass, S. P., & Wright, T. L. (1988). Clinical implications of research on extramarital involvement.
- Glass, S. P. (2004). *Not “just friends”:* Rebuilding trust and recovering your sanity after infidelity. New York, NY: Free Press.
- Goldsmith, K. M., Dunkley, C. R., Dang, S. S., & Gorzalka, B. B. (2016). Sexuality and romantic relationships: Investigating the relation between attachment style and sexual satisfaction. *Sexual and Relationship Therapy*, 31(2), 190-206..
- Gottman, J. M. (1979). *Marital interaction: Experimental investigations*. New York: Academic Press.
- Gottman, J. (1994). *Why Marriages Succeed or Fail...And How You Can Make Yours Last*. New York: Simon & Schuster.
- Gottman, J. M. (1998). Psychology and the study of marital processes. *Annual Review of Psychology*, 49, 169-197.
- Graham, J. M. (2008). Self-expansion and flow in couples' momentary experiences: An experience sampling study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 679-684.
- Gray, P. B., & Campbell, B. C. (2009). Human male testosterone, pair-bonding and fatherhood. In P. T. Ellison & P. B. Gray (Eds.), *Endocrinology of social relationships* (pp. 270–293). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Guerrero, L. K., Andersen, P. A. i Afifi, W. A. (2001). *Close encounters: Communicating in relationships*. Mountain View, CA: Mayfield.

- Haack, K. R., & Falcke, D. (2014). Love and Marital Quality in Romantic Relationships Mediated and Non-Mediated by Internet. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, 24(57), 105–113.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. i Anderson, R. E., 2010. *Multivariate Data Analysis*. 7. izd. New York: Pearson.
- Hall, J. H., & Fincham, F. D. (2009). Psychological distress: Precursor or consequence of dating infidelity? *Personality & Social Psychology Bulletin*, 35 (2), 143–159. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0146167208327189>.
- Hansen, G. L. (1987). Extra-dyadic relations during courtship. *Journal of Sex Research*, 23, 382-390.
- Hatfield, E., Greenberger, D., Traupmann, J., & Lambert, P. (1982). Equity and sexual satisfaction in recently married couples. *Journal of Sex Research*, 18(1), 18-32.
- Hauptert, M. L., Moors, A. C., Gesselman, A. N., & Garcia, J. R. (2017). Estimates and correlates of engagement in consensually non-monogamous relationships. *Current Sexual Health Reports*, 9(3), 155–165.
- Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication monographs*, 76(4), 408–420.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52(3), 511.
- Hazan, C., & Zeifman, D. (1994). Sex and the psychological tether. In K. Bartholomew & D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships: Vol. 5. Attachment processes in adulthood* (pp. 151–177). London: Kingsley.
- Hecht, M. L., Marston, P. J., & Larkey, L. K. (1994). Love ways and relationship quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11(1), 25–43.
- Helms, L., & Bierhoff, H.-w. (2001). Lässt sich Untreue durch Geschlecht, Einstellung oder Persönlichkeit vorhersagen? *Zeitschrift für Familienforschung*, 13 (3), 5–25.
- Hendrick, S. S., Hendrick, C., & Adler, N. L. (1988). Romantic relationships: Love, satisfaction, and staying together. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 980–988
- Hendrick, S. S., & Hendrick, C. (1995). Gender differences and similarities in sex and love. *Personal Relationships*, 2, 55-65.
- Hergert, J. (2016). *Personality, situation, and infidelity in romantic relationships*. Dissertation. https://ub-deposit.fernuni-hagen.de/receive/mir_mods_00000722.
- Hertlein, M., K., Piercy, P., F., Wetchler, L., J. (2005). Infidelity. *Journal of Couple Relationship Therapy: Innovations in Clinical and Educational Interventions*, 4, (2–3), 5–16. Preuzeto sa: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J398v04n02_02.
- Hertlein, M., K., Piercy, P., F., Wetchler, L., J. (2009). Infidelity. *Journal of Couple Relationship Therapy: Innovations in Clinical and Educational Interventions*, 4, (2–3), 5–16.
- Hodges, S. D., Sharp, C. A., Gibson, N. J. S., & Tipsord, J. M. (2013). Nearer My God to Thee: Self–God Overlap and Believers’ Relationships with God. *Self and Identity*, 12(3), 337–356. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/15298868.2012.674212>, dana 2.3.2021.
- Howe, N., & Strauss, W. (2007). *Millennials go to college* (2nd ed.). Great Falls, VA: Life Course Associates.
- Howes, C., & Hamilton C. E. (1992). Children’s relationships with child-care teachers: Stability and concordance with maternal attachment. *Child Development* 53, 879-892.
- Hu, L. & P.M. Bentler (1998): Fit indices in covariance structure modeling: sensitivity to underparameterized model misspecification, *Psychological Methods*, 3, 424-453.
- Hu, L. & P.M. Bentler (1999): Cutoff Criteria for Fit Indices in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria versus New Alternatives, *Structural equation modelling*, 6, 1-55.
- Huić, A., Kamenov, Ž., Jugović, I., & Huston, T. (2010). Need for affect in romantic relationships. *Review of Psychology*, 17(2), 168.
- Huić, A. (2012). Potreba za emocijama – doprinos valjanosti i efikasnijem mjerenju. *Psiholgijske teme*, 21(2), 337-358.
- Ijzendoorn V., Sagi A. *Cross-cultural patterns of attachment*. In: Cassidy J, ShaverPR, editors. *Handbook of attachment*. New York, NY: Guilford Press; 1999. pp. 713–734.
- Jacobson, N. S. i Margolin, G. (1979). *Marital therapy: Strategies based on social learning and behavioral change principles*. New York: Brunner/Mazel.

- Janus, S., & Janus, C. L. (1993). *The Janus report on sexual behavior*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Jaques, F. (1965). Death and the mid-life crisis, *International Journal of Psychoanalysis*, 45, 501–507.
- Johnson, D. J., & Rusbult, C. E. (1989). Resisting temptation: Devaluation of alternative partners as a means of maintaining commitment in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 967–980.
- Jones, D. N., & Weiser, D. A. (2014). Differential infidelity patterns among the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 57 (1), 20–24. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2013.09.007>
- Jung, C. G., *Memories, Dreams, Reflections* (New York: Pantheon Books, 1973). Kod nas: Jung, K.G. (1995). *Sećanja, snovi, razmišljanja*. Atos. Beograd.
- Jung, K. G. (1966). *Two Essays of Analytical Psychology, Collected Works, 7*, New York: Pantheon Books.
- Jung, K. G. (1969). *Lavirint u čoveku*, Beograd: Vuk Karadžić.
- Juras, M. (2015). *Stavovi generacije X i generacije Y prema kontroverznom oglašavanju* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Economics and Business).
- Ka, W. L., Bottcher, S., & Walker, B. R. (2020). Attitudes toward consensual non-monogamy predicted by sociosexual behavior and avoidant attachment. *Current Psychology*, 1-9.
- Kamenov, Ž., & Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija*, 6(1).
- Katz, M., & Katz, E. (2021). Reconceptualizing Attachment Theory Through the Lens of Polyamory. *Sexuality & Culture*, 1-18.
- Kephart, M. William & Jedlicka, Davor (1991) *The Family, Society and the Individual*. New York: Harper Collins Publishers.
- Kiecolt-Glaser, J. K. i Newton, T. L. (2001). Marriage and health: his and hers. *Psychological Bulletin*, 127, 427- 503.
- Kim, H. S. (2011). Consequences of parental divorce for child development. *American sociological review*, 76(3), 487-511.
- Kindrick Patterson, C. (2007). The Impact of Generational Diversity in the Workplace. *The Diversity Factor*, 15 (3), 17-22.
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., & Martin, C. E. (1948). *The sexual behavior of the human male*. Philadelphia, PA: W.B. Saunders Company.
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., Martin, C. E., & Gebhard, P. (1953). *The sexual behavior of the human female*. Philadelphia, PA: W.B. Saunders Company.
- Klijzing Erik and Macura M.M. (1997) *Cohabitation and Extra-marital Childbearing: Early FFS Evidence*, International Population Conference, Beijing, China.
- Kline, R. B., (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. 3. izd. New York: The Guilford Press.
- Kluwer, E. S. i Johnson, M. D. (2007). Conflict frequency and relationship quality across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 69, 1089- 1106.
- Knoke, Julia, Julia Burau, and Bernd Roehrl (2010) "Attachment styles, loneliness, quality, and stability of marital relationships." *Journal of Divorce & Remarriage* 51.5. 310-325.
- Kondić, K., Vidanović, S. (2011). O deci i roditeljima. Filozofski fakultet u Nišu.
- Kuhar, M., H. Reiter (2010). "Transformation and Demographic Change in the Ex-Yugoslav Countries – Materialist, Idealist and Institutional Perspectives on Reproductive Trends", *Annales for Istrian and Mediterranean Studies, Series Historia et Sociologia*.
- Lacković-Grgin, K., Penezić, Z., & Sorić, I. (1998). Struktura iskustva usamljenosti-mjerene upitnikom A. Rokach. *Papers on Philosophy, Psychology, Sociology and Pedagogy*, 37(14).
- Lacković-Grgin, K., Nekić, M. i Penezić, Z. (2009). Usamljenost žena odrasle dobi: Uloga percipirane kvalitete bračnog odnosa i samostišavanja. *Suvremena psihologija*, 12 (1), 7-21. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82654>

- Lammers, J., Stoker, J. I., Jordan, J., Pollmann, M., & Stapel, D. (2011). Power increases infidelity among men and women. *Psychological Science*, 22 (9), 1191–1197. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0956797611416252>
- Larson, J. H. (1998). Perceived equity and intimacy in marriage. *Journal of Marital and Family Therapy*, 24(4), 487-506.
- Le, B., Moss, W. B., & Mashek, D. (2007). Assessing Relationship Closeness Online Moving From an Interval-Scaled to Continuous Measure of Including Others in the Self. *Social Science Computer Review*, 25(3), 405–409.
- Lee, J. A. (1973). *The colours of love*. Toronto, CAN: New Press.
- Lee, J. A. (1977). A typology of styles of loving. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3 (2), 173–182. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/014616727700300204>.
- Lee, H.-J., Macbeth, A. H., Pagani, J. H., & Scott Young, W. (2009). Oxytocin: The great facilitator of life. *Progress in Neurobiology*, 88 (2), 127–151. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pneurobio.2009.04.001>
- Leigh, B. C., Temple, M. T., & Trocki, K. F. (1993). The sexual behavior of US adults: Results from a national survey. *American Journal of Public Health*, 83 (10), 1400–1408. doi: <http://dx.doi.org/10.2105/ajph.83.10.1400>.
- Leonardelli, G. J., Pickett, C. L. i Brewer, M. B. (2010). Optimal distinctiveness theory: A framework for social identity, social cognition, and intergroup relations. In *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 43, pp. 63-113). Academic Press.
- Levinson, D. (1978). *The Seasons of a Man's life*. New York: Knopf.
- Lewandowski, G. W., Jr., & Aron, A. (2002). Self-expansion scale: Construction and validation. Paper presented at the third annual meeting of the Society of Personality and Social Psychology, Savannah, GA.
- Lewandowski, G. W., Jr., & Ackerman, R. A. (2006). Something's missing: Need fulfillment and self-expansion as predictors of susceptibility to infidelity. *The Journal of Social Psychology*, 146, 389-403.
- Lewin, K. (1936). *Principles of Topological Psychology*. New York: McGraw-Hill Book.
- Liu, C. (2000). A theory of marital sexual life. *Journal of Marriage and the Family*, 62 (2), 363–374. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00363.x>
- Loewenton, E. (2005). *Attachment security in infancy and its consequences for development of the individual: the origins of attachment theory and the varieties of parent-child interaction*. Retrieved in december, 2007 from the World Wide Web, http://http://www.turnertoys.com/RO_frameset.htm
- Maddox Shaw, A. M., Rhoades, G. K., Allen, E. S., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2013). Predictors of extradyadic sexual involvement in unmarried opposite-sex relationships. *Journal of Sex Research*, 50(6), 598–610.
- Main, M. (1999). Epilogue. Attachment theory: Eighteen points with suggestions for future studies. In J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 845-888). New York: Guilford Press.
- Main, M., Kaplan, N., Casidy J., (1985) Security in infancy, childhood nad adulthood: A move to the level of representation. In I. Bretherton & E.Waters (Eds.), *Growing points of attachmetn theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1-2, Serial No 209) 66-104.
- Main, M., & Godwyn, R., (1994), *Adult Attachment Interview scoring and classification manual*. Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
- Maio, G. R., & Esses, V. M. (2001). The need for affect: Individual differences in the motivation to approach and avoid emotions. *Journal of Personality*, 69, 583-615.
- Maio, G. R., Esses, V. M., Arnold, K. H., & Olson, J. M. (2004). The function-structure model of attitudes: Incorporating the need for affect. In G. Haddock & G. R. Maio (Eds.), *Contemporary perspectives on the psychology of attitudes* (pp. 9-33). London, UK: Psychology Press.
- Malone, P. S., Lansford, J. E., Castellino, D. R., Berlin, L. J., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (2004). Divorce and child behavior problems: Applying latent change score models to life event data. *Structural Equation Modeling*, 11(3), 401-423.

- Mannheim, K. 1952. The problem of generation. In: Kecskemeti, P. (ed.). *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Marieb, E. N., & Hoehn, K. N. (2015). *Human anatomy & physiology*. Glenview, IL: Pearson.
- Mark, K. P., Janssen, E., & Milhausen, R. R. (2011). Infidelity in heterosexual couples: Demographic, interpersonal, and personality-related predictors of extradyadic sex. *Archives of Sexual Behavior*, 40 (5), 971–982. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s10508-011-9771-z>.
- Mashegoane, S., Moalusi, K. P., Ngoepe, M. A., & Peltzer, K. (2002). Sexual Sensation Seeking and risky sexual behavior among South African University students. *Social Behavior and Personality*, 30 (5), 475–483. doi: <http://dx.doi.org/10.2224/sbp.2002.30.5.475>
- Mashek, D. J., Aron, A., & Boncimino, M. (2003). Confusions of self with close others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29 (3), 382–392.
- Mashek, D. J., & Sherman, M. D. (2004). Desiring less closeness with intimate others. In D. J. Mashek and A. Aron (Ed.) *Handbook of closeness and intimacy* (pp. 343-356). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- McCathy, B. (2003). Marital sex as it ought to be. *Journal of Family Psychotherapy*, 14(2), 1-12.
- McHoskey, J. W. (2001). Machiavellianism and sexuality: On the moderating role of biological sex. *Personality and Individual Differences*, 31 (5), 779–789. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869\(00\)00180-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00180-X)
- McNulty, J. K., & Widman, L. (2014). Sexual narcissism and infidelity in early marriage. *Archives of Sexual Behavior*, 43 (7), 1315–1325. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s10508-014-0282-6>
- Mihalović, Z. (2017). *Priroda braka i moralni status preljuba* (Disertacija). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:501799>
- Mihić, I., & Huić, A. (2012). Uloga potrebe za emocijama u pokazivanju ljubavi muškaraca i žena. *Primenjena psihologija*, 5(3), 279–294.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion*, 27, 77–102. doi: 10.1023/A:1024515519160.
- Mikulincer M, Shaver PR. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. In: Zanna MP, editor. *Advances in Experimental Social Psychology*. New York: Academic Press;. pp. 53–152.
- Mikulincer, M., & Goodman, G. S. (2006). *Dynamics of romantic love: Attachment, caregiving, and sex*. New York, NY: Guilford Press.
- Miletić, M. & Miletić, N. (2021). *Komunikološki leksikon*. Jasen. Beograd.
- Milić, A. (2004). "Transformacija porodice i domaćinstva – zastoj i strategije preživljavanja", u: Milić, A. (ur.) *Društvena transformacija i strategije društvenih grupa* (Beograd: ISI FF), str. 317-347.
- Milić, A. (2007). *Sociologija porodice kritika i izazovi*. Čigoja. Beograd.
- Milivojević, Z. (2007). *Emocije, Psihoterapija i razumevanje emocija*. Psihopolis institut. Novi Sad.
- Miller, R. S. (1997). Inattentive and contented: Relationship commitment and attention to alternatives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 758–766.
- Miller, L. C., Fishkin, S. A. (1997). "On the dynamics of human bonding and reproductive success: Seeking windows on the adapted-for human–environmental interface". In *Evolutionary social psychology*, Edited by: Simpson, J. A. and Kenrick, D. T. 197–235. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Mogilski, J. K., Memering, S. L., Welling, L. L., & Shackelford, T. K. (2017). Monogamy versus consensual non-monogamy: Alternative approaches to pursuing a strategically pluralistic mating strategy. *Archives of Sexual Behavior*, 46(2), 407-417.
- Moors, A. C., Edelstein, R. S., Conley, T. D. (2012). Avoiding monogamy: Attachment, sex, love, and consensual non-monogamy. Paper presented at the Biennial Conference of the International Association for Relationship Research, Chicago, IL.
- Moors, A. C., Matsick, J. L., Ziegler, A., Rubin, J. D., & Conley, T. D. (2013). Stigma toward individuals engaged in consensual nonmonogamy: Robust and worthy of additional research.
- Moors, A., Conley, T., Edelstein, R. (2014). Attached to monogamy? Avoidance predicts willingness to engage (but not actual engagement) in consensual non-monogamy. *Journal of social and Personal relationships*. Vol 32. Issue 2, 2015.

- Mršević, Z., & Spasić, D. (2015). Nasilje nad ženama u islamskoj kulturi i uloga policije u zaštiti žrtava. *Religija, Politika Pravo, Beograd: Institut za uporedno pravo, Mitropolija Crnogorsko-primorska, Centar za proučavanje Religije i versku toleranciju*, 541-570.
- Munsch, L., C. (2012). The science of two-timing: The state of infidelity research. *Sociology Compass*, 6, (1), 46–59. Preuzeto sa: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1751-9020.2011.00434.x/abstract>.
- Neumann, E., & Bierhoff, H. W. (2004). Ichbezogenheit versus Liebe in Paarbeziehungen. *Zeitschrift für Sozialpsychologie*, 35 (1), 33–44. doi: <http://dx.doi.org/10.1024/0044-3514.35.1.33>.
- Nikić, G., Travica, V. (2007). *Primena teorije afektivnog vezivanja u proučavanju partnerskih odnosa*. Zbornik radova: Afektivno vezivanje (teorije, istraživanje, terapije); Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, 2007. pp. 133-148.
- Norris, P. (2001). *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge: University Press.
- Obradović-Čudina, M., Obradović, J. (2006.) *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 94 – 95.
- Ognjenović, P., Škorc, B. (2005). Naše namere i osećanja: Gutenbrgova galaksija. Beograd.
- Omarzu, J., Miller, A. N., Schultz, C., & Timmerman, A. (2012). Motivations and emotional consequences related to engaging in extramarital relationships. *International Journal of Sexual Health*, 24 (2), 154–162. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/19317611.2012.662207>.
- Orlinsky, D. E. (1979). Structural features of the romantic love relationship. In M. Cook & G. Wilson (Eds.), *Love and attraction* (pp. 209–227). Oxford, UK: Pergamon Press.
- Orzeck, T., & Lung, E. (2005). Big-Five personality differences of cheaters and non-cheaters. *Current Psychology*, 24 (4), 274–286. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s12144-005-1028-3>
- Owen, J., Rhoades, G. K., & Stanley, S. M. (2013). Sliding versus deciding in relationships: Associations with relationship quality, commitment, and infidelity. *Journal of couple & relationship therapy*, 12(2), 135-149.
- Pallant, J. (2020). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS*. Routledge.
- Parker, R. G. (1997). The influence of sexual infidelity, verbal intimacy, and gender upon primary appraisal processes in romantic jealousy. *Women's Studies in Communication*, 20 (1), 1–24. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/07491409.1997.10162398>.
- Parks, P. J. (2013). *The Digital Divide*. San Diego, CA.: Reference Point Press.
- Paulhus, D.L., & Williams, K.M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556-563. doi:10.1016/S0092-6566(02)00505-6.
- Pećanić, A., & Miljković Krečar, I. (2021). Percepcija generacijskih razlika u poslovnom ponašanju pripadnika generacija X i Y. *Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, 12(1), 89-100.
- Perel, E. (2018). Neverstvo. *Psihopolis institut*. Novi Sad.
- Perrone, K. M., & Worthington, E.L. (2001). Factors influencing ratings of marital quality by Individuals within dual-career marriages: A conceptual model. *Journal of Counseling Psychology*, 48(1), 3–9.
- Petersen, J. L., & Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993-2007. *Psychological Bulletin*, 136 (1), 21–38. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/a0017504>.
- Polovina, N. (2005) *Primenjena istraživanja osećajnog vezivanja*: Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.
- Prensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants, part II: Do they really think differently?*. MCB University Press.
- Previti, D., & Amato, P. R. (2004). Is infidelity a cause or a consequence of poor marital quality? *Journal of Social and Personal Relationships*, 21 (2), 217–230. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0265407504041384>.
- Prins, K. S., Buunk, B. P., & Van Yperen, N. W. (1993). Equity, normative disapproval, and extramarital relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, 39-53.

- Rada, C. (2012). The prevalence of sexual infidelity, opinions on its causes for a population in Romania. *Rev.Psih.*, 58(3), 211-224.
- Randall, A. K., Post, J. H., Reed, R. G., & Butler, E. A. (2013). Cooperating with your romantic partner: Associations with interpersonal emotion coordination. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(8), 1072–1095.
- Raykov, T. i Marcoulides, G. A., 2006. *A First Course in Structural Equation Modeling*. 2. izd. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Regan, P. C. (2008). General theories of love. In *The mating game: A primer on love, sex, and marriage* (2nd ed., pp. 119–136). Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- Rejec, V. (2012). *Relevantnost dvofaktorske motivacijske teorije pri generaciji X in Y: doktorska disertacija* (Doctoral dissertation, Fakulteta za uporabne družbene študije).
- Riehl-Emde, A., Thomas, V., & Willi, J. (2003). Love: An important dimension in marital research and therapy. *Family Process*, 42(2), 253–267.
- Rodrigues, D. L., Lopes, D., Pereira, M., De Visser, R., & Cabaceira, I. (2019). Sociosexual attitudes and quality of life in (non)monogamous relationships: The role of attraction and constraining forces among users of the second love web site. *Archives of Sexual Behavior*, 48(6), 1795–1809.
- Rokach, A., Lacković-Grgin, K., Penezić, Z., Sorić, I. (2000). The Effects of Culture on the Causes of Loneliness. *A Journal of Human Behavior*, 37, 6-21.
- Rosenstein, D. S., & Horowitz, H. A. (1996). Adolescent attachment and psychopathology. *Journal of consulting and clinical psychology*, 64(2), 244.
- Rossman, K., Sinnard, M., & Budge, S. (2019). A qualitative examination of consideration and practice of consensual nonmonogamy among sexual and gender minority couples. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 6(1), 11–21.
- Rourke, K. S. (2011). "You Owe Me: Examining a Generation of Entitlement." *Inquiries Journal/Student Pulse*, 3(01). Retrieved from <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=362>
- Rusbult, C. E. (1983). A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 101–117.
- Rusbult, C. E., Finkel, E. J., & Kumashiro, M. (2009). The Michelangelo phenomenon. *Current Directions in Psychological Science*, 18(6), 305–309.
- Russell, V. M., Baker, L. R., & McNulty, J. K. (2013). Attachment insecurity and infidelity in marriage: Do studies of dating relationships really inform us about marriage? *Journal of Family Psychology*, 27(2), 242–251. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/a0032118>.
- Ryan, R.M., Deci, E.L. (2000). Self-Determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Sanchez, R., Parkin, J. C., Chen, J. Y., & Gray, P. B. (2009). Oxytocin, vasopressin, and human social behavior. In P. T. Ellison & P. B. Gray (Eds.), *Endocrinology of social relationships* (pp. 319–339). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schmitt, J. P., & Kurdek, L. A. (1985). Age and gender differences in and personality correlates of loneliness in different relationships. *Journal of Personality Assessment*, 49(5), 485-496.
- Schmitt, D. P., & Buss, D. M. (2000). Sexual dimensions of person description: Beyond or subsumed by the Big Five? *Journal of Research in Personality*, 34(2), 141–177. doi: <http://dx.doi.org/10.1006/jrpe.1999.2267>
- Schmitt, D. P. (2004). The Big Five related to risky sexual behaviour across 10 world regions: Differential personality associations of sexual promiscuity and relationship infidelity. *European Journal of Personality*, 18(4), 301–319. doi: <http://dx.doi.org/10.1002/per.520>
- Schmitt, D. P., & Shackelford, T. K. (2008). Big Five traits related to short-term mating: From personality to promiscuity across 46 nations. *Evolutionary Psychology*, 6(2), 246–282.
- Schumacker, R. E. i Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling*. 3. izd. New York: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Sharabi, M. (2016). *Generational Differences in Work Values and Ethics: An International Perspective*. Nova Science Publishers. Hauppauge, New York :ISBN: 978-1-63485-824-3
- Shaver P. R.& Hazan, C. (1987), Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511–524.

- Simpson JA, Rholes WS, Nelligan JS. (1992). Support seeking and support giving within couples in an anxiety-provoking situation: The role of attachment styles. *Journal of Personality and Social Psychology*. 62:434–446.
- Simpson, JA., & Belsky, J. (2008). Attachment Theory within a Modern Evolutionary Framework. In: J. Cassidy & PR. Shaver (eds.). *Handbook of attachment. Theory, Research, and Clinical Applications*, 131-58. New York: The Guilford Press.
- Slotter, E., & Gardner, L. (2011). How needing changes me: The Influence of Attachment Anxiety on Self-Concept Malleability in Romantic Relationships. *Self and Identity*. Volume 11,2012-Issue 3. 386-408.
- Slotter, E. B., Duffy, C. W. i Gardner, W. L. (2014). Balancing the need to be “me” with the need to be “we”: Applying Optimal Distinctiveness Theory to the understanding of multiple motives within romantic relationships. *Journal of Experimental Social Psychology*, 52, 71-81.
- Smith, D. A., Vivian, D. i O'Leary, K. D. (1990). Longitudinal prediction of marital discord from premarital expressions of affect. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58, 790- 798.
- Spanier, G. B., & Margolis, R. L. (1983). Marital separation and extramarital sexual behavior. *The Journal of Sex Research*, 19, 23-48.
- Stefanović-Stanojević, T. (2000). *Afektivno vezivanje - transgeneracijski prenos*, Magistarski rad.
- Stefanović-Stanojević, T. (2004). *Emocionalni razvoj ličnosti*. Niš: Prosveta. Filozofski fakultet, Beograd.
- Stefanović-Stanojević, T. (2006). Teorija afektivnog vezivanja (TAV) kao teorija emocionalnog razvoja ličnosti. U: J. Mirić I A. Dimitrijević (priređivači): *Afektivno vezivanje*. Beograd, Centar za primenjenu psihologiju.
- Stefanović-Stanojević, T; Mihić I.; Hanak N. (2012). *Afektivna vezanost i porodični odnosi: Razvoj i značaj*. Centar za primenjenu psihologiju, Beograd.
- Stefanović-Stanojević, T. (2020). *Ljubav ili triP*. Data status. Beograd.
- Stojkić, M., Solaković, Š. (2017).Konstrukcija skale za ispitivanje sklonosti ka prevarama. Rad predstavljen na V kongresu psihologa Bosne i Hercegovine.
- Storaasli, R. D. i Markman, H. J. (1990). Relationship problems since the early stages of marriage: A longitudinal investigation. *Journal of Family Psychology*, 4, 80 – 98.
- Šakotić-Kurbalija, J. BRAK I STRES. (2020). Filozofski fakultet. Novi Sad. <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/978-86-6065-634-8.pdf>
- Škof, M. (2019). *Što generacije X, Y i Z objavljuju na društvenim mrežama: analiza sadržaja objava na Facebooku i Instagramu* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. The Faculty of Political Science).
- Štulhofer, Aleksandar. (2004). "Uvod u razumijevanje seksualne orijentacije." *U T. Nikolić (ur.), Kako se orijentišemo: studija o seksualnoj orijentaciji* 7-31.
- Štulhofer, A., & Miladinov, K. (2004). Kraj intimnosti? Suvremenost, globalizacija i ljubavne veze. *Sociologija*, 46(1), 1-18.
- Štulhofer, A., Buško, V. (2008). Evaluacija novog instrumenta za procjenu seksualnog zadovoljstva. *Suvremena psihologija* 11,2,287-312.
- Šuvak-Martinović, M. (2020). Odrednice seksualnog zadovoljstva: pregled istraživanja. *Suvremena psihologija*, 23(2), 133-160.
- Thompson, A. P. (1983). Extramarital sex: A review of the research literature. *Journal of Sex Research*, 19 (1), 1–22. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00224498309551166>.
- Thompson, A. P. (1984). Emotional and sexual components of extramarital relations. *Journal of Marriage and The Family* 46, 35 - 42.
- Thompson, W. K., Charo, L., Vahia, I. V., Depp, C., Allison, M., & Jeste, D. V. (2011). Association between higher levels of sexual function, activity, and satisfaction and self-rated successful aging in older postmenopausal women. *Journal Of The American Geriatrics Society*, 59, 1503-1508.

- Thorton, A., D. Philipov (2009). "Sweeping Changes in Marriage, Cohabitation, and Childbearing in Central and Eastern Europe: New Insights from the Developmental Idealism Framework", *European Journal of Population*, 25(2), pp. 123–156.
- Tracy, J. L., Shaver, P. R., Albino, A. W., & Cooper, M. L. (2003). Attachment styles and adolescent sexuality. In P. Florsheim (Ed.), *Adolescent romance and sexual behavior: Theory, research, and practical implications* (pp. 137–159). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Træen, B., Holmen, K., & Stigum, H. (2007). Extradyadic sexual relationships in Norway. *Archives of Sexual Behavior*, 36(1), 55-65. doi:10.1007/s10508-006-9080-0
- Træen, B., & Thuen, F. (2021). Non-consensual and Consensual Non-monogamy in Norway. *International Journal of Sexual Health*, 1-16.
- Treas, J., & Giesen, D. (2000). Sexual infidelity among married and cohabiting Americans. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 48-60.
- Trifunović, B., Šakotić-Kurbalija, J., & Strizović, I. (2016). Razlike u percepciji bračnog kvaliteta među parovima različitih kombinacija obrazaca partnerske afektivne vezanosti. *Primenjena psihologija*, 9(3), 313-332.
- Trifunović, B., Šakotić-Kurbalija, J., Dajević, T. (2020). Sociodemografski, intrapersonalni i interpersonalni korelati neverstva. *Godisnjak Filozofskog Fakulteta*. 2020, Vol. 45 Issue 2, p115-130. 16p.
- Trifunović, B., Šakotić-Kurbalija, J., & Kljajević, M. (2021). STILOVI LJUBAVI I PARTNERSKA AFEKTIVNA VEZANOST. *Annual Review of the Faculty of Philosophy/Godisnjak Filozofskog Fakulteta*, 46(1).
- Tsapelas, I., Aron, A., & Orbuch, T. (2009). Marital boredom now predicts less satisfaction 9 years later. *Psychological Science*, 20, 543-545.
- Tsapelas, I., Fisher, H., & Aron, A. (2011). Infidelity: When, where, why? In W. R. Cupach & B. H. Spitzberg (Eds.), "The dark side of close relationships II" (pp. 175–195). New York: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Twenge, J.M., & Campbell, S.M. (2008). Generational differences in psychological traits and their impact on the workplace. *Journal of Managerial Psychology*, 23(8), 862-877.
- Twenge, J; iGen; ATRIA Paperback; (2018); 978-1-5011-5198-9
- VanderDrift, L. E., Lewandowski, G. W., Jr., & Agnew, C. R. (2011). Reduced self-expansion in current romance and interest in relationship alternatives. *Journal of Social and Personal Relationships*, 28(3), 356–373.
- Walum, H., Westberg, L., Henningsson, S., Neiderhiser, J. M., Reiss, D., Igl, W., . . . Lichtenstein, P. (2008). Genetic variation in the vasopressin receptor 1A gene (AVPR1A) associates with pair-bonding behavior in humans. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 105 (37), 14153–14156. doi: <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0803081105>
- Wasserstrom, R. A. (2003.) „Je li preljub nemoralan”, u: I.Primorac (ur.) *Suvremena filozofija seksualnosti*, Zagreb: Kruzak.
- Wederkind, C., & Furi, S. (1997). Body odour preferences in men and women: Do they aim for specific MHC combinations or simply heterozygosity? *Proceedings of the Royal Society London B*. 1471-1479.
- Wegner, R., Roy, A. R., Gorman, K. R., & Ferguson, K. (2018). Attachment, relationship communication style and the use of jealousy induction techniques in romantic relationships. *Personality and Individual Differences*, 129, 6-11.
- Weiss, R. (1974). The provision of social relationships. U: Z. Rubin (ed), *Doing unto others: Joining, molding, conforming, helping, loving*, 17-26. New York: Prentice Hall.
- Whisman, M. A., Coop Gordon, K., & Chatav, Y. (2007). Predicting sexual infidelity in a population-based sample of married individuals. *Journal of Family Psychology*, 21 (2), 320–324. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.21.2.320>
- Whisman, M. A., & Snyder, D. K. (2007). Sexual infidelity in a national survey of American women: differences in prevalence and correlates as a function of method of assessment. *Journal of family psychology*, 21(2), 147.

- Wiederman, M. W. (1997). Extramarital sex: Prevalence and correlates in a national survey. *The Journal of Sex Research*, 34 (2), 167–174. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00224499709551881>
- Wiederman, M. W., & Hurd, C. (1999). Extradyadic involvement during dating. *Journal of Social and Personal Relationships*, 16 (2), 265–274. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0265407599162008>.
- Wiggins, J. D., & Lederer, D. A. (1984). Differential antecedents of infidelity in marriage. *American Mental Health Counselors Association Journal*, 6, 152-161.
- Wilcox, V., & Nock, S. (2006). What's Love Got To Do With It? Equality, Equity, Commitment and Women's Marital Quality. *Social Forces*, 84(3), 1322–1345.
- Wilson, J. R., Kuehn, R. E., & Beach, F. A. (1963). Modification in the sexual behavior of male rats produced by changing the stimulus female. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, 56 (3), 636–644. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/h0042469>
- Wreen, M. J. (1986.) „What's Really Wrong with Adultery”, *International Journal of Applied Philosophy*.
- Young, M., Denny, G., Young, T., & Luquis, R. (2000). Sexual satisfaction among married women age 50 and older. *Psychological Reports*, 86, 1107-1122.
- Zare, B. (2011). Review of studies on infidelity. *International Proceedings of Economics Development and Research*, 19, 182-186. doi:10.7763/IPEDR.
- Zazo, R. (1980): Poreklo čovekove osećajnosti. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Zemke, R., Raines, C., Filipczak, B. (2000). *Generations at Work: Managing the Clash of Veterans, Boomers, Xers and Nexters in Your Workplace*. New York: AMACOM.
- Zietsch, B. P., Westberg, L., Santtila, P., & Jern, P. (2015). Genetic analysis of human extrapair mating: Heritability, between-sex correlation, and receptor genes for vasopressin and oxytocin. *Evolution and Human Behavior*, 36 (2), 130–136. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2014.10.001>.
- Zuckerman, M., & Kuhlman, D. M. (2000). Personality and risk-taking: Common biosocial factors. *Journal of Personality*, 68 (6), 999–1029. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/1467-6494.00124>
- Zvajg, K., Volf, K. (2016). *Romansa sa Senkom*. Fedon. Beograd.

Prilozi

Prilog 1.

Instrumenti

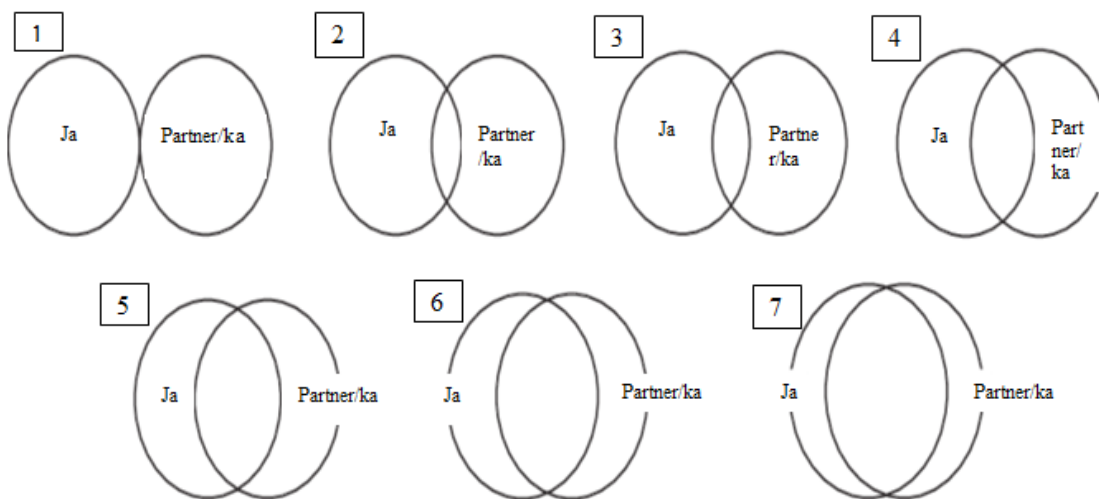
U ovom upitniku nalazi se 18 tvrdnji koje se odnose na Vaša osećanja u ljubavnim vezama. Zanima nas kako se vi osećate u bilo kojoj vezi sa ljubavnim partnerom, a ne to kako se osećate specifično u vezi, ukoliko je imate. Molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i odgovorite u kojoj meri se slažete sa njom. Stepen svog slaganja izrazite na skali od 1 do 7 na sledeći način: 1 2 3 4 5 6 7

uopšte se ne slažem nisam siguran u potpunosti se slažem

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

1. Radije ne pokazujem šta zaista osećam. 1 2 3 4 5 6 7
2. Plašim se da moj partner neće mariti za mene, onoliko koliko je meni stalo do njega. 1 2 3 4 5 6 7
3. U trenutku kada se moj partner počne zbližavati sa mnom, primećujem da ja počnem da se udaljavam. 1 2 3 4 5 6 7
4. Jako se brinem da ću izgubiti partnera. 1 2 3 4 5 6 7
5. Ne osećam se prijatno kada sam emotivno otvoren/na prema partneru. 1 2 3 4 5 6 7
6. Ako ne mogu da navedem partnera da pokaže interesovanje za mene postajem uznemiren ili ljut. 1 2 3 4 5 6 7
7. Nervozan sam kad mi se partner suviše emocionalno približi. 1 2 3 4 5 6 7
8. Brinem se da ću ostati sam. 1 2 3 4 5 6 7
9. Osećam se prijatno kada delim svoje intimne misli ili osećanja sa partnerom. 1 2 3 4 5 6 7
10. Moja želja za bliskošću ponekad uplaši i otera ljude. 1 2 3 4 5 6 7
11. Pokušavam da izbegnem emotivno zbližavanje sa partnerom. 1 2 3 4 5 6 7
12. Ponekad osećam da prisiljavam partnere da pokažu više osećanja i više vezanosti. 1 2 3 4 5 6 7
13. Gotovo sve govorim svojim partnerima. 1 2 3 4 5 6 7
14. Kada nisam u vezi osećam se nesigurno i mučno. 1 2 3 4 5 6 7
15. Osećam se jako neprijatno kada sam blizak sa partnerima. 1 2 3 4 5 6 7
16. Postanem nezadovoljan kada mi partner nije na raspolaganju kada mi je potreban. 1 2 3 4 5 6 7
17. Obraćam se partneru iz puno razloga, pa i kad mi je potrebna uteha i smirenje. 1 2 3 4 5 6 7
18. Zameram partneru kad provodi vreme odvojeno od mene. 1 2 3 4 5 6 7

Označite sliku koja najbolje opisuje Vaš odnos sa partnerom/kom

Sledećih 10 tvrdnji se odnose na doživljaj ljubavi između Vas i Vašeg partnera. Zaokruživanjem jednog broja od 1 do 9, procenite u kojoj meri je svaka od ovih tvrdnji tačna za Vas.

Nimalo1

9 Veoma

1. U kojoj meri imate osećaj pripadanja ili povezanosti sa Vašim partnerom? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
2. Koliko osećate da se “dajete” u ovoj vezi? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
3. U ovoj fazi braka koliko osećate da volite svog partnera? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
4. U kojoj meri osećate da stvari koje se dešavaju Vašem partneru utiču na Vas ili su za Vas važne? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
5. U kojoj meri osećate da je Vaš odnos sa partnerom poseban u odnosu na druge veze u kojima ste bili? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
6. Koliko osećate da ste posvećeni svom partneru? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
7. Koliko blisko se osećate sa svojim bračnim partnerom? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
8. U kojoj meri Vam je u ovoj fazi veze potreban Vaš partner? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
9. U kojoj meri ste seksualno intimni sa Vašim partnerom? 1 2 3 4 5 6 7 8 9
10. Koliko osećate da ste vezani za Vašeg partnera? 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Molimo Vas da prema ponuđenoj skali označite stepen slaganja u kojem se na Vas lično odnose dole navedeni razlozi. U ljubavnoj vezi partnerku/partnera bih prevario/la...		Uopšte se ne odnosi na mene	Uglavnom se ne odnosi na mene	Neodlučan/na sam	Uglavnom se odnosi na mene	U potpunosti se odnosi na mene
1	Zato što mi je postalo dosadno.	1	2	3	4	5
2	Zato što mi nedostaje emocionalna pažnja.	1	2	3	4	5

3	Da bih se oslobodio/la napetosti.	1	2	3	4	5
4	Kada ne bih dugo imao/la seks.	1	2	3	4	5
5	Da bih se osetio/la privlačnim/om.	1	2	3	4	5
6	Kada bih želeo/la da isprobam nešto novo.	1	2	3	4	5
7	Kada to mojoj/mom partnerki/u ne bi smetalo.	1	2	3	4	5
8	Zato što ne mogu biti vezan/a samo za jednu osobu.	1	2	3	4	5
9	Kada bi mi se ukazala prilika.	1	2	3	4	5
10	Zato što me moja/moj partnerka/partner ne uzbuđuje više.	1	2	3	4	5
11	Jer bi me uzbuđivala sama pomisao da moja/moj partnerka/partner može saznati.	1	2	3	4	5
12	Kada bi to bio jedini način da okončam vezu.	1	2	3	4	5
13	Zato što sam bio/la pijan/a.	1	2	3	4	5
14	Kada ne bih uživao/la u seksualnim odnosima sa svojom/im partnerkom/om.	1	2	3	4	5
15	Kada bih počeo/la da osećam da gubim svoju slobodu u vezi.	1	2	3	4	5
16	Zato što na taj način hranim svoj ego.	1	2	3	4	5
17	Kada moja/moj partnerka/partner ne bi saznala/o za to.	1	2	3	4	5
18	Kada bih upoznao/la osobu suprotnog pola koja je mnogo privlačnija/i od moje/mog partnerke/a .	1	2	3	4	5
19	Kada bi moja/moj partnerka/partner bila/o previše daleko od mene.	1	2	3	4	5
20	Kada bi hteo/la da proverim da li će sa drugom/im biti drugačije i bolje.	1	2	3	4	5
21	Kada bih se zaljubio/la u osobu suprotnog pola.	1	2	3	4	5
22	Kako bih kaznio/la partnerku/a zato što me je prevarila/o.	1	2	3	4	5
23	Kada bi mi bilo potrebno da se osetim voljeno.	1	2	3	4	5
24	Kada ne bih mogao/la da delim svoja osećanja sa sadašnjom/im partnerkom/om.	1	2	3	4	5
25	Kada bi partnerka/partner često flertovala/o sa drugima.	1	2	3	4	5
26	Kada bih se osećao/la manje vrednim/om u vezi.	1	2	3	4	5
27	Kada bi to bio jedini način da privučem pažnju na sebe.	1	2	3	4	5
28	Kada partnerka/partner ne bi marila/o za moje izlive emocija.	1	2	3	4	5
29	Zato što nisam srećan/na u vezi.	1	2	3	4	5
30	Zato što sam se posvađao/la sa svojom/im partnerkom/partnerom.	1	2	3	4	5
31	Kada bih se osećao/la usamljeno.	1	2	3	4	5

32	Kada mi moja/moj partnerka/partner ne bi dovoljno značila/o.	1	2	3	4	5
33	Kada bih bio/la zaveden/na.	1	2	3	4	5
34	Kada bi me moja/moj partnerka/partner povredila/o.	1	2	3	4	5
35	Da skrenem pažnju partnerki/u na svoju poželjnost od strane drugih.	1	2	3	4	5
36	Kada bi mi se ukazala bolja prilika od moje/mog partnerke/a.	1	2	3	4	5

Sledećih 12 tvrdnji opisuju neke načine na koje ljudi doživljavaju sebe i svoj odnos sa različitim drugim osobama. Molim Vas, pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i procenite koliko se ono što ona izriče odnosi na Vas.

Uopšte se ne slažem 1 2 3 4 5 6 7 Potpuno se slažem

1. Važan sam deo nečijeg života.
2. Imam ljubavnu vezu u kojoj sa partnerom/kom delim najskrovitije misli i osećanja.
3. Postoji neko ko želi svoj život deliti sa mnom.
4. Imam potrebu za bliskom ljubavnom vezom koju do sada nisam zadovoljio/la.
5. Želeo/la bih da mogu reći nekome u koga sam zaljubljen/a da ga volim.
6. Imam ljubavnu vezu sa osobom koja mi pruža podršku i ohrabrenje koje mi je potrebno.
7. Zateknem sebe ponekad kako čeznem za nekim s kim bih delio/la svoj život.
8. Zaljubljen/a sam u nekoga ko je takođe zaljubljen u mene.
9. Imam nekoga ko zadovoljava moje potrebe za bliskošću.
10. Postoji neko ko zadovoljava moje emocionalne potrebe.
11. U ljubavnoj sam vezi sa osobom čijoj sreći ja doprinosim.
12. Želeo/la bih imati ljubavnu vezu koja bi mi pružila više zadovoljstva.

Sledeće tvrdnje odnose se na ocenu načina komunikacije sa svojim partnerom/kom. Pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i procenite koliko je ono što ona izriče u skladu s Vašim mišljenjem i iskustvom u vezi.

Potpuno netačno 1 2 3 4 5 6 7 Potpuno tačno

1. Vrlo sam zadovoljan/na načinom na koji moj/a partner/ka i ja razgovaramo jedno sa drugim.
2. Partner/ka i ja bez problema jedno drugom otvoreno kažemo šta mislimo ili osećamo.
3. Kad razgovaramo, uglavnom pažljivo saslušamo jedno drugo.
4. Partner/ka i ja o svemu otvoreno razgovaramo.
5. I kad jedno drugo kritikujemo, nastojimo ne reći nešto što bi onog drugog moglo povrediti.
6. O problemima koje imamo ponekad lakše razgovaramo sa nekim drugim ljudima nego jedno sa drugim.
7. Moj/a se partner/ka često žali da ga/je ne razumem.
8. Moj/a partner/ka me često ne shvata.
9. Naša je komunikacija vrlo loša.
10. Nismo baš sasvim otvoreni i iskreni jedno prema drugom.

Razmišljajući o svom seksualnom životu u poslednjih šest meseci, ocenite koliko ste zadovoljni na poslednjih 20 tvrdnji.

Nimalo zadovoljan 1 2 3 4 5 Potpuno zadovoljan

1. Intenzitetom vlastitog seksualnog uzbuđenja
2. Kvalitetom svojih orgazama
3. Svojim prepuštanjem seksualnom užitku
4. Svojom usredsređenosti tokom seksa
5. Načinom na koji seksualno reagujem na partnera/ku ("hemija").
6. Funkcionisanjem svog tela u seksu
7. Svojim emocionalnim otvaranjem u seksu.
8. Svojim raspoloženjem nakon seksa.
9. Učestalosti svojih orgazama.
10. Užitkom koji pružam partneru/ki
11. Razmerom između onoga što pružam i dobijam u seksu.
12. Partnerovim/kinim emocionalnim otvaranjem u seksu.
13. Partnerovim/kinim iniciranjem seksa.
14. Partnerovim/kinim postizanjem orgazma
15. Partnerovim/kinim predavanjem i prepuštanjem seksu.
16. Partnerovom/kinom brigom za moje seksualne potrebe.
17. Partnerovom/kinom seksualnom kreativnošću
18. Partnerovom/kinom spremnošću na seks.
19. Raznolikošću seksualnih aktivnosti
20. Učestalošću seksualnih aktivnosti.

Biografija

Tamara Đorđević rođena je 1988. godine u Smederevu. Osnovne studije psihologije je završila na Filozofskom fakultetu u Nišu. Master studije psihologije (Obrazovni modul) je završila na Filozofskom fakultetu u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, odbranom završnog rada: „Dimenzije afektivne vezanosti kao prediktori nivoa emocionalne inteligencije“. Od 2015. godine radila je kao saradnik u nastavi, a od 2018. godine radi kao asistent u nastavi na Akademiji vaspitačko-medicinskih strukovnih studija u Kruševcu. Autor je i koautor radova:

1. **Đorđević, T. S.** (2016). Dimenzije afektivne vezanosti kao prediktori nivoa emocionalne inteligencije. *Sinteze - časopis za pedagoške nauke , književnost i kulturu*, 5(10), 97-112.
2. **Đorđević, T. S.**, Anđelić, M. (2017). Vršnjačko nasilje, self-koncept i porodični odnosi u adolescentnom dobu. Tematski zbornik radova VIII Međunarodne naučno-stručne konferencije „Unapređenje kvalitete života djece i mladih“. (471-478). Aranđelovac: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih. Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli.
3. **Đorđević, T. S.** (2018). Uloga adolescentskog samopoimanja i porodičnog funkcionisanja u elektronskom nasilju. *Uzdanica - časopis za jezik, književnost, umetnost i pedagoške nauke*, Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu (Jagodina), str. 93-120.
4. **Đorđević, T.**, Đorđević, M. (2019). Recognizing emotions, attachment and mentalization capacity. *International Journal of Education and Psychology in the Community IJEPC*, 7-26.
5. Đorđević, M., Stanojević, D., **Đorđević, T.** (2020). Tragedija selfija, Zbornik sa međunarodnog naučnog skupa, Filozofija medija: Mediji i usamljenost, FPNJ, Jagodina, Estetičko društvo Srbije, Beograd.
6. **Đorđević, T.**, Vlajić, D. (2022). Self-expansion and quality of romantic relationships. *FACTA UNIVERSITATIS series Philosophy, Sociology, Psychology and History*, Vol. 21, No 1, 2022.
7. **Đorđević, T.** (2022). Sociodemografski korelati motivacije za neverstvom muškaraca u partnerskim vezama. *Sinteze - časopis za pedagoške nauke , književnost i kulturu*.

Druge profesionalne aktivnosti:

- Član Društva psihologa Srbije

- Psihoterapeut u edukaciji iz RE&CBT racionalno-emotivne i kognitivno-bihevioralne terapije

Изјава 1.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

Мотивациони *SHE* модел неверства у партнерским везама

која је одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

у Нишу, 4.7.2022.

Потпис аутора дисертације:

Шамара С. Ђорђевић
(Име, средње слово и презиме)

Изјава 2.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ЕЛЕКТРОНСКОГ И ШТАМПАНОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Наслов дисертације: **Мотивациони SHE модел неверства у партнерским везама**

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предао/ла за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**, истоветан штампаном облику.

у Нишу, 4.7.2022.

Потпис аутора дисертације:

Тамара С. Ђорђевић
(Име, средње слово и презиме)

Изјава 3:

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

Мотивациони *SHE* модел неверства у партнерским везама.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)⁶

у Нишу, 4.7.2022

Потпис аутора дисертације:

Марија С. Ђорђевић
(Име, средње слово и презиме)

⁶ Аутор дисертације обавезан је да изабере и означи (заокружи) само једну од шест понуђених лиценци; опис лиценци дат је у наставку текста.